

Militaire Spectator

MAANDBLAD

waarin opgenomen de officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht

UITGAVE:

Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap

Secretaris: R. A. C. Bertholee
Donkslagen 22, 4823 KE Breda

Ledenadministratie:
K. Doormanlaan 274, 2283 BB Rijswijk

HOOFDREDACTEUR:

T. de Kruijf
generaal-majoor der genie
p/a Defensieeergangen MPC 16Y
Postbus 20701, 2500 ES Den Haag
Telefoon (015) 15 27 00

ADJ.-HOOFDREDACTEUR:

A. C. L. Adema
commodore Koninklijke luchtmacht

REDACTEUREN:

ir. J. W. van Bommel
kolonel van de technische staf

J. M. J. Bosch
kolonel der cavalerie

drs. P. H. Kamphuis
hoofd Sectie Militaire Geschiedenis KL

F. H. Meulman
luitenant-kolonel Koninklijke luchtmacht

drs. G. J. C. Roozendaal
kolonel van de militair psychologische en sociologische dienst

BUREAU-REDACTIE/PRODUKTIE:

Kalvermarkt 32, 2511 CB Den Haag
Telefoon (070) 3 18 68 67

ABONNEMENTEN:

f 40,-, buitenland f 50,- per jaar
Losse nummers f 4,-

ADVERTENTIES:

Giethoorn-NND
Postbus 41, 7940 AA Meppel
Telefoon (05220) 6 66 66
I.s.m. CET Reclame & Publiciteit
Rogge 19, 5521 RX Eersel
Commerciële zaken: A. H. C. Thijssen
Telefoon (04970) 1 67 89

NADRUK VERBODEN

<i>Officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht</i>	134
<i>Editoriaal:</i> De toekomst van de krijgsmacht	135
drs. J.A.C. de Ruiter: Veranderen: waarom eigenlijk?	137
J.J. de Boer: Het 1e Nederlands-Belgische VN-transportbataljon. Formatie en inzet	142
prof. mr. G.L. Coolen: Het bezit van het Nederlandschap	151
A.K. Bijkerk: Desert Storm. Air campaign versus Saddams strategie	155
drs. J.W.M. Dinnissen: Onderdeelsorganisatie Koninklijke luchtmacht. Een sociotechnisch alternatief	167
P.W. Gorissen en mr. H.G. Scheltema: CVSE, conflictpreventie en crisisbeheersing. Een tussenstand	171
<i>Boeken</i>	178
<i>Regels voor kopijverzorging</i>	183

OFFICIËLE MEDEDELINGEN

KONINKLIJKE LANDMACHT
KONINKLIJKE LUCHTMACHT

KL/KLu-mededelingen/ orders cfm VS 2-1100

KL-order (DEBKL) XX.X/1. KL-orders en KL-mededelingen (920902).

KL-order (DOKL) 86/14. Aanvragen voor het verkrijgen, het wijzigen of het opheffen van telecommunicatievoorzieningen (920917).

KL-order (DMKL-Afd Munitie) 15/14. Melden en onderzoeken van ongevallen met munitie en/of explosieve stoffen (921105).

KL-order 23.29/1. Inspecteur Militaire Muziek Krijgsmacht. Regeling beheer militaire tamboerkorpsen (930113).

KL-med. 55.3/259. Variabele regelingen en gegevens voor militaire deelname aan de internationale Vierdaagse Afstandmarsen te Nijmegen 1993 (930311).

KL-order (BLS) 91.1/2. Traditiecommissie Koninklijke landmacht (930701).

KL-order (BLS) 15.6. Lijst van te ne-

men maatregelen ingeval van een calamiteit (930923).

KL-med. 53.84. Onderscheidingsteken voor langdurige dienst als officier (931101).

Mededelingen van het Commando Opleidingen Koninklijke landmacht

Verschenen en opgenomen in VS 2-2506, index van voor de KL van kracht zijnde boekwerken.

KL-order (DPKL) 51.2/200. Opkomstdata, bevorderingsdata alsmede data groot verlof en klein verlof in afwachting van groot verlof voor dienstplichtigen der Koninklijke landmacht (910123).

KL-order (Ministeriële regeling) 86/14. Telecommunicatie-aangelegenheden Koninklijke landmacht; niet van toepassing in tijd van oorlog.

De aandacht wordt erop gevestigd, dat de officieren, die maandelijks van Rijksweg de „Militaire Spectator” ontvangen, bij wijziging van hun adres, dit dienen bekend te maken aan de administratie van de eenheid waarbij zij in onderhoud zijn.

IK 5-135. Fascines (groot).
IK 5-195. Infanterie pionier luchtmobiel.
VS 5-145. Mijnenlegpeloton.
VS 5-192. Geniegroep luchtmobiel.
VS 6-252, 4e druk. Bediening enkele stuk 155 mm, mech, M 109 A2/90.
IK 9-53, 3e dr. Instructiekaart voor de commandant van een bergingsvoertuig (-eenheid).
IK 55-1, 4e dr. Handleiding voor de chauffeur t.b.v. het vervoer van bepaalde gevaarlijke stoffen.

Mededelingen van het Commando Verbindingen Koninklijke landmacht

IK 11-1. Elektronische bescherming (2e dr.) Gewijzigde inzichten en naamgeving op eov-gebied (MC 64, NATO EW Policy) hebben een nieuwe opzet van IK 11-1 noodzakelijk gemaakt.

VS 11-55. Handleiding voor abonnees van het Legerkorpsrayonverbindingssysteem (2e dr.). Ten behoeve van de beproeving, de opleiding en tot ontwikkeling tot een definitief voorschrift is in 1988 de voorlopige richtlijn VR 11-55 uitgegeven. In VS 11-55 zijn de commentaren op VR 11-55 verwerkt die bij beproevingen naar voren zijn gekomen. Ook is het commentaar op de VR van de gebruikers tijdens oefeningen geëvalueerd en verwerkt. VS 11-55, 2e dr., is vastgesteld door LAS/SSOV, d.d. 17 april 1991, nr SSOV/3253. Hiermee vervalt de 1e druk, uitgegeven als VR 11-55.

Einde van de Officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en Koninklijke luchtmacht

KONINKLIJKE VERENIGING TER BEOEFENING VAN DE KRIJGS WETENSCHAP

Op *dinsdag 19 april a.s.* houdt de vereniging voor leden en overige geïnteresseerden een bijeenkomst bij de Staf 1 LK, Frank van Bijnenkazerne, Berghuizerweg 160, Apeldoorn, over het onderwerp

ACE Rapid Reaction Corps (ARRC)

Inleider: Igen Sir Jeremy Mackenzie, KCB, OBE, Commander ACE Rapid Reaction Corps.

Zaal open 19.30 uur, aanvang 20.00 uur, einde 21.30 uur.

Verzoeken aan te melden tijdens werkuren: (015) 15 27 00.

De toekomst van de krijgsmacht

De verkiezingen van de Tweede Kamer der Staten-Generaal staan voor de deur. Ongeacht de uitkomst en coalitie die daaruit voortkomt, lijkt een herijking van het Defensiebeleid waarschijnlijk. Zo'n herijking kan dan gestalte krijgen door een evaluatie van de Prioriteitennota. Het regeerakkoord zal richtinggevend zijn voor die evaluatie. Kernvraag bij de opstelling ervan kan opnieuw zijn: „hoe zien de toekomstige omvang, structuur en kwaliteit van de Nederlandse krijgsmacht eruit?”. Deze vraag is gemakkelijk te stellen, maar moeilijk te beantwoorden.

In het verleden werd het antwoord op de vraag naar *how much is enough?* voornamelijk gevonden in een zg. gekwantificeerde dreiging. Op basis van analyse konden zo de kwalitatieve en kwantitatieve behoefte en daarmee de omvang van de strijdkrachten worden vastgesteld. In het huidige militair-strategische denken in de NAVO wordt echter niet meer gesproken van dreiging maar over risico's. Het gevolg is dat kwantificering en daarmee *balancing* van de dreiging niet meer tot de mogelijkheden behoren.

Wat vormt dan wel een goede basis voor de behoeftebepaling? De volgende aspecten zijn opportuun: de nationale en internationale veiligheidssituatie (met name op de lange termijn), de sociaal-economische ontwikkelingen in eigen land en in de gebieden die het nationale belang regardereren, en ten slotte het politieke-ambitieniveau in deze, ofwel de rol die Nederland wil vervullen bij het handhaven en versterken van de internationale rechtsorde. Het maatschappelijke draagvlak voor Defensie vormt daarbij een belangrijke voorwaarde.

Deze aspecten vormen dan ook de basis voor de Prioriteitennota. De daarin voorziene hoofdtaken zijn:

bondgenootschappelijke verdedigingstaken, crisisbeheersingstaken, nationale taken en Koninkrijkstaken. Hoewel van een strategisch offensief tegen het Bondgenootschap het komende decennium naar verwachting geen sprake zal zijn, moeten wij echter blijven rekenen met de mogelijkheid van een grootschalig conflict. Zo'n conflict zou dan met name het gevolg zijn van *spill-over* van conflicten aan de periferie van het NAVO-verdragsgebied, of het gevolg zijn van onenigheid binnen het Bondgenootschap over de te volgen politiek en militaire koers. Dit betekent dat Nederland een krijgsmacht in stand dient te houden, resp. het vermogen dient te bezitten om zowel binnen een bepaalde tijd een geloofwaardige bijdrage te leveren aan de succesvolle oplossing of beëindiging van conflicten, als te allen tijde in staat te zijn zich in bondgenootschappelijk verband te verdedigen.

Uit het vorenstaande blijkt dat de specifieke taakstellingen en daaruit voortvloeiende verplichtingen een duidelijke richtlijn vormen voor het bepalen van omvang, structuur en kwaliteit van de Nederlandse krijgsmacht. Voorts is aangegeven dat de internationale veiligheidssituatie mede bepalend is. Zonder een uitgebreid exposé te geven, is het duidelijk dat van een stabiele internationale veiligheidssituatie geen sprake is. Bovendien zou het utopisch zijn te denken dat in de schoot der toekomst slechts verbeteringen op veiligheidsgebied (en daarmee vermindering van veiligheidsrisico's) zijn gelegen.

Vrede en veiligheid vormen het raamwerk waarbinnen sociaal-economische ontwikkelingen positief kunnen worden gestimuleerd. Er is dan ook sprake van een toenemende interdependentie tussen vrede en veiligheid en sociaal-economische ontwikkelingen.

Wat het antwoord ook zal zijn, de conclusie lijkt gerechtvaardigd dat de omvang, structuur en kwaliteit van de krijgsmacht hoofdzakelijk worden bepaald door politieke keuzen en de bereidheid de financiële randvoorwaarden te creëren voor een krijgsmacht die in staat is de haar opgedragen taken en verplichtingen in het kader van het veiligheidsbeleid uit te voeren.

Dat daarmee de kous af zou zijn is een iets te eenvoudige constatering. Daarvoor is de rol van de Nederlandse krijgsmacht bij de realisatie van het vredes- en veiligheidsbeleid te belangrijk en zij vraagt dan ook om duidelijker uitspraken. De vraag is of de politieke keuzen en de bereidheid financiële randvoorwaarden te scheppen ook doorklinken in de (concept-) verkiezingsprogramma's van de grote politieke partijen. Hierbij is overigens ook het budget voor ontwikkelingssamenwerking van belang. De oude gren-

zen tussen Defensie en Ontwikkelingssamenwerking lijken immers steeds meer af te brokkelen. In dit kader is het relevant de verkiezingsprogramma's op genoemde onderwerpen nader te beschouwen.

Het CDA staat op het standpunt dat de Nederlandse defensie-inspanning primair wordt bepaald door de veiligheidssituatie en de in bondgenootschappelijk verband gemaakte afspraken. Die inspanning zal op een zodanig niveau worden gehouden dat op adequate wijze kan worden voldaan aan afspraken in het kader van de NAVO en de WEU en aan verplichtingen in het kader van de VN. Het programma laat zich niet uit over de toelaatbaarheid van verdere bezuinigingen op Defensie. Het CDA is bereid 1,5% van het netto nationale inkomen (NNI) te besteden aan wat het de bevordering van de *Publieke Gerechtigheid* noemt. Hierbij gaat het om het uitbannen van honger en armoede; steun aan de vestiging van een democratische en sociale rechtstaat, waarin de mensenrechten worden gerespecteerd; opvang van vluchtelingen in de regio; vredesoperaties.

De PvdA pleit ervoor de taken te beëindigen die samenhangen met de vroegere veiligheidssituatie. Het ontwerpverkiezingsprogramma voorziet in een structurele vermindering van de Defensieuitgaven met f 900 mln. Voor internationale hulp en samenwerking waaronder vredesoperaties, wordt echter f 500 mln meer gereserveerd. De norm voor ontwikkelingshulp wordt vastgelegd op 1% van het BNP.

De VVD acht het van belang dat Nederland een goede bijdrage levert aan de internationale vredeshandhaving in het kader van VN, NAVO, CVSE of een andere organisatie. Beroepsmilitairen moeten kunnen rekenen op een adequate defensiebegroting om hun (inter)nationale taken te kunnen uitvoeren. De begroting mag dus niet onder het huidige niveau zakken. De VVD is bereid jaarlijks 1,5% van het NNI te besteden voor o.m. ontwikkelingsamenwerking en armoedebestrijding.

D66 spreekt zich duidelijk uit tegen verdere bezuinigingen. De partij stelt dan ook dat „financiële zekerheid op het huidige niveau dringend is gewenst”. „Het vredesdividend is (...) volledig uitgekeerd”. D66 doet echter in de financiële paragraaf m.b.t. de defensieuitgaven geen concrete voorstellen. Men pleit voor een norm van 1% van het bruto binnenlands produkt voor ontwikkelingsamenwerkingsuitgaven.

Los van de voorgestelde verkiezingsprogramma's lijken bezuinigingen waarschijnlijk op grond van het niet verkrijgen van prijscompensatie en generieke kortingen op de begrotingen van alle departementen. Welke conclusies kunnen wij nu aan deze korte analyse verbinden? Alle partijen onderkennen de nood-

zaak van een defensieorganisatie, die met name in internationale samenwerkingsverbanden een geloofwaardige bijdrage levert aan het handhaven van vrede en veiligheid. De vier grote politieke partijen uiten zich echter in vage termen over de omvang van de krijgsmacht. D66 is de enige partij die in haar verkiezingsprogramma aandacht besteedt aan het reorganisatieproces van de krijgsmacht. Geen der andere partijen doet een uitspraak over de wenselijkheid van de uitvoering van de Prioriteitennota en de daaraan gekoppelde financiële consequenties. Kortom, de verkiezingsprogramma's maken niet de vertaalslag van de reeds gedane politieke keuzen naar de financiële bereidheid het prijskaartje daarvoor te betalen. Dat is, op zijn zachtst gezegd, vreemd.

Handhaving van de internationale rechtsorde en uitvoering van het vredes- en veiligheidsbeleid zijn voorwaardenscheppend voor een goede sociaal-economische ontwikkeling. De wereld is er niet stabiel geworden en wij zullen in internationaal kader met elkaar moeten samenwerken om de internationale rechtsorde te handhaven en te versterken. Begrippen als „een goede bijdrage” en het „op adequate wijze voldoen aan” vormen geen reële onderbouwing van de omvang en kwaliteit van de krijgsmacht en zijn geen uiting van een duidelijke visie van wat de genoemde politieke partijen nu eigenlijk met Defensie willen.

Het politieke-ambitieniveau moet worden vertaald in concrete termen en, in de vorm van een norm, aan het begin van de regeerperiode worden vastgelegd. Als voorbeeld kan dienen de duidelijke normstelling inzake ontwikkelingssamenwerking of, zoals het CDA het noemt, de *Publieke Gerechtigheid*. Deze duidelijkheid in een „vast” percentage van bv. het BNP heeft diverse voordelen. In de eerste plaats getuigt het van een duidelijke visie, maar ook van durf. Met zo'n visie wordt zowel nationaal als internationaal duidelijk gemaakt wat wij bereid zijn bij te dragen aan het internationale veiligheidsbeleid. Ook andere landen kunnen wij met deze bereidheid over de streep trekken. Zolang geen politiek antwoord kan worden gegeven op de precieze omvang en structuur van de toekomstig benodigde krijgsmacht, biedt een norm een duidelijke richtlijn voor het defensieplanningsproces. De vraag naar de omvang, structuur en kwaliteit van de krijgsmacht, die naar alle verwachting weer opportuun wordt, vraagt om wijsheid. Van de politieke partijen mag worden gevraagd de vertaalslag te maken van hun abstracte ambities op veiligheidspolitiek niveau naar concrete standpunten m.b.t. aard en omvang van de taken, prioriteit te stellen aan de taakuitvoering, de hoeveelheid financiële middelen, enz.

drs. J.A.C. de Ruiter
luitenant-kolonel der genie

Veranderen: waarom eigenlijk?

In de Koninklijke landmacht is een immens veranderingsproces aan de gang. Zoiets kom je in één organisatie maar zelden tegen. De operatie *Centurion* bij Philips komt een beetje in de buurt, maar dan heb je het voor Nederlandse begrippen wel ongeveer gehad. Van de Koninklijke landmacht van voor 1990 is nu, ruim drie jaar later, al niet veel meer over. In menig artikel of presentatie lees of hoor je dat „alle tolleren in beweging” zijn. Als je ziet wat er momenteel allemaal aan de hand is, kom je inderdaad al snel tot die conclusie. Even een snelle inventarisatie.

Een totale herstructurering van de Koninklijke landmacht wordt uitgevoerd. Uiteindelijk blijft geen eenheid of organisatie deel onberoerd. Tegelijkertijd wordt de opkomstplicht opgeschort en gaat de KL over naar een beroepsleger. Serieuze pogingen om de ideeën over verbeterde bedrijfsvoering in te voeren, gaan gelijk op met de ontwikkeling van aangepaste besturingsconceptie. Onderweg zijn imago-verbetering en cultuurverandering, de grote *topics*. Het moet bovendien allemaal bij steeds krimpende budgetten. En dat alles tegen de achtergrond dat, naast de algemene verdedigingstaak, nu ook aan crisisbeheersingsoperaties moet kunnen worden deelgenomen. Nooit eerder was de Koninklijke landmacht in het kader van VN-missies gelijktijdig in 16 landen met ruim 2500 militairen aanwezig.

De auteur begon zijn militaire carrière in 1974 als cadet der genie. In 1986/87 volgde hij de Stafdienst en de Hogere Militaire Vorming. Na een functie bij de toenmalige afd. Personeelsplannen van de Directie Personeel en een docentschap bij het Instituut Defensie Leergangen is hij sedert augustus 1993 hoofdofficier toegevoegd van de DOKL/PBLS. In juni 1993 studeerde hij af in bestuurskunde aan de RU Leiden, met als doctoraalscriptie „Een besturingsmodel voor de Koninklijke landmacht”.

In de media en daarbuiten stellen sommigen het verloop van het totale veranderingsproces af en toe aan de kaak. Verloopt dat proces inderdaad op een discutabele wijze? Dat is één van de vragen die ik in een aantal artikelen wil nagaan.

De Koninklijke landmacht probeert op voor haar geschikte maar ook op experimentele wijze grip te houden op het totale veranderingsproces. Stuurgroepen, projectteams, workshops, speciale projectofficieren, adviesbureaus, persoonlijk adviseurs: het totale scala trekt voorbij. Niet voor iedereen waarneembaar ontaardt zich daarbij een tomeloze energie. Die drift valt elders ook te constateren, maar beperkt zich overwegend tot mensen die zijn doordrongen van de noodzaak tot veranderen. Zij hebben op zijn minst voor zichzelf al antwoord op de vraag: waarom eigenlijk? De weg en het einddoel zijn daarbij nog lang niet voor iedereen glashelder; wel staat vast dat met het verleden moet worden afgerekend. Niet omdat het toen slecht of verkeerd ging, maar omdat het verleden niet meer past in de Koninklijke landmacht van vandaag en (over)morgen.

In dit eerste artikel uit een reeks van vier, wil ik stilstaan bij het waarom van alle veranderingen en u deelgenoot maken van mijn opvattingen daarover. Het doordringen raken van de noodzaak tot veranderen is een stap die ieder voor zich moet maken, maar het is naar mijn idee een onontbeerlijke voorwaarde om gemotiveerd op weg te gaan. Te vaak beluister ik een hang naar het verleden of de roep om een nieuwe stabiele situatie waarin van onzekerheid geen sprake meer zal zijn. De aanleiding voor die laatste opmerking ontleen ik aan een te sterke fixatie op '98 die ik momenteel meen waar te nemen. Over '98 bestaat kennelijk de verwachting dat het dan allemaal weer voorbij zal zijn. Net als een februaristorm komt kennelijk het voorjaar

vanzelf. Volgens mij ligt dat deze keer wat anders.

De volgende drie artikelen geef ik de titels: „Veranderen, oké: maar wat dan?“, „Veranderen, akkoord: maar hoe dan?“, en „Veranderen: noodzakelijk om te overleven!“. Bij de vraag: „wat dan?“, zal ik onder andere ingaan op de gewijzigde taakstelling en de implicaties daarvan voor de wijze van organiseren en „de mens in de organisatie“. Daarbij zal ik op hoofdlijnen ingaan op besturingsvraagstukken en conditionerende activiteiten. Ik orden deze veranderingen volgens de drieëenheid van fundamentele veranderingsparameters, zijnde *strategie*, *structuur* en *cultuur*. Ik wil daarbij inhoud geven aan de constatering dat er sprake is van een fragiel evenwicht tussen die parameters (Jägers/1991).

Bij de vraag: „hoe dan?“, zal ik kort aangeven op welke wijze bij de Koninklijke landmacht invulling wordt gegeven aan de noodzakelijke veranderingen. Indien verklaringen voor een bepaalde werkwijze naar mijn gevoel ontbreken of nog onvoldoende worden belicht, zal ik proberen daarin te voorzien. Ook geef ik alternatieven in overweging. In het laatste artikel breng ik de hoofdlijnen van de voorgaande drie bij elkaar en zal trachten aan te tonen dat veranderingen niet plaatsvinden om te veranderen, maar om te verbeteren en te overleven! Wat mij betreft moet dat een besef worden van allen die in de Koninklijke landmacht werkzaam zijn. Binnen ieders vermogen en bevoegdheden moet dat één van de kenmerken worden waaraan de Koninklijke landmacht te herkennen is. Uiteraard sta ik, niet alleen in dit eerste artikel maar ook bij elk deelonderwerp, stil bij de hamvraag: waarom?

Veranderen: waarom eigenlijk?

In deze bijdrage wil ik aantonen dat de Koninklijke landmacht geen keuze heeft tussen wel of niet veranderen. Er is bovendien geen weg terug, ook niet wanneer bij wijze van spreken de politiek-militaire situatie van voor 1990 zou terugkeren. Die conclusies wil ik opbouwen door antwoord te geven op de vraag waarom de Koninklijke landmacht volgens mij niet aan veranderen ontkomt. Volgens de open-systeemtheorie zouden wij zeggen dat de Koninklijke landmacht in balans moet zijn met haar omgeving en zich daarom moet aanpassen aan veranderingen (In 't Veld/1983). Ik wil in deze beschouwing drie gebieden in die omgeving van de

Koninklijke landmacht aftasten, te weten de politiek-militaire dimensie, personeel en financiën. Ik wijs daarbij op min of meer autonome ontwikkelingen, namelijk de gewijzigde:

- (inter)nationale politiek-militaire verhoudingen;
- maatschappelijke opvattingen over arbeidsmotivatie;
- visie bij de overheid op bedrijfsvoering.

Ik realiseer mij dat ik veranderingen aan de orde stel die op geheel Defensie van toepassing zijn. Wij zouden – zoals haast gebruikelijk – de analyses van de Centrale Organisatie kunnen afwachten; als „zelfstandige werkmaatschappij“ binnen het „Defensieconcern“ vind ik dat de Koninklijke landmacht hierin zelf het initiatief moet nemen. Gelukkig gebeurt dat in toenemende mate.

Gewijzigde (inter)nationaal politiek-militaire verhoudingen

Meestal wordt als reden voor alle veranderingen uitsluitend de gewijzigde internationale veiligheidssituatie genoemd. Na het „vallen van de muur“ sloot de NAVO-top in 1990 het Verdrag van Londen. Dat verdrag gaf richtlijnen voor de aard van de aanpassingen van de krijgsmachten van de lidstaten, waarbij nog steeds werd uitgegaan van een reële dreiging uit het Oosten. Daarop was ook de Defensienota 1991 gebaseerd. „Herstructurering en verkleining“ was de titel, die kernachtig de strekking van de aanpassingen weergaf. De inkt was nauwelijks droog toen eind 1991 opnieuw geschiedenis werd geschreven. Het Warschau-Pact viel uiteen. Na een mislukte staatsgreep in Moskou werd de Sovjet-Unie ontbonden. De hereniging van Duitsland vond plaats. Deze ontwikkelingen in de politiek-militaire verhoudingen waren na wat omwegen via de *Petersburg Declaration* (Bonn/1992) de reden voor de huidige Prioriteitennota. Nieuwe taken en structuren als antwoord op externe ontwikkelingen, daar ging het in de Prioriteitennota 1993 met name om. Crisisbeheersingsoperaties werden het helemaal; boven de voorbereidingen op een groot conflict, nu Algemene verdedigingstaak genaamd.

Minder aandacht gaat uit naar het proces van Europese eenwording als reden voor veranderingen. In het Verdrag van Maastricht (1992) kwam men evenwel overeen te streven naar een gemeenschap-

pelijk buitenlands- en veiligheidsbeleid, waarbij zelfs de mogelijkheid van een gemeenschappelijke defensie in het Verdrag is opgenomen. Daarmee is voortaan ook het Nederlandse veiligheidsbeleid sterker afgestemd op het proces van Europese eenwording. Kenmerkend in dat proces is dat de lidstaten op velerlei gebied steeds minder hun eigen gang kunnen gaan, aangezien de Europese gemeenschap zich steeds sterker als vierde bestuurslaag manifesteert. Nu het Verdrag is geratificeerd is er geen weg terug meer. Multinationale legerkorpsen hebben voorlopig de toekomst, natuurlijk mede als uitvloeisel van de nieuwe NAVO-strategie. Voor Nederland zal die samenwerking vooralsnog beperkt blijven tot het GE/NL-legerkorps. Wie weet nemen wij op termijn deel in een Eurokorps.

Gelijktijdig met dit proces in Europa is door het wegvallen van de onmiddellijke dreiging van een treffen tussen de twee supermachten, internationaal meer ruimte ontstaan voor de Verenigde Naties. In *An Agenda for Peace* ontvouwde de secretaris-generaal van de Verenigde Naties zijn denkbeelden over de toekomst. De rol van die organisatie in de internationale politiek is sindsdien belangrijk toegenomen, alhoewel met name in het afgelopen jaar de besluiten en resoluties niet al te voortvarend kracht werd bijgezet. Ondanks dat sommige landen wat achterblijven in hun bijdrage aan de uitvoering van VN-resoluties, heeft die ontwikkeling in de betekenis van de VN ook bij de Nederlandse regering geleid tot een toeneming in aandacht voor het handhaven van de internationale rechtsorde en de mensenrechten. Nederland draait op dit moment zo ongeveer mee in de top-vijf van alle landen die troepen aan de VN leveren.

Door de sterk gewijzigde politiek-militaire verhoudingen hebben ook nationaal de niet-militaire dimensies van veiligheidsbeleid een veel belangrijker plaats gekregen. Het accent is van de militaire component verschoven naar politieke, economische, ecologische en humanitaire aangelegenheden. Als uitvloeisel daarvan ziet men dat de financiering van de defensieplannen meer dan voorheen wordt afgewogen tegen de kosten verbonden aan andere maatschappelijke vraagstukken, zoals werkgelegenheid, onderwijs, gezondheidszorg, asielzoekers en binnenlandse veiligheid. Nationaal gaat het in toenemende mate om de bereidheid een hoeveelheid middelen voor Defensie uit te trekken, terwijl vroe-

ger een behoefte overwegend werd bepaald door een dreigingsanalyse. Vandaag de dag gaat het primair om de rol die Nederland wil spelen in het internationale veiligheidsbeleid en welke inspanning het daarvoor wil leveren. Dat betekent voor de Koninklijke landmacht dat niets meer vanzelfsprekend is. Elke gulden die zij ter beschikking krijgt, zal in de toekomst extra kritisch worden gevolgd. Dat betekent ook dat de KL elke gulden zal moeten waarmaken. Dat vraagt om een totaal andere *mindset*, omdat wij voor onze middelen voortaan de arena in moeten waar de verdeling tot stand komt. Eén ding staat voor mij vast: de toeschouwer die op de banken blijft zitten verliest in ieder geval.

Gewijzigde arbeidsmotivatie

Dat er behalve de gewijzigde (inter)nationale politiek-militaire verhoudingen nog meer redenen zijn om te veranderen hoor ik niet zo vaak. Toch zijn die er volgens mij wel degelijk. De landmacht heeft bv. altijd een afspiegeling van de maatschappij willen zijn. Dat was lange tijd één van de krachtigste argumenten om de dienstplicht niet te kunnen afschaffen. Hoe zit dat nu dan bij de overgang naar een beroepsleger? Gelden die argumenten niet meer of wegen andere zaken zwaarder? Ik denk dat het laatste het geval is. Maar hoe stelt men dan zeker dat wij voldoende vrijwilligers krijgen? Naar mijn idee moet dan ten minste ervoor worden gezorgd dat het personeelssysteem dat wij „in de aanbidding” hebben voldoet aan de normen en waarden die op de arbeidsmarkt gelden. Zou het nieuwe „Concept leiding geven” aan die vraag voldoen, juist omdat dit is verschenen in deze periode van structurele herbezinning? Is het verschijnen van het Concept uitsluitend van de nieuwe taakstelling af te leiden of gebeurt er in de Koninklijke landmacht ook iets dat daarmee te maken heeft? Laat ik dat eens nagaan.

Het jaar 1990 was het jaar van het leiderschap. De drie trefwoorden uit het „Concept leiding geven” kennen wij: wederzijds vertrouwen, onderlinge afhankelijkheid en vrijheid van handelen. Formeel zijn deze afgeleid van de aard van het nieuwe optreden dat zich kenmerkt door autonomie en geïsoleerdheid. Ik zie het echter ook al een mischien onbewuste, maar welkome aanpassing op wat de arbeidsmarkt vraagt. Mensen zijn vandaag de dag immers gemiddeld hoger opgeleid, en zoe-

ken naar andere zaken dan alleen de bevrediging van materiële behoeften: meer dan vroeger gaat het ook om waarden als creativiteit, zelfstandigheid en ontplooiingsmogelijkheden, waarbij autoriteit steeds sterker wordt afgewezen (Van Doorn/1988). Dat is voor mij bovendien een verklaring waarom democratisch leiderschap ook in de Koninklijke landmacht steeds méér wordt gewaardeerd dan autocratisch leiderschap.

Een volgend motief voor dit soort veranderingen hangt nauw samen met het vorige. Het *Human resource management* (HRM) herontdekt de waarde van het menselijke potentieel (Vloeberghs/1989). Zaak is het aanwezige potentieel goed aan te wenden, bv. door mensen te laten deelnemen in het nemen van beslissingen. Dat komt de kwaliteit van de beslissingen ten goede en het stimuleert de werkmotivatie. Nog meer ligt bij HRM de nadruk op de gedachte dat werknemers zelfstandig in staat zijn tot beslissen en dat die autonomie ook bijdraagt aan de kwaliteit van de totale besluitvorming. Ziedaar: de drie trefwoorden uit het Concept leiding geven zijn weer terug en wijzen voor mijn gevoel op een onomkeerbare ontwikkeling. Er zal zeker met een beroepsleger een Koninklijke landmacht moeten bestaan die aan de drie trefwoorden te herkennen is. Op zichzelf wijzen alle ontwikkelingen in die richting, al gaat het op lang niet alle gebieden van personeelsbeleid even voortvarend. Mij bekruipt ook het gevoel dat in de personeelswerving uitdrukkelijker op dit soort maatschappelijk gewaardeerde grootheden zou kunnen worden ingespeeld. Voor mij staat vast dat de Koninklijke landmacht deze ontwikkeling nooit zal kunnen keren. Dat moet ze zelfs niet willen!

Bij de overheid gewijzigde visie op bedrijfsvoering

Het laatste thema waarop ik in dit eerste artikel zou willen ingaan is de bij de overheid gewijzigde visie op bedrijfsvoering. Opvallend vind ik dat dit onderwerp bij de Koninklijke landmacht werd geïnitieerd kort na het verschijnen van de Defensienota. Ook werd het als uitwerking van het „Concept leiding geven” gepresenteerd. Toeval of niet? De beleidsnota „Verbetering bedrijfsvoering” dateert van november 1991, en werd door de directeur Economisch Beheer gepresenteerd als het instrument op weg naar een grotere doelmatigheid om,

zoals het elke organisatie betaamt, doel en middelen op een bepaalde manier te schakelen. Deze gewijzigde visie op bedrijfsvoering gaat uit van het versterken van de rol van de lijnfunctionaris in het bereiken van resultaten. Dit beleidskader was de invulling van de toezegging die in de Defensienota over het streven naar grotere doelmatigheid al was gedaan. Op zichzelf dus niet zo vreemd dat dit beleidskader kort na de Defensienota verscheen. Maar was het ook het Ei van Columbus?

Ik zie deze nota eerder als een onontkoombaar uitvloeisel van enerzijds interne ontwikkelingen, maar ook van ontwikkelingen binnen de rest van de overheid. Het „Concept leiding geven” was de legitimatie voor een geheel gewijzigd bedrijfsvoeringsinstrumentarium. Wederzijds vertrouwen en vrijheid van handelen zijn waarden die uiteindelijk in een conceptie van resultaatverantwoordelijke bedrijfsvoering inhoud moeten krijgen.

De toegenomen druk op de overheidsuitgaven leidde bovendien reeds begin jaren '80 ertoe stil te gaan bij het vaststellen van de *core-issues*: doen wij de goede dingen en doen wij die wel goed? (Meyering/1991). Doelmatigheidsbeheer kreeg bij de overheid plotseling structurele aandacht. Elk jaar weer nemen wij een heroriëntatie waar op taken en activiteiten die de overheid in de maatschappij nog moet of wil uitvoeren. Wij kennen ze in de vorm van heroverwegingsronden die onder het kabinet-Van Agt werden gestart. Effectiviteit en efficiency werden daarmee centrale thema's, ook in het besturen van overheidsorganisaties. Daarbij gaat de aandacht uit naar het realiseren van organisatiedoelstellingen, resp. prestaties tegen zo laag mogelijke kosten. Defensie is in de tijd van de Koude Oorlog altijd van dergelijke bezinningen verschoond gebleven; na 1989 waren er echter plotseling geen argumenten meer om te kunnen achterblijven. Ook bij de Koninklijke landmacht gaat sindsdien meer aandacht uit naar doeltreffendheid en doelmatigheid bij het aanwenden van middelen, direct voortvloeiend uit het „Concept leiding geven” en het schaarser worden van de middelen. Het „Beleidskader verbetering bedrijfsvoering” beoogt daarbij het instrumentarium te zijn voor het uitvoeren van doelmatigheidsbeheer bij de landmacht.

Ondanks de nog veel gehoorde twijfels om echt in termen van resultaatverantwoordelijkheid en vormen van contractmanagement met elkaar om te gaan, zie ik het als een onomkeerbaar proces. Ik

voel gevoelsmatig mee met de spanning tussen operationele commandovoering en resultaatgerichte bedrijfsvoering; de aangevoerde verschillen vind ik echter overwegend door de cultuur bepaald. De omgeving van de Koninklijke landmacht zal nooit toestaan dat bij het invoeren van deze wijze van bedrijfsvoering met symbolisch beleid zou worden volstaan. Ik schat dat de communicatieve waarde van contractmanagement uiteindelijk alle eigenlijke en oneigenlijke drempels zal overwinnen. De pressie van buitenaf en het groeiende enthousiasme van binnenuit zijn daarvoor te sterk.

Samengevat

In deze eerste bijdrage heb ik willen stilstaan bij de vraag „Veranderen: waarom eigenlijk?” Ik realiseer mij dat ik een inventarisatie van op zichzelf herken-

bare ontwikkelingen heb geschetst. De waarde die ik in deze opsomming zie, is onder meer dat ze nu eens bij elkaar staan. Bovendien hoop ik te hebben aangetoond dat nu drie autonome ontwikkelingen in korte tijd bij elkaar konden komen, gewoon omdat de tijd daarvoor rijp was. Bovendien staat voor mij vast dat elke ontwikkeling afzonderlijk zo krachtig is dat er voor de Koninklijke landmacht geen weg terug is, vooropgesteld dat zij, of leden van die organisatie, dat zouden willen.

In het volgende artikel, „Veranderen, oké: maar wat dan?”, ga ik ervan uit dat de noodzaak tot veranderen van de Koninklijke landmacht voldoende is onderbouwd. Ik zal dan niet alleen trachten in kaart te brengen wat er moet veranderen, maar ook welke de onderlinge samenhang zou kunnen zijn. Zoals altijd gaat het ook dáárbij om de argumenten.

Literatuur

J. A. A. van Doorn – *Rede en macht*. Den Haag (1988).
H. P. M. Jägers – *De kunst van het balanceren; het fragile evenwicht tussen strategie, structuur en cultuur*. Amsterdam (1991).

M. H. Meijerink – *Zelfbeheer: de overheid in de bocht*. *Mil. Spect.* **160**(1991)(5)201.
J. in 't Veld – *Analyse van organisatieproblemen*. Amsterdam (1983).
D. Vloeberghs – *Human resource management*. Amersfoort (1989).

J.J. de Boer

kolonel der aan- en afvoertroepen

Het 1e Nederlands-Belgische VN-transportbataljon

Formatie en inzet

In deze beschouwing over mijn ervaringen met *I (NL/BE) VN Tbat* ga ik in op twee belangrijke periodes: de formatie en de eerste zes maanden van operationele inzet. Omwille van de overzichtelijkheid ga ik daarbij niet chronologisch te werk. De formatie wordt besproken aan de hand van enkele kenmerkende aspecten en de operationele periode beschouw ik aan de hand van de OTVEM-factoren. Vermeldenswaardige ervaringen geef ik steeds aan in samenhang met het onderwerp waarbij ze ter sprake komen. Ten slotte worden de belangrijkste *lessons learned* opgesomd.

Formatie

Aanvankelijk was er in het geheel geen sprake van een transportbataljon en nog minder van Nederlands-Belgische samenwerking op dat gebied. De warrige fase van het formeren van een uit te zenden eenheid begon voor mij – toen commandant 105 Transportbataljon (C-105 Tbat) – met een aankondiging van commandant Legerkorps Logistiek Commando (C-LLC) over een mogelijke uitzending naar voormalig Joegoslavië van een transportdetachment. Het zou ongeveer 30 voertuigen omvatten, maar de precieze mix van 4- en 10-tonners moest nog worden vastgesteld. Een nadere omschrijving van opdracht en operatiegebied zou nog volgen. De tijd leerde ons, C-LLC en C-105 Tbat en onze respectieve staven, dat er nog veel meer zou volgen en wel in een hoog tempo. Er zijn in totaal zeven à acht plannen voor uitzending aan de orde geweest met compagnies- en bataljons-opties elk met de nodige varianten.

Het voert te ver hier op al deze opties in te gaan. Ik beperk mij daarom tot een paar saillante aspecten, die de formatieperiode van *I (NL/BE) VN Tbat* hebben gekenmerkt en die naar mijn verwachting altijd bij het uitzenden van eenheden aan de orde zullen zijn.

Veel veronderstellingen, weinig zekerheden

De formatieperiode van een uit te zenden eenheid wordt gekenmerkt door veel veronderstellingen en weinig zekerheden. Tussen het allereerste moment van toezegging van een eenheid aan bv. de Verenigde Naties en de uitzending vindt een schier oneindig aantal aanpassingen plaats, omdat eerdere veronderstellingen door schaars en gefaseerd beschikbaar komende informatie worden achterhaald. Die informatie behoeft niet uitsluitend op feiten te zijn gebaseerd, doch kan ook bestaan uit nader verijnde veronderstellingen op basis van bv. verkenningen, al dan niet door eigen personeel. De KL als organisatie en ook de medewerkers zullen moeten leren leven met de onduidelijkheden en de onzekerheid, waarmee het formeren van uit te zenden eenheden gepaard gaat.

– Ten eerste, omdat crisisbeheersingsoperaties (CBOps) sinds kort tot de primaire taakstelling van de KL behoren en daarmee dus eerder regel zullen zijn dan uitzondering. De KL neemt op dit moment deel aan 16 VN-, WEU- en soortgelijke operaties, terwijl *Soedan* en *Unifil* destijds echt als uitzondering werden gezien.

– Ten tweede, omdat het internationale machtenspel, waarmee het internationaal-politieke afwegingsproces plaatsvindt (wie welke eenheid levert en waarom) van een hogere orde is dan het probleem van een zich formerende eenheid, waar men wil bijhouden „wat nu weer de bedoeling is”.

– Ten derde, omdat het – ook als het voor de zoveelste keer is (of juist daarom?) – aanpassen van een bestaand plan gemakkelijker is, sneller gaat en tot kwalitatief beter resultaat leidt, dan het opzetten van een alles omvattend plan pas op het moment dat geen wijzigingen meer worden verwacht. Al was het alleen maar, omdat dat laatste moment nooit met zekerheid is te bepalen.

Eenheidsvorming tijdens voorbereiding op uitzending

In deze periode zal er mijns inziens bijna nooit in letterlijke zin sprake zijn van een eenheid. Het is immers onmogelijk eenheden gereed te houden die – zonder enige aanpassing – alle denkbare CB-taken aankunnen. Naar mijn stellige verwachting zal altijd de voor de geformuleerde taak meest geschikte (soort) (basis)eenheid de opdracht krijgen aanvullende elementen in zich op te nemen, en zich vervolgens, als nieuw geheel, voor te bereiden op de voorziene uitzending.

Gedurende de formatieperiode leeft binnen de zich vormende eenheid een voortdurende drang tot aanpassingen aan de allerlaatste stand van zaken. Tegen die druk in heeft de eenheid echter behoefte aan zoveel mogelijk rust om zich te kunnen voorbereiden. Het bewaren van de delicate balans tussen enerzijds de wens tot rust voor de voorbereidingen en anderzijds de behoefte „bij” te blijven bij de laatste ontwikkelingen, is te veel gevraagd van de zich voorbereidende eenheid.

De taak van het „zich voorbereiden op uitzending” moet worden gescheiden van het „voortdurend aanpassen van de plannen en de daarbij behorende behoeftstellingen aan de ontwikkelingen”. Het metterdaad voorbereiden doet de uit te zenden eenheid zelf; hierbij kan zij uiteraard richtlijnen ontvangen van (het) hogere niveau(s). De hectische „plannings”taak kan het best worden neergelegd op het naasthogere niveau. De naasthogere – anders gezegd de formerende – commandant kan en moet de zich voorbereidende eenheid afschermen van alle (staf)deliberaties, die over haar en haar komende uitzending paatsvinden. Hij zal daardoor fungeren als „infozeef” en „stabilisator”, zodat de zich voorbereidende eenheid niet met allerlei detailvragen behoeft te worden lastig gevallen en pas met wijzigingen wordt geconfronteerd als daaraan beslissingen ten grondslag liggen.

Verkenningen

Voorafgaande aan de uitzending dienen zo mogelijk verkenningen te worden uitgevoerd. Het „even kijken, wat globaal de bedoeling is” of „opdoen van wat *couleur locale*” door „Haagse beleidsbepalers” dient daarbij een uiterst beperkt doel.

Sterker nog: verkenningen hebben in het algemeen slechts weinig zin, zolang niet min of meer vaststaat welke eenheid wordt uitgezonden, naar welk (deel van het) operatiegebied en met welke opdracht. Staat dit (uiteindelijk) vast, dan moet in ieder geval, terugrekenend vanaf het (geschatte) moment van uitzending een verkennings/kwartiermakersgroep van de uit te zenden eenheid worden gestuurd, zo mogelijk (als de beschikbare tijd het toelaat) voorafgegaan door een (globalere) verkenning door een groep waarvan in ieder geval de commandant van de uit te zenden eenheid en een gemandateerde vertegenwoordiger van de formerende staf deel uitmaken. Deze *backward-planning*-benadering laat onverlet dat, zolang niet vaststaat welke (soort) eenheid wordt uitgezonden, er alle tijd is voor de eventueel noodzakelijke globalere bezoeken/oriëntaties op politiek en/of politiek-militair niveau. (Overigens kunnen zelfs de laatste verkenningen nog aanleiding zijn tot wijzigingen, als bedoeld in het vorige punt.)

Veronderstellingen

Vanaf het prilste begin moeten veronderstellingen worden gedaan. Op zich is dat niet verkeerd. Sterker nog: zij zijn de enige basis voor planning zolang geen exacte gegevens beschikbaar zijn. Planners moeten zich echter ervan bewust blijven dat veronderstellingen geen feiten zijn, ongeacht hoe vaak zij aan de hand van latere informatie zijn „bijgesteld”. Het gaat echt helemaal fout als bij de voorlichting aan het (uit te zenden) personeel het onderscheid tussen veronderstelling en feit uit het oog wordt verloren. In deze periode is er een enorme „informatiehonger”; bij elke voorlichtingsbijeenkomst hangt men aan de lippen van de spreker. Men is geneigd alles wat te berde wordt gebracht voor waar aan te nemen. Ook persoonlijke verwachtingen ten aanzien van de wijze van optreden en legering. Alle veronderstellingen (ook goede) blijken af te wijken van de later vast te stellen feiten, variërend tussen „stemt niet helemaal” en „stemt helemaal níet overeen” met „wat wij hier aantreffen”. Bij het uitgezonden personeel kan daardoor vrij gemakkelijk het beeld ontstaan dat het „maar iets is voorgehouden” of zelfs dat het „op valse gronden is geronseld”. Het is daarom raadzaam voorzichtig om te gaan met veronderstellingen en zich het verschil met de werkelijke feiten

voortdurend, maar vooral tijdens voorlichtingsbijeenkomsten, goed voor ogen te houden.

Internationale samenwerking

De „organisatorische inbedding” van een uitgezonden eenheid is vaak internationaal. Dat heeft ook tijdens de voorbereidingsfase al zijn consequenties. Tijdens internationale besprekingen, voorafgaande aan uitzendingen, dienen de door nationale vertegenwoordigers overeengekomen afspraken goed gedocumenteerd te worden vastgelegd. Bovendien moeten ze aansluitend op de besprekingen in eigen huis politiek en/of politiek-militair worden goedgekeurd. Ten slotte worden ze op internationaal-politiek niveau vastgelegd in een *Memorandum of Understanding* (MOU) of een soortgelijk document. Wanneer niet, of niet geheel, op deze wijze wordt gehandeld, kunnen er verschillen ontstaan tussen het nationale verwachtingspatroon (de basis voor planning en organisatie van de eenheid) en de situatie die de eenheid bij uitzending werkelijk aantreft. De geschetste discrepantie houdt in dat de eenheid met eigen middelen de aangetroffen situatie niet aankan, hetgeen voor de eenheid in het operatiegebied tot noodzakelijke aanpassingen leidt. In het geval van 1 (NL/BE) VN Tbat was deze discrepantie de oorzaak van het niet in colokatie (kunnen) ontplooiën van de transportcompagnieën met Britse en Canadese (pa)inf-eenheden, terwijl dat wel de basis was waarop het (Nederlandse deel van het) bataljon was georganiseerd. Met als gevolg organisatorische aanpassingen van het bataljon toen dat al ruim twee maanden in het operatiegebied was.

De internationale samenwerking binnen het bataljon was en is zonder meer uitstekend. Buiten de goede wil tot samenwerken en de grote inzetbereidheid van alle betrokkenen, lagen en liggen daaraan twee zaken ten grondslag. Ten eerste een officieel document, houdende de basis voor de specifieke internationale samenwerking aangaande het Nederlands-Belgische bataljon, namens Nederland getekend door de CDS. Dit document was de basis voor meer specifiek overleg terzake op het niveau van de beide Landmachtstaven, waaraan o.a. de Nederlandse commandant en de Belgische plaatsvervangend commandant hebben deelgenomen. Ten tweede werden naast de Belgische eenheid in het

bataljon twee Belgische officieren opgenomen in de staf. Hierdoor bleek voortdurend een middel ter beschikking voor de overbrugging van taal- en cultuurverschillen, die daardoor nooit aanleiding konden vormen voor onenigheid of hinderlijke misverstanden (maar gelukkig nog wel zo nu en dan tot hilarisch plezier en homerisch gelach).

De eerste zes maanden van inzet

Expliciet was de *opdracht* erg eenvoudig: naar vermogen transportsteun leveren aan UNHCR. Hierbij was en is geen output bepaald, hetgeen in formele zin bijdraagt aan de eenvoud van de opdracht. Impliciet lag het geheel echter toch wat gecompliceerder. Vooral de zorg voor de veiligheid van het personeel impliceert een vergaande verfijning van de opdracht.

De *veiligheid op de verschillende lokaties* houdt in dat schuilonderkomens, verdedigingsposten en wachthuisjes moeten worden gebouwd, waarvoor een geniedetachment in de organisatie is opgenomen. Bovendien heeft dat detachment tot taak bestaande infrastructuur te versterken en te beschermen. Steun vanuit het bataljon met niet-genie-personeel is slechts beperkt mogelijk. Die beperking wordt opgelegd door de expliciete taak – chauffeurs moeten rijden – maar ook door de impliciete: militaire chauffeurs moeten ook wachtdienst en corvee doen. Desondanks is door slimme en creatieve inzet van personeel veel steun aan het geniedetachment te leveren. Bij het Tbat werden op alle lokaties 's avonds door al het vrij te maken personeel van hoog tot laag zandzakken gevuld. Het gevoel met zijn allen bezig te zijn aan de voorziening in collectieve veiligheid en de kameraadschappelijke sfeer waaronder dat geschiedde, droegen bij aan een hoge produktie. De gevulde zandzakken werden door het geniepersoneel gebruikt bij de bouw van genoemde versterkingen.

De *veiligheid bij de uitvoering van konvooi-operaties* werd gevonden in het hanteren van drie tevoren bepaalde principes:

- twee chauffeurs per voertuig;
- geen verplaatsingen bij duisternis;
- geen *crossings* door gebieden in handen van elkaar bestrijdende partijen.

Het hanteren van deze principes heeft vanaf het be-

gin onder druk van de omstandigheden gestaan. Bij de ontplooiing begin november kon de verplaatsing van Split naar Busovaca niet uitsluitend bij daglicht worden uitgevoerd. Het tijdstip van vertrek is toen en later in overeenkomstige gevallen zodanig bepaald dat in ieder geval de gevaarlijkste delen van de route bij daglicht konden worden afgelegd. Het voorkómen van crossings bleek na verloop van tijd niet geheel mogelijk, omdat het letterlijk hanteren van dit principe sommige bestemmingen onbereikbaar maakte, ook als ter plekke grote humanitaire nood heerste en de lokaties best bereikbaar waren, zoals Sarajevo. Al in de tweede maand werd dus, wanneer daaraan behoefte bestond en het verantwoord leek, toch gecrossed. De principes werden hierdoor niet onbruikbaar, doch moesten worden aangepast tot:

- twee man per voertuig;
- geen riskante routes/routedelen bij duisternis;
- crossings alleen indien nodig en verantwoord.

De *veiligheid op de route* was het belangrijkste criterium bij het kiezen van te gebruiken trajecten. Zo veel mogelijk werd buiten bereik gebleven van de artillerie van, voornamelijk, de *Bosnian Serbian Army* (BSA). Dat leidde ertoe dat vele bestemmingen werden bereikt via onverharde wegen en dwars door de bergen, in plaats van over ook aanwezige redelijke asfaltwegen. Alhoewel verplaatsingen hierdoor tijdrovender werden en moeizamer tot uitvoering kwamen, kwam e.e.a. de veiligheid ten goede.

In *materiële zin* werd de veiligheid verhoogd door uitstekende uitrustingsstukken als ballistisch-beschermende brillen, kogelvrije vesten en kevlar-helmen. Bij deze veiligheid bevorderende materiële maatregelen hoort ook de omhulling van een aantal voertuigcabines met een laminaatpantser. Deze pantsercabines boden zelfs bescherming tegen gericht klein-kalibervuur en gaven de voertuigen een zeer specifiek aanzien, dat alras leidde tot de naam *Mad Max*. De cabines hebben echter als nadeel dat er een nogal grote dode hoek ontstaat in het zicht naar voren, waardoor de weg pas op afstanden groter dan 10 m voor het voertuig zichtbaar is. Het zicht naar schuin links- en rechtsvoor is helemaal geblokkeerd. Dit leidde tot een verrassend veiligheidsdilemma. De cabines gaven de chauffeurs een veilig gevoel tijdens de training in Nederland en de

allereerste inzet in voormalig Joegoslavië, waarbij de voertuigen alleen maar op asfaltwegen werden gebruikt. Zij kregen echter juist een uiterst onveilig gevoel, toen ze met de *Mad Maxen* – om buiten bereik van artillerie- en mortieropstellingen te blijven – door de bergen moesten en, telkens als ze een bocht namen, de weg met geen mogelijkheid meer konden zien. Dit dilemma is opgelost door de cabines te verwijderen zolang bergritten werden uitgevoerd en ze tijdelijk weer te plaatsen voor ritten op risico-bestemmingen, die langs grotere wegen waren te bereiken, zoals Sarajevo.

De ontplooiing

Verhoging van de veiligheid is ook gezocht in de initiële ontplooiing van het bataljon. Juist om de eerder genoemde crossings te voorkomen is gekozen voor een zodanige ontplooiing, dat van de drie werkelementen er een binnen en de andere ten westen en ten oosten buiten het gevechtsgebied zijn ingezet. Bovendien is gestreefd naar een co-lokatie van elke compagnie met een (element van een) infanteriebataljon. In het centrum is dat gelukt voor de SSV-cie en de A-Tcie, zij het dat er niet letterlijk sprake was/is van een co-lokatie, maar meer van ontplooiing binnen het gebied van het Britse bataljon. De B-Tcie was voorzien in Banja Luka in het westen, maar na zeven weken vergeefs wachten en onderhandelen met de Serviërs om samen met het Canadese bataljon aldaar te ontplooiën, heb ik ten slotte na hevig aandringen toestemming verkregen de B-Tcie eveneens te ontplooiën in centraal-Bosnië, in de omgeving van de bataljonsstaf. Voor de Belgische compagnie bestond het plan te ontplooiën in het oosten, in Loznica, te zamen met elementen van het Britse bataljon. Al bij aankomst in het operatiegebied bleek echter dat in het oosten helemaal geen troepen waren ontplooid. Daarop is de veiligheid van deze compagnie gezocht in een legering ver van het strijdgewoel. Die veilige plaats werd gevonden in een reeds bestaande logistieke basis van Unprofor te Pancevo, ten noordoosten van Belgrado. De Belgische compagnie, *Belcie* genaamd, heeft vanuit die basis zeer goed werk geleverd en daarbij door de aard van de bestemmingen meer dan eens het wereldnieuws gehaald. Hierbij komen, behalve Sarajevo, plaatsen in herinnering als Srebrenica, Zepa en Gorazde. Toen echter, als gevolg van de dreiging vanuit de lucht in te grijpen

op de Servische stellingen rondom Sarajevo, de Serviërs in niet al te bedekte termen aangaven wraak te zullen nemen op de VN-troepen, werd het verblijf in Servië naar mijn mening voor deze compagnie op termijn te riskant. Eind maart vond ik de tijd gekomen om toestemming te vragen de eenheid te verhuizen naar een lokatie buiten Servië, waarbij ik de voorkeur uitsprak voor eveneens de omgeving van de bataljonsstaf. Die voorkeur was mede gebaseerd op overleg met UNHCR, waarin werd vastgesteld dat er nog zeer veel werk in centraal-Bosnië te doen was, terwijl daar toen al steeds minder andere dan militaire middelen voor humanitaire distributie beschikbaar waren.

Half april kreeg ik na aanhoudende verzoeken eindelijk toestemming Belgie naar Centraal-Bosnië te halen en eind april was ze daar volledig operationeel. Ik prees mij gelukkig met het feit dat het mij nog voor mijn eigen rotatie was gelukt ze uit Servië te halen.

Weer en terrein

Centraal-Bosnië heeft een landklimaat dat borg staat voor hete zomers en strenge winters. Wel bekend, maar het is toch heel anders om nu eens niet vanuit de theorie, maar in de praktijk ermee te worden geconfronteerd. In de winter betekent die praktijk, behalve de zeer korte dagen van 8.00 tot

16.30 uur, de confrontatie met tot manshoge wallen opgewaaide sneeuw, die samen met de tot ware ijsplateaus vastgereden sneeuw, met name in de bergen, bijna onpasseerbare barrières vormt. Bij invallende dooi verandert elke veld- en bergweg, of wat daarvoor moet doorgaan, in één aaneengesloten rij metersbrede en kniediepe modderpoelen.

De, bijna zonder lente daaropvolgende, zomer zorgt voor een aanvankelijke opluchting. Aanvankelijk, omdat de zomer zeer snel een intensiteit bereikt, die een eind maakt aan die opluchting. De hitte resulteert namelijk in een compleet verdroogd landschap, waarin elke beweging intense stofwolken veroorzaakt, die samen met de hitte mens en machine regelmatig te veel worden.

De kust van Kroatië, zeker vanaf Split naar het zuiden, kent echter een uiterst aangenaam klimaat met zeer zachte winters en subtropische zomers, die schijnen te beginnen in februari en pas lijken te eindigen in november. Een bevoorradingsrit van het bataljon naar zijn logistieke basis in de omgeving van Split had dan ook alles van een dagreis door verschillende klimaten.

Bijna geheel Bosnië is zeer bergachtig. Uitzonderingen zijn een vlak tot licht geaccidenteerd gebied in het westen, dat zich uitstrekt van Zagreb (buiten Bosnië) tot rondom Banja Luka; een hoogvlakte in centraal-Bosnië en een laagvlakte ten westen van Mostar in het oosten van Bosnië. In het noorden en

noordoosten van Bosnië vindt het terrein aansluitingen op resp. de enkele kilometers brede vlakke die Zagreb verbindt met Belgrado en het in het algemeen vlakke noordelijke deel van Servië. Het wegennet beperkt zich tot de vlakten, waar het erg grofmazig is, en de diepe dalen tussen de bergketens. Aangezien de wegeninfrastructuur voor alle strijdende partijen van belang is en als gevolg daarvan zeer omstreden, is men, wanneer men buiten het strijdgewoel en de invloed daarvan wil blijven, gedwongen tot het gebruik van veld- en bergwegen, die door hun slechte tot zeer slechte kwaliteit al gauw de naam „geitepaden” droegen. Een verder direct gevolg hiervan is dat het bataljon geen betrouwbare en kwalitatief voldoende hoofdaanvoerweg (MLC 40 of hoger) ter beschikking heeft. Een afstand van 100 km in Bosnië is dan ook geenszins te vergelijken met een afstand van 100 km in (de rest van) West-Europa.

De bevolking is van nature vriendelijk maar ook wantrouwend. Door de voortdurende burgeroorlog is dat wantrouwen uiteraard toegenomen ten koste van de algemene vriendelijkheid, die pas weer een echte kans krijgt bij wat nauwere contacten met de bevolking. Vriendelijke en betrouwbare bejegening moet men echter niet verwachten van losgeslagen bendes en andere, veelal uiterst fanatieke, groeperingen van burgerstrijders en extremisten.

Het leggen en onderhouden van contacten met lokale burgerautoriteiten heeft wel vanaf het prille begin goed gewerkt. Heel nadrukkelijk heb ik zelf met de burgemeesters en politiechefs van alle dorpen en steden in de omgeving van het bataljon, maar ook met commandanten en staven van militaire eenheden, contacten gezocht en onderhouden, waardoor het mogelijk werd regelingen te treffen en afspraken te maken. Die contacten leidden ook tot contacten met lokale radio- en televisiezenders, waardoor het mogelijk werd in bredere kring de lokale bevolking uitleg te geven over taak, doelstelling en wijze van optreden van het bataljon. Door de bevolking telefonisch gestelde vragen boden uitstekende aanknopingspunten om wantrouwen weg te nemen. Door mijn sectie Voorlichting is zeer regelmatig contact onderhouden en samengewerkt met radio- en tv-stations, die zelfs ruimte beschikbaar begonnen te stellen in een soort nieuwsprogramma.

Ook hulpprojecten voor kleding, schoeisel en boe-

ken voor de plaatselijke jeugd bleken ware goodwill-kwekers te zijn. Aanvankelijk ging het daarbij om het vinden van een goede bestemming voor een fonds dat het regiment Stoottroepen daartoe aan mij had meegegeven. Door de enorme inzet en ijver van de aalmoezenier en de dominee, aan wie ik had gevraagd die bestemming te zoeken, is het niet bij een eenmalige actie gebleven, doch was er in korte tijd sprake van een omvangrijk project met een omzet die een aanzienlijk veelvoud van het oorspronkelijke fonds bedroeg.

De belligerente partijen

De strijdende partijen zijn de BSA, de HVO en BiH Army. De BSA (de Bosnian Serbian Army) wordt bemand door Bosnische Serviërs en zich aan hen verwant voelende groeperingen. HVO is een volksmilitie van Bosnische Kroaten, die in vele aantoonbare gevallen wordt gesteund door de HV, het leger van Kroatië. BiH Army is het officiële leger van de republiek Bosnië-Herzegovina. Het wordt overheerst door de moslims, maar er zijn ook Serviërs en Kroatische Bosniërs in te vinden. Zo bevat III Korps te Zenica ten minste één Bosnisch-Kroatische eenheid ter sterkte van een brigade. De militaire jurist uit de staf van III Korps vertelde mij bij een van onze ontmoetingen trots dat hij een Serviër is.

Deze partijen staan niet altijd en overal op dezelfde voet tegenover elkaar. Allianties en samenwerkingsverbanden worden aangegaan en verbroken naar gelang de plaatselijke en tijdelijke ontwikkelingen. Zo komt het voor dat ergens een moslim-offensief Kroaten dwingt steun te zoeken bij de Serviërs, terwijl ergens anders Kroaten en moslims gezamenlijk proberen zich de Serviërs van het lijf te houden.

Afgezien van de ondoorzichtigheid van vele verschillende steunverhoudingen en samenwerkingsverbanden, stellen vele commandanten te velde zich autonoom op. Dat leidt ertoe dat bij alle drie de partijen weinig sprake is van *command & control*. In deze situatie voelen de plaatselijke *warlords*, die het in eigen kring volledig voor het zeggen hebben, zich prima op hun gemak, omdat ze zich immers niets gelegen (hoeven te) laten liggen aan hogere chefs. Het resultaat is wel dat deze *warlords* uiterst onbetrouwbaar zijn; althans, er zijn geen afspraken met hen te maken. ▽

In het gehele gebied van voormalig Joegoslavië, maar zeker in geheel Bosnië, is de bevolking gewend vreugde of opgetogenheid te uiten door met allerlei wapens in de lucht te schieten. Als er echter sprake is van losgeslagen elementen of extremisten, of als de opgetogenheid het gevolg is van niet al te ingetogen gebruik van een der vele in dit gebied voorkomende likeuren, wil het schieten wel eens wat minder nadrukkelijk „in de lucht” zijn. Van dit, bijna altijd plotselinge, schieten – in het bataljon al snel *Slivovici-shooting* genoemd – waren doel en reden bijna altijd onbekend. Juist dat plotselinge en het onbegrijpbare ervan gaven een ieder toch een onplezierig gevoel.

De nooit echt ontspannen verhouding tussen de verschillende partijen en de vele onberekenbare factoren leiden ertoe dat men nooit zeker kan weten of een route, die je vandaag zonder problemen hebt afgelegd, ook morgen nog zonder gevaar beschikbaar is. Daardoor had en heeft het bataljon nooit gegarandeerde *lines of communication*.

Eigen middelen

Het bataljon omvat drie transportcompagnieën en een staf-stafverzorgingscompagnie. Alle compagnieën hebben een hoge graad van logistieke zelfstandigheid. Ook de Belgische, waar dat „autonomie” wordt genoemd. Aan die zelfstandigheid is inhoud gegeven door per compagnie eigen geneeskundige, bevoorradings- en herstelcapaciteit in te delen. De Nederlandse transportcompagnieën zijn identiek en beschikken elk over 12 4-tonners en 20 10-tonners, waarvan er maximaal 10 van een pantsercabine kunnen worden voorzien. Voorts beschikken die compagnieën elk over 3 Liebherr-kranen en daarmee over ruime bergings- en hijscapaciteit. Een aantal van de Liebherrkranen is inmiddels vervangen door de nieuwe takelauto's van de KL.

De Belgische compagnie beschikt over 24 10-tonners Volvo, alle met een 10-ton aanhangwagen. Het gebruik van de aanhangers is tijdens de winter niet mogelijk gebleken. Na de concentratie van het hele bataljon in centraal-Bosnië werd het zomer en bleek het gebruik van de aanhangers meer en meer mogelijk.

Op bataljonsniveau zijn de volgende steunelementen ingedeeld: een genie- en een onderhoudspeloton, een geneeskundig peloton, een mobiele drinkwaterinstallatie (MDI), een groep Kmar, die later is

heringedeeld in een Kmar-organisatie onder Commandant Nederlandse Troepen, en tenslotte een groep EOD, die echter per 1 maart 1993 is teruggenomen naar Nederland.

Met de steunelementen op cies- en batniveau is veel externe steun geleverd aan vooral andere eenheden van Unprofor, maar ook aan plaatselijke overheden, scholen en particulieren. De steun binnen Unprofor voornamelijk met geneeskundige middelen en bergings- en hijscapaciteit, de steun aan lokale overheden en particulieren vooral met de MDI, drinkwater voor Sarajevo, en met de ambulance, ingezet bij het uitwisselen van zieken en gewonden of het transport van gewonden naar civiele ziekenhuizen.

Het bataljon heeft, althans naar wat de KL gewend is, voor een logistieke eenheid vrij veel verbindingsmiddelen.

– *VHF-radio's FM 4600*, waarvan het gebruik maar in weinig situaties echt naar tevredenheid mogelijk is. Deels ligt dit aan het optreden met konvoien op grote afstanden van het bataljon, maar meer nog aan het operatiegebied dat door zijn bergachtigheid radioverbindingen erg problematisch maakt.

– *Portofoons*, ingedeeld per peloton, waardoor in elk konvoi voertuig-voertuigverbindingen mogelijk zijn. Aanvankelijk relatief schaars ingedeeld, waardoor niet elk voertuig van een portofoon kon worden voorzien. Die schaarste is later opgeheven, toen duidelijk was dat met elk voertuig contact moet kunnen worden onderhouden, vooral wanneer konvoien met al dan niet voor hen bedoeld vuur worden geconfronteerd.

– *Inmarsat-C stations*, ingebouwd in bepaalde voertuigen, bleken uitstekende middelen om de ops-room van het bataljon voortdurend contact te kunnen laten onderhouden met alle uitgezonden konvoien, zij het met een vertraging van ongeveer 30 minuten hetgeen voor routineberichten acceptabel is maar funest kan zijn bij calamiteiten.

– *Satcom-telefoon en -fax* waren bedoeld als *back-up*-systemen, maar bleken gewoon onontbeerlijk voor de verbinding met de crisisstaf in Nederland, met het hogere niveau en de neveneenheden in Unprofor en met de veldorganisatie van UNHCR. Door de vele abonnees en het frequente gebruik raakte dit middel echter meer dan eens overbelast.

– *EZB-telex en -spraak*; weliswaar omslachtig, maar, alhoewel aanvankelijk als primair middel

bedoeld, toch welkom als *back-up* als de satcom „weer eens eruit lag”.

– *Landlijn*. De „PTT”-telefoon en -fax werkten in Bosnië uitsluitend lokaal en zelfs dat niet altijd.

Organisatie en werkwijze

De staf van het *hogere echelon*, *Headquarters BH Command* kan men, om zich de omvang voor te stellen, het best vergelijken met een divisiestaf op oorlogssterkte. In ieder geval een zeer omvangrijke staf, niet georganiseerd naar het principe het nodige werk te doen met niet meer dan het noodzakelijke aantal functionarissen, maar naar het principe „hoe kunnen wij alle nationaliteiten (een) voldoende (aantal) hoge functie(s) geven naar rato van de ingebrachte troepen?” (Overigens een vrij gangbaar VN-organisatieprincipe.) In de stafsectie G3 is een speciale ondersectie opgenomen, *Convoy Ops* genaamd, om alle konvooi-operaties te sturen. Dat leek heel in het begin een goede zaak, doch het bleek op twee punten mis te gaan. Ten eerste was de bedoeling dat Commandant (NL/BE) Tbat tevens *Chief Convoy Ops* zou zijn, waarmee ten aanzien van konvooi-operaties de Nederlandse belangen zouden zijn verzekerd. Dit bleek al snel niet te werken, omdat C-Tbat gewoonweg niet vaak genoeg op HQ BH Command aanwezig kon zijn. Ten tweede werd de toch al omvangrijke staf hierdoor nog meer opgeblazen. (*Never in the field of humanitarian operations so few were led by so many!*) Overigens waren de contacten tussen bataljon en HQ BH Command over het algemeen uitstekend; intern in HQ BH Command was dat niet altijd het geval, hetgeen meer dan eens ertoe leidde dat het Tbat van het ene deel van de stafsectie G3 opdrachten kreeg, waarvan een ander deel niets wist.

De contacten met het *nevenechelon* waren altijd uitstekend. Tussen de verschillende bataljons van BH Command bestond een sfeer van vanzelfsprekende bereidheid elkaar onderling te steunen waar dat maar mogelijk was. Hierop gebaseerd droegen en dragen de infanteriebataljons aanzienlijk bij in de beveiliging van 1 (NL/BE) VN Tbat. Bij het *nevenechelon* wil ik met nadruk ook de plaatselijke veldorganisatie van UNHCR betrekken, waarmee een uitstekende werkrelatie is opgebouwd. Met medeweten, maar zonder tussenkomst, van BH Command werden week- en maandplanning opgesteld en uitgevoerd.

Binnen het bataljon heb ik nadrukkelijk het leiderschapsmodel nagestreefd, gebaseerd op een zo groot mogelijke vrijheid van handelen en het daarbij behorende wederzijdse vertrouwen. Ik kan niet zeggen dat ik altijd erin slaagde mij niet met (uitvoerings)details te bemoeien, maar wèl, dat letterlijk slechts een enkeling die vrijheid niet aankon. Zowel met de ondercommandanten als met de leidende officieren in de staf heb ik ervaren, dat deze manier van leiding geven niet alleen voor de direct betrokkenen zeer motiverend werkt, maar ook voor het onder hen dienende personeel. Daarenboven biedt deze manier van leiding geven ook een aanzienlijk operationeel voordeel, omdat ondercommandanten bij veranderende omstandigheden zonder tijdverlies snel en adequaat kunnen handelen, omdat ze gewend zijn in de geest van de commandant te handelen.

Op bataljonsniveau is één *point of entry* (de Opsroom) een absolute vereiste om op dit laagste stafniveau het overzicht te behouden. In samenhang hiermee blijkt onder operationele omstandigheden een plv. BC een noodzaak. Ten eerste omdat hij de dagelijkse sturing kan overnemen van de BC, die een veelvoud van taken heeft die het bataljonsniveau ontstijgen, zoals internationale stafverplichtingen, contacten met neveneenheden en burgerlijke en politie-autoriteiten, public relations, enz. Ten tweede kan de plv. BC optreden als „chef-staf” en aldus de werking van de staf coördineren. Hij kan en moet vooral zorgen voor een goede informatieverzorging binnen de staf, zodanig dat de opsroom inderdaad als één *point of entry* kan functioneren.

De Belgische extra toegevoegde S3 bleek geen luxe te zijn. Ten eerste m.b.t. het feit dat het Tbat is samengesteld uit eenheden van twee verschillende landmachten. Hij bleek meermaals de aangewezen functionaris om info-overdracht te vergemakkelijken van Nederlands naar Frans en omgekeerd en in een enkel geval zelfs van Vlaams naar Frans en omgekeerd. Ten tweede echter ook omdat hiermee de operationele sectie van het bataljon voldoende mankracht kreeg om op de noodzakelijke 24-uursbasis te kunnen werken en om verlofperiodes te kunnen compenseren.

Lessons learned

Ontplooiing. In de formatiefase ging de crisisstaf

BLS voor de benodigde logistiek ervan uit dat kon worden aangehaakt bij een bestaand logistiek systeem. Nederland had immers al een verbindingsbataljon in voormalig Joegoslavië en niets leek logischer dan het transportbataljon te verzorgen met behulp van de reeds bestaande logistieke *life-line* naar Zagreb. In het operatiegebied werd het transportbataljon echter geconfronteerd met een omloopafstand naar Zagreb van minimaal 5 dagen.

Deze consequentie van de invloed van de strijdende partijen, in combinatie met de terreinomstandigheden, is als gevolg van een onvoldoende „G2-bvt” tevoren niet onderkend. Dit pleit niet alleen ervoor in het vervolg de situatie ter plekke beter in te schatten, doch ook te kiezen voor de Britse manier van ontplooiën. Die houdt in dat wordt begonnen met de opbouw van een adequate – d.w.z. niet te krappe – logistieke basis, een *National Support Unit* (NSU), vanwaar uit de ontplooiing van de operationele eenheid wordt begonnen. Wanneer de omloopafstand van de NSU naar de operationele eenheid groter wordt dan een dag, moet bovendien een *Forward Operating Base* (FOB) worden ingericht. Deze wijze van ontplooiën garandeert niet alleen een voldoende logistieke steun, maar ook een „ingebouwde flexibiliteit”, die er borg voor staat dat in het operatiegebied onvoorziene omstandigheden kunnen worden opgevangen.

Geniecapaciteit. Vooral in de allereerste fasen van ontplooiing van een eenheid is de beschikbaarheid van voldoende geniecapaciteit direct van invloed op de snelheid waarmee in de eerste behoeften aan (collectieve) veiligheid kan worden voorzien. De absolute noodzaak de zich ontplooiende eenheid snel te voorzien van schuilonderkomens, versterkte wachtlokaties en een beveiligde periferie, bepaalt niet alleen de aard van de mee te zenden geniecapaciteit maar ook de omvang. Het bouwen van schuilonderkomens en andere (veld)versterkingen, vergt in het algemeen bouwmachine- en kipautocapaciteit. Deze capaciteit moet zo ruim worden ingedeeld, dat binnen korte tijd een aanvaardbaar minimum aan schuilonderkomens ter beschikking is. Overige capaciteit, timmerlieden, elektriciens, loodgieters en hun uitrusting (zg. *general engineering-capaciteit*) behoeven minder ruim te worden ingedeeld, omdat ze hoofdzakelijk nodig zijn voor zaken

die zonder bezwaar successievelijk kunnen worden gebouwd. Als vuistregel kan worden gehanteerd, dat ongeveer een kwart tot een derde van de uit te zenden eenheid initieel aan geniecapaciteit moet worden meegezonden. Wanneer een situatie is bereikt waarin het bouwen/aanleggen van voorzieningen geen haast meer heeft en/of nog slechts zaken moeten worden onderhouden, kan een deel van het geniepersoneel worden teruggenomen. Hoe groter de aanvankelijke (over)capaciteit om snel te voorzien in collectieve veiligheid, hoe eerder het teveel kan worden gerepatrieerd.

Beloften. In de formatiefase moeten, zoals ik eerder aangaf, veronderstellingen worden gedaan op basis waarvan organisatie en opleiding van de eenheid zullen plaatsvinden. Wanneer men zich niet voortdurend ervan bewust blijft dat in die fase veel wordt gewerkt met veronderstellingen en lang niet altijd met keiharde feiten, doet men in de richting van het uit te zenden personeel en zijn achterban soms uitspraken, waarvan men later ontdekt dat ze niet of niet volledig kunnen worden waargemaakt. Vooral tijdens voorlichtingsbijeenkomsten is het uiterst raadzaam zich te beperken tot de feiten en het personeel geen bespiegelingen en veronderstellingen voor te houden.

Rotaties en verlof. In zes maanden uitzending wordt een verloftegoed opgebouwd van 3 à 4 weken. Samen met de tijd die is gemoeid met het roteren – zowel voor het gaande als het komende bestand al gauw een paar dagen – leidt dat tot een aanzienlijke gemiddelde afwezigheid van 20% van het personeel. In de planningfase van een uitzending moet dit aspect mede in beschouwing worden genomen. Wanneer er sprake is van een verre bestemming, bv. in Azië of Zuid-Amerika, zou kunnen worden overwogen voor een kortere periode zonder onderbreking uit te zenden. Verlof kan dan aansluitend op de periode van uitzending worden genoten. Dat leidt tot het operationele voordeel van een veel lagere personeelsabsentie in het operatiegebied. Het leidt echter ook tot snellere doorstroming van personeel, met de daaraan verbonden nadelen. De Belgische landmacht is inmiddels overgegaan tot deze wijze van uitzenden, zelfs voor de toch niet zo ver gelegen bestemming van voormalig Joegoslavië.

Het bezit van het Nederlandschap

Slechts Nederlanders kunnen als militair worden aangesteld. Dient deze regel te worden gehandhaafd wanneer straks de dienstplicht zal zijn afgeschaft? Of dient hij te worden geschrapt teneinde in de personeelsbehoefte van de krijgsmacht te kunnen blijven voorzien? Of is een andere oplossing mogelijk voor de problemen die in de toekomst wellicht zullen rijzen?

Inleiding

De hoedanigheid van militair kan op twee wijzen worden verkregen: door aanstelling en door inlijving. Aanstelling duidt op vrijwillige dienst. Beroepsmilitairen en vrijwillig dienende reservisten worden aangesteld. Inlijving duidt op verplichte dienst. Dienstplichtigen worden – in persoon of buiten hun tegenwoordigheid – ingelijfd.

De aanstelling is geregeld in het Algemeen militair ambtenarenreglement (Stbl. 1982, 279). Ingevolge art. 4 AMAR geschiedt aanstelling voor onbepaalde tijd of voor een bepaalde tijd (bij het beroeps- of bij het reservepersoneel). Bovendien kunnen militairen, ingevolge art. 11 AMAR, *tijdelijk* worden aangesteld (uitsluitend bij het beroepspersoneel). Welke voorwaarden voor aanstelling gelden, valt te lezen in art. 5 AMAR. Als eerste voorwaarde noemt dat artikel het bezit van het Nederlandschap. In geval van *tijdelijke* aanstelling kan echter van deze eis worden afgeweken.

Terugblik

Vóór 1983 bevatte de Grondwet een artikel (5), dat luidde:

1. *Iedere Nederlander is tot elke landsbediening benoembaar.*
2. *Geen vreemdeling is hiertoe benoembaar dan volgens de bepalingen der wet.*

Op het tweede lid steunde de Wet van 4 juni 1858, Stbl. 46, regelende de benoembaarheid van vreemdelingen tot landsbedieningen. Deze wet somde limitatief de landsbedieningen op waarin vreemdelingen konden worden benoemd. Onder de aanduiding landsbediening vielen, naar algemene opvatting, uitsluitend functies bij de *rijksoverheid*.

Bij de jongste grondwetsherziening (van 1983) is art. 5 vervangen door een nieuw artikel (3), dat luidt:

Alle Nederlanders zijn op gelijke voet in openbare dienst benoembaar.

Blijkens de memorie van toelichting is de aanduiding landsbediening in het artikel vervangen door de ruimere term openbare dienst om buiten twijfel te stellen dat de nieuwe bepaling zich niet beperkt tot de rijksoverheid, maar betrekking heeft op *alle* openbare lichamen.

Bovendien werd het tweede lid (van art. 5 oud) niet overgenomen: de Grondwet diende – vond men – geen beperkende bepalingen inzake de benoembaarheid van vreemdelingen te bevatten.

Het voorgestelde artikel laat enerzijds onverlet de bevoegdheid van de wetgever – behoudens hetgeen internationaal is overeengekomen – de openbare dienst geheel of gedeeltelijk te reserveren voor de eigen staatsburger. (...) Anderzijds sluit de beperking van de onderhavige garantie tot personen van Nederlandse nationaliteit de benoembaarheid van vreemdelingen in de openbare dienst niet uit.

Aldus de memorie van toelichting

In 1988 werd ook de Wet van 4 juni 1858, Stbl. 46, ingetrokken. Dit betekende dat het Nederlandschap als algemeen vereiste voor de benoembaarheid in functies bij de rijksoverheid kwam te vervallen. Indien thans in een bepaald geval het vereiste wel behoort te gelden, zal dat dus afzonderlijk in een wettelijk voorschrift dienen te worden bepaald. ▷

Het thans geldende stelsel

Toen de Wet van 4 juni 1858, Stbl. 46, werd ingetrokken, verklaarde de regering uitdrukkelijk dat zij voor bepaalde functies – „ten aanzien waarvan naar onze mening waarde moet worden gehecht aan de nationaliteitsverhouding” – de eis van het Nederlanderschap wenste te handhaven.

Wij denken hierbij in hoofdzaak aan functies bij de zittende en staande magistratuur en andere functies op het gebied van rechtspraak, het militaire apparaat, het politieapparaat, de buitenlandse dienst alsmede de vertrouwensfuncties.

Aldus de memorie van toelichting. De regering achtte de nationaliteitsverhouding voor deze functies van belang omdat (memorie van antwoord)

... het gaat om functies waarin een van de kerntaken van de staat wordt vervuld, functies waarin veelal rechtstreeks publiek gezag over burgers wordt uitgeoefend, alsmede functies die verband houden met de nationale belangen van met name de interne en externe veiligheid van de staat.

In overeenstemming met dit standpunt is in het Algemeen militair ambtenarenreglement de eis van het Nederlanderschap voor aanstelling bij het beroeps- of reservepersoneel gehandhaafd. Bovendien bepaalt sinds 1988 ook de Militaire Ambtenarenwet 1931 dat – tenzij bij of krachtens algemene maatregel van bestuur anders is voorgeschreven – voor aanstelling als militair uitsluitend in aanmerking komt degene die Nederlander is (art. 12g).

Uitzondering op de regel

Tijdelijke aanstelling (bij het beroepspersoneel) geschiedt wanneer gedurende een korte periode een functie moet worden vervuld, waarvoor een deskundigheid is vereist die binnen de krijgsmacht niet beschikbaar is. In 1991 zijn bv. enkele Koerden tijdelijk tot officier benoemd teneinde (in Noord-Irak) dienst te kunnen doen als tolk. Omdat de figuur van tijdelijke aanstelling in het leven is geroepen voor bijzondere gevallen, is in het Algemeen militair ambtenarenreglement (art. 11) uitdrukkelijk bepaald, dat in geval van tijdelijke aanstelling kan worden afgeweken van de voorwaarden die in andere gevallen van aanstelling gelden. Met name

behoeft men, om in aanmerking te kunnen komen voor een tijdelijke aanstelling, niet het Nederlanderschap te bezitten. Overigens is ook voor indiensttreding als *vrijwilliger op voet van gewoon dienstplichtige* in de Dienstplichtwet niet, althans niet uitdrukkelijk, de eis van het Nederlanderschap gesteld.

In dit verband nemen de in Nederland wonende Molukkers (voor zover zij niet de Nederlandse nationaliteit bezitten) een bijzondere positie in. Ingevolge de Faciliteitenwet (Stbl. 1976, 468) zijn zij benoembaar in alle overheidsfuncties; zij kunnen echter niet worden toegelaten tot de dienst bij de krijgsmacht, *behoudens als vrijwilliger op voet van gewoon dienstplichtige*.

Bestaat uit een oogpunt van werving behoefte aan schrapping van de eis?

Schrapping van de bepaling dat men Nederlander dient te zijn om als militair te kunnen worden aangesteld zal zeker de werving ten goede komen: het reservoir waaruit kan worden geput wordt immers groter. De vraag is dus of aan een zodanige vergroting behoefte bestaat.

In 1992 is, in opdracht van de commissie-Meijer, door het onderzoeksbureau *Research voor Beleid* onderzocht of (en in hoeverre) de krijgsmacht, indien de dienstplicht zou worden afgeschaft, in haar kwantitatieve en kwalitatieve personeelsbehoefte zou kunnen blijven voorzien. Op grond van de uitkomsten van dit onderzoek kwam de commissie-Meijer in haar rapport *Naar dienstplicht nieuwe stijl* (1992) tot de slotsom – zij het met enige slagen om de arm en uitgaande van een krijgsmacht ter sterkte van bijna 80.000 man – dat de werving van jongeren tot en met lbo-niveau in de toekomst „zeer ernstige problemen” zal oproepen.

De reden daarvoor is niet zozeer dat deze groep minder geïnteresseerd zou zijn in een baan bij de krijgsmacht (de interessepercentages liggen zelfs hoger dan bij andere opleidingsniveaus), maar dat de omvang van deze opleidingscategorie steeds kleiner wordt.

Aldus het rapport.

Uit een oogpunt van werving bestaat derhalve – zo kan men stellen – behoefte aan schrapping van de eis.

Schrapping van de eis *zonder meer* zou echter betekenen dat de nationaliteit van een gegadigde bij het

nemen van een beslissing omtrent aanstelling niet langer een zelfstandige rol kan spelen. De sollicitatie van bv. een Rus zou niet langer kunnen worden afgewezen uitsluitend omdat hij een Rus is.

Gelet hierop ware in geen geval *schraping* van de eis te overwegen, maar hoogstens vervanging van de eis door een andere: het bezit van de nationaliteit van een land dat behoort tot een nader in de voorschriften vast te leggen groep van landen.

In Nederland wonende allochtonen

De commissie-Meijer noemt in haar rapport als belangrijkste groepen in Nederland wonende allochtonen: „Turken en Marokkanen aan de ene kant en Surinamers en Antillianen aan de andere kant”. Van deze groepen bezitten alle Antillianen (en Arubanen) en de meeste Surinamers gewoon de Nederlandse nationaliteit. Het laten vallen van de eis van het Nederlanderschap zal voor hen dus geen betekenis hebben.

De andere twee groepen (de Turken en de Marokkanen) bezitten deels uitsluitend de nationaliteit van het eigen land, deels – naast deze nationaliteit – de Nederlandse. Voor hen zou het laten vallen van de eis van het Nederlanderschap *wel* betekenis kunnen hebben. Over beide groepen merkte de commissie-Meijer op:

Rekening moet worden gehouden met het feit dat veel Turken en Marokkanen in hun land nog de dienstplicht moeten vervullen. De kans dat dit hen weerhoudt van sollicitatie is aanwezig; een afzonderlijk onderzoek naar deze groep is dan ook wenselijk.

Deze opmerking heeft – blijkens de context – uitsluitend betrekking op Turken en Marokkanen met een dubbele nationaliteit. Zij geldt echter evenzeer voor Turken en Marokkanen die uitsluitend de nationaliteit van het eigen land bezitten.

Gelet op het vorenstaande kan worden gesteld dat het laten vallen van de eis van het Nederlanderschap voor de in Nederland wonende allochtonen (uitsluitend) uit een oogpunt van werving niet nodig is; althans weinig betekenis heeft.

Bezwaren tegen aanstelling van buitenlanders als militair

Het belangrijkste bezwaar dat tegen het aanstellen van buitenlanders als militair kan worden aange-

voerd, is dat afbreuk wordt gedaan aan het beginsel dat elke militair overal, in elk land, inzetbaar dient te zijn. Indien buitenlanders als militair in de Nederlandse krijgsmacht dienen, zullen zich immers onvermijdelijk, vroeg of laat, gevallen voordoen waarin de nationaliteit die een bepaalde militair bezit, een beletsel zal vormen voor zijn inzet.

Een tweede – eveneens belangrijk – bezwaar is dat geenszins is uitgesloten (zelfs de reële kans bestaat) dat de als militair in de Nederlandse krijgsmacht dienende buitenlanders in tijden van internationale spanning door het eigen land zullen worden teruggeroepen.

Beide bezwaren worden ook genoemd – zij het enigszins anders verwoord – door de Maatschappelijke Raad voor de Krijgsmacht in zijn rapport *Internationalisering van de krijgsmacht* (1992). De Raad schrijft:

Zolang er (nog) geen sprake is van een geïntegreerd Europees defensiebeleid, gaat wat in 1987 voor de Raad doorslaggevend was om de eis van het Nederlanderschap in principe te handhaven, nu nog steeds op. Uitgesloten moet zijn dat andere landen in tijden van crisis in Nederlandse krijgsmacht zijnde militairen terug kunnen roepen. Daarnaast moeten loyaliteitsconflicten ook in de toekomst zoveel mogelijk worden vermeden.

Buitenlandse militairen

Het aanstellen van buitenlanders als (Nederlands) militair is iets geheel anders dan het tewerkstellen van buitenlandse militairen in de Nederlandse krijgsmacht. Dit onderscheid wordt in een rapport van de Maatschappelijke Raad voor de Krijgsmacht onvoldoende gemaakt. De Raad schrijft:

Tevens moet het besef bekliven dat er in individuele gevallen toch een mogelijkheid is (de Raad doelt hier, blijkens de context, op de mogelijkheid van tijdelijke aanstelling) om niet-Nederlanders aan te trekken voor militaire functies. Het zou bijvoorbeeld kunnen gaan om functies waarvoor specifieke deskundigheid of kennis wordt vereist en om moeilijk te bezetten posten vanwege schaarste aan personeel. Zo overwoog de KM in juli 1991 om het Personnel Exchange Programme (PEP) te intensiveren en om Britse officieren een dienstverband aan te bieden, om zo te voorzien in de personeelstekorten die ontstaan door uitstroom.

Het *Personnel Exchange Programme* voorziet echter in het bij de Koninklijke marine tewerkstellen

van Britse militairen die uitdrukkelijk de hoedanigheid van Brits militair behouden. Zij worden *niet* (ook niet tijdelijk) aangesteld als (Nederlands) militair.

Thans zijn bij de marine ongeveer 12 Britse militairen werkzaam in het kader van de uitwisseling van personeel. Bovendien werken aan boord van de schepen 39 Britse matrozen als machinist.

Het militaire straf- en tuchtrecht houdt uitdrukkelijk met de tewerkstelling van buitenlandse militairen in de Nederlandse krijgsmacht rekening. Vermeldenswaard zijn in dit verband:

– Art. IV Rijkswet van 4 juli 1963, Stbl. 295:

Wij kunnen bepalen, dat vreemde militairen en een vreemde krijgsmacht voor de toepassing van door Ons aan te wijzen wettelijke bepalingen worden gelijkgesteld met Nederlandse militairen dan wel de Nederlandse krijgsmacht.

– Art. 67a Wetboek van Militair Strafrecht:

Ten aanzien van vreemde militairen kan een gelijkstelling van vreemde militaire rangen met Nederlandse plaatsvinden door Ons of van Onzentwege door Onze daarbij betrokken Minister van Defensie.

– Art. 75a Wetboek van Militair Strafrecht:

Een verhouding van meerdere tot mindere bestaat ten opzichte van vreemde militairen slechts voor zover zulks door Ons of van Onzentwege door door Ons aan te wijzen autoriteiten wordt bepaald.

Van de mogelijkheden die deze artikelen bieden is tot nu toe geen gebruik gemaakt.

Eigen standpunt

Mijns inziens is het niet verstandig – zelfs ongewenst – de eis van het Nederlandschap voor aanstelling als (Nederlands) militair te schrappen. Wel zouden in de toekomst – indien nodig – buitenlandse militairen op iets ruimere schaal dan thans bij de drie krijgsmachtdelen kunnen worden tewerkgesteld.

Omdat aan elke tewerkstelling van een buitenlandse militair noodzakelijkerwijs een overeenkomst met het land van herkomst van de militair ten grondslag ligt, kunnen zaken als inzetbaarheid en het beëindigen van de tewerkstelling in tijden van internationale spanning tevoren worden geregeld.

U bent actief dienend officier van KL of KLu,

maar gaat binnenkort de dienst verlaten.

U wilt echter wèl graag maandelijks de Militaire Spectator blijven ontvangen?

Dat kàn: als lid van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap (contributie f 40,- per jaar; buitenland f 50,-) vindt u hem iedere maand in de bus, en tevens viermaal per jaar „Mars in Cathedra”.

Meldt u als lid bij de secretaris: Donkslagen 22, 4823 KE Breda

A.K. Bijkerk

majoor van de Koninklijke luchtmacht

Desert Storm

Air campaign versus Saddams strategie

Oorlog is en blijft een tragedie, die met uiterste krachtsinspanningen moet worden voorkomen. Pas wanneer alle politieke en diplomatieke acties niet hebben kunnen leiden tot het realiseren van legitieme menselijke doelstellingen (in casu de bevrijding van Koeweit) moet echter niet worden gearzeld de „politiek voort te zetten met andere middelen”. Vanwege het gewelddadige karakter van een militair treffen moeten daarbij alle wegen worden bewandeld om menselijk leed te minimaliseren. Deze factoren moet men bij lezing van dit artikel steeds voor ogen houden. Wat volgt is daarom zeker niet bedoeld als een triomfantelijke lofzang op *airpower*, maar een poging tot een zakelijke analyse van de rol van luchtstrijdkrachten tijdens de VN-interventieoperatie om Koeweit als autonome staat te herstellen.

Een belangrijk aspect van het conflict was de strategische rol van luchtstrijdkrachten. Dat is niet nieuw: de Tweede Wereldoorlog getuigt ervan. Het is echter voor het eerst dat een zó grote effectiviteit werd bereikt dat binnen enkele weken een krachtig bewapende natie nagenoeg volledig werd geneutraliseerd. „Lesson number one from the Gulf War is the value of airpower” aldus president Bush. [1] In dit artikel zal worden aangegeven in hoeverre het succes van de luchtstrijdkrachten was gebaseerd op brute kracht dan wel op zorgvuldige, weldoordachte planning. Ook zal blijken in hoeverre de Iraakse strijdkrachten waren berekend op een dergelijke wijze van oorlogvoering en waarom Saddam Hoesseins eventuele eigen interpretatie van klassieke strategieën niet werkte. Ten slotte zullen de opgedane ervaringen worden geprojecteerd op toekomstige ontwikkelingen.

Voor een beter begrip van het verloop van de *air campaign* worden eerst de hoofdrolspelers, de Iraakse luchtmacht (IQAF) en de luchtmacht van de coalitie, nader beschouwd. Met name hun conditie, geoefendheid en doctrines komen uitgebreid

aan de orde. Het precieze verloop van de *air campaign* kan bezwaarlijk in details worden uiteengezet en daarom moest een keuze worden gemaakt. Een aantal – weliswaar geruchtmakende – gebeurtenissen, zoals de aanvallen op de *highway of death* is elders uitputtend beschreven en valt nauwelijks binnen de doelstelling van dit artikel. Daarom blijven enkele voorvallen onderbelicht. Daarentegen zullen minder bekende gebeurtenissen en feiten worden behandeld, bv. de conditie van de Iraakse luchtmacht in historisch perspectief.

De Iraakse luchtmacht

Tijdens het Golfconflict schitterde de IQAF voornamelijk door afwezigheid. De moderne en gevreesde jachtvliegtuigen van Irak verschenen zelden in het luchtruim, bleken daar geheel onschadelijk en hadden geen enkele invloed op het verloop van het conflict. Spraakmakend was de plotselinge vlucht naar Iran. De oorzaak van die gebeurtenissen wordt echter duidelijk bij een nadere beschouwing van de geschiedenis van de IQAF.

De Iraakse heersers hadden historisch gezien altijd een zeer speciale aandacht voor de luchtmacht en wel op een tweeledige manier. Enerzijds hadden ze een diepgewortelde argwaan tegen dit krijgsmachtdeel, anderzijds onderkenden ze de kracht van een sterke luchtmacht. Sinds het Verenigd Koninkrijk in 1932 Irak als mandaatgebied had losgelaten en het de onafhankelijkheid schonk, kende het land een wilde historie van coups. Ieder nieuw bewind was zeer beducht voor een volgende staatsgreep. In machtsovernames was de rol van de Iraakse luchtmacht opmerkelijk. Reeds in 1936 bombardeerden rebellerende vliegers van de IQAF het ministerie van defensie en leidden daarmee de eerste coup in.

Deze geschiedenis herhaalde zich in 1963, bij de overigens kortstondige coup poging van de Baath-

partij. Het was opnieuw de luchtmacht die een sleutelrol speelde in herhaalde pogingen in 1965 en 1966. Uiteindelijk kreeg de Baath-partij, eveneens opnieuw doorslaggevend gesteund door de IQAF, in 1968 een stevige greep op de macht. Als dank voor de verleende diensten ontteden de Baath-machthebbers zich overigens van hun militaire bondgenoten.

Loyaliteit van de IQAF aan de dictator was in de maalstroom van gebeurtenissen een zeldzaam verschijnsel. Na de uiteindelijke machtsgreep van Saddam Hoessein volgden regelmatig pogingen om hem te elimineren, zelfs tijdens de Iran-Irak-oorlog. Er zijn aanwijzingen dat er een plan was om in 1988 het presidentiële vliegtuig neer te schieten en een plan om de paradetribune van Saddam te bombarderen. Het is dan ook geen wonder dat de alleenheerser een diepgewortelde argwaan jegens de militairen had. Dat was wellicht de reden van de oprichting van de Baath-militie en zijn persoonlijke elitetroepen, de Republikeinse Garde; beide uitgerust met superieur geachte westelijke luchtverdedigingswapens (Crotale en Roland).

Toch was de Iraakse president overtuigd van het nut van een krachtige luchtmacht; „goed bruikbaar” in het onderdrukken van rebellerende minderheids-groeperingen zoals de Koerden en de Sjiieten, desnoods met chemische wapens. Toen Saddam in 1973 als vice-voorzitter van de Revolutionaire Commandoraad voor binnenlandse veiligheid de sterke man achter de schermen van het regime werd, begon hij met het systematisch elimineren van de luchtmachttop. De leden daarvan werden snel vervangen door figuren uit zijn eigen Tikriticlan, aangevuld door trouwe leden van de Baath-partij. Nadat hij in 1979 de macht had gegrepen en president werd, intensiverde hij de razzia's. Uiteindelijk bestond de luchtmachtstaf uit sterk geïn-doctrineerde ja-knikkers, en was in ruime mate geïn-filtreerd door politieke officieren.

Maar nog was de Iraakse dictator niet gerust op de controle van de IQAF. Om haar capaciteiten niet al te groot te laten worden, bracht hij de squadrons onder zijn directe commando en limiteerde na zijn installatie de capaciteit verder door de vliegers vrijwel alle trainingsfaciliteiten te onthouden. Bij het begin van het conflict met Iran bestond de training uit eenvoudige bombardementen van Koerdische dorpen en simpele één-tegen-één luchtgevechtscenari'o's op grotere hoogte. De Sovjet-Unie bood op

grote schaal trainingsprogramma's aan voor vliegers, maar Saddam – bevreesd voor indoctrinatie en ondermijning van zijn positie – minimaliseerde persoonlijk het gebruik daarvan. Zozeer concentreerde hij de indoctrinatie en controle van de vliegers, dat zij in hun prioriteiten uiteindelijk de persoonsverheerlijking van de despoot ver boven hun persoonlijke training stelden.

Het verloop van de Iran-Irak-oorlog logenstrafte de aanpak van de alleenheerser aanvankelijk maar nauwelijks. De extremistische revolutie in Iran had een desastreus effect op de Iraanse luchtmacht. Ook daar werd gewoontegetrouw de luchtmachttop gedecimeerd. Tevens betekende het wegvallen van logistieke ondersteuning door de Westerse producenten een snelle afname van het aantal inzetbare vliegtuigen naar onbetekenende aantallen (van 400 in 1979 tot 50 à 70 in 1983). In de tussentijd wist Saddam Hoessein, aanvankelijk gesteund door zowel het Oosten als het Westen, zijn luchtstrijdkrachten met de modernste typen uit te breiden van aanvankelijk ca. 250 tot ca. 500 in 1986 en tot 689 vliegtuigen aan de vooravond van Desert Storm (zie de tabel). Zo werd „luchtoverwicht” verkregen; niet door eigen inspanning maar door de absentie van een tegenstander.

De directe controle van de president resulteerde in zeer rigide planningen, waardoor de prestaties echter zeer matig waren, zij het vergelijkbaar met de Iraanse luchtmacht. De succesvolle aanval van Iran op het schiereiland Fao in 1986 had voor Irak bijna catastrofale gevolgen. Het betekende echter een

„Air order of battle” van de Iraakse luchtstrijdkrachten op 1 januari 1991

Bommenwerpers	
Tu-22 Blinder	8
Tu-16 Badger	12
Jachtbommenwerpers/lvd-jagers	
Su-7/20 Fitter	80
Su-25 Frogfoot	30
F-6 Fantan (Chinese Mig-19)	70
F-7/8 Finback (Chinese Mig-21)	80
Mig-21 Fishbed	80
Mig-23 Flogger	70
Mig-25 Foxbat	25
Mig-29 Fulcrum	18
Mirage F1	94
Totaal gevechtsvliegtuigen	527
Overige typen	162
Totaal	689

(tijdelijke) kentering in de strakke controle. Saddam werd met de diepst mogelijk verschuldigde eerbied te kennen gegeven dat zijn doorluchtige politieke bestuur in al zijn wijsheid, hoe onwaarschijnlijk ook, toch mogelijk een aantal volstrekt onbelangrijke details zou kunnen hebben overzien en dat de nederige adviezen van zijn staven, hoewel natuurlijk van gering belang en hoe onwaarschijnlijk ook, mogelijkzoudenzouden hebben kunnen bijdragen tot een effectievere inzet.

Aldus kreeg de IQAF tijdelijk enige vrijheid en kon ongehinderd door een nauwelijks meer bestaande Iraanse luchtmacht bijdragen in enkele successen. Het aantal gerealiseerde vluchten was weliswaar niet imponerend, maar door gebrek aan tegenwicht was het voldoende om uiteindelijk bij te dragen aan een niet ongunstige wapenstilstand.

De onbeschaamde vrijpostigheid van de luchtmachtstaf kon natuurlijk niet worden getolereerd en een nieuwe onverbidelijke razzia volgde. De politieke controle werd onmiddellijk volledig hersteld en de training werd terstond geminimaliseerd tot aan de vooravond van het Golfconflict. In die tijd werden tot ca. 300 à 400 sorties per dag waargenomen.

Voor Westerse begrippen is het nagenoeg verbieden van training volstrekt absurd. Wanneer men echter de Sovjetrussische concepties van luchtoperaties in ogenschouw neemt, is e.e.a. wel wat beter verklaarbaar. Westerse vliegers zijn gewend en getraind om autonoom te opereren, waarbij eventueel controlestations een meer adviserende functie hebben. In de Sovjetrussische conceptie is er een verregaande (*datalink*) integratie tussen vliegtuig en grondcontrolestation. De controller op de grond heeft een volledig overzicht van de situatie, kan soms zelfs vliegtuigsystemen bedienen en geeft zijn instructies niet alleen via de radio, maar ook met symboliek via *datalink* door. De vlieger hoeft slechts de instructie op te volgen en het vliegtuig te bedienen; sterker: hij mag ook niet méér dan dat. De vliegtuig(wapen)systemen laten autonoom optreden wel toe, maar vergen dan een aanzienlijke kennis en vaardigheid van de vlieger. Met trouwe vazallen als controllers en vliegers als onkundige marionetten dacht de tiran wellicht een effectieve inzet van zijn luchtmacht te kunnen realiseren.

Was Saddam niet de meest soepele chef voor zijn personeel, het materieel had zijn volle aandacht. Iraks gewelddadige verleden had zijn despoten ve-

le lessen geleerd. In 1967 verloren Egypte en Syrië het merendeel van hun gevechtsvliegtuigen binnen enkele ogenblikken. De Israëli's openden hun offensief met luchtaanvallen op de vliegbases. De vleugel-aan-vleugel geparkeerde vliegtuigen waren een eenvoudige prooi. Dat was onacceptabel en er werd – overigens mondiaal – aandacht gegeven aan passieve bescherming tegen luchtaanvallen. Zo werden niet alleen verspreide vliegtuigbunkers gebouwd maar ook werden kritieke faciliteiten als brandstofvoorziening meervoudig geïnstalleerd. Tijdens de conflicten in 1970 en 1973 hadden de Israëli's ook daar een (weliswaar tijdelijk) antwoord op met het vernielen van start- en rolbanen, maar de reactie erop bleef niet uit. De Iraakse machthebbers spaarden geld noch moeite voor de *hardening* van hun vliegtuigbases. Met behulp van vooral Westerse contractors werden de 33 voornaamste Iraakse vliegbases in ware forten veranderd. Ze bestonden in de regel uit twee dubbellange hoofdbanen en een overvloed aan meervoudig uitgevoerde taxibanen, die tevens als reservestartbanen dienst konden doen. De normale „3e- en 4e-generatie vliegtuigshelters”, die veelal overeenkomen met de huidige gangbare shelters in de NAVO resp. de USAF, werden geleidelijk vervangen door „superharde” 5e-generatieshelters met metersdikke wanden. Deze bevonden zich in de regel aan de baankoppen en waren op vele manieren door parallelle en kruisende taxibanen bereikbaar.

Dit was de situatie bij het begin van het Golfconflict. De Iraakse luchtmacht was zowel qua aantallen gevechtsvliegtuigen als qua passieve bescherming bijzonder sterk. Ook de actieve luchtverdediging was goed vertegenwoordigd. Saddam Hoessein had m.b.v. een sterk gecentraliseerd *command & control*-systeem het directe commando van de squadrons en dirigeerde de missies bij voorkeur persoonlijk. De geoefendheid van de vliegers bevond zich echter op een bedenkelijk laag peil, zeker in vergelijking met de factoren die de kracht van luchtstrijdkrachten van de coalitie bepaalden.

De luchtstrijdkrachten van de coalitie

Met de term *luchtstrijdkrachten* worden gewoonlijk de luchtmacht(en) aangeduid. In het Golfconflict waren echter ook de *marinevliegdiens*t van de Navy en de *Army Aviation* in hoge mate geïnte-

greerd in de *air campaign*. Met name de Westerse partners in de coalitie kennen een lange, gevarieerde geschiedenis in oorlogservaring. De doctrines, het materieel en de geoefendheid zijn sterk bepaald en vitaal gehouden door de langdurige Koude Oorlog. Met name de grootste partner, de VS, domineerde in de VN-coalitie en een nadere beschouwing van de USAF en haar vigerende doctrines is dan ook op zijn plaats.

De historie van de Amerikaanse inzet van airpower begint in de Eerste Wereldoorlog en nam met de *airpower-campaigns* in de Tweede Wereldoorlog aanzienlijke proporties aan. Van historisch belang zijn de strategische luchtbombardementen tegen Nazi-Duitsland en de meer tactische inzet van airpower in de *island-hopping-campaign* in de Pacific. Ook de ervaringen in Korea en Vietnam, alsmede de met argusogen gevolgde verrichtingen van de Israëliische luchtmacht in de diverse oorlogen droegen bij tot een steeds dieper wortelend vertrouwen in het belang van airpower. Met name de filosofieën van Gulio Douhet, Sir John Basil Liddell Hart en generaal „Billy” Mitchell waren bronnen van zorgvuldige studie.

Het was kolonel John Warden the Third, die met *The air campaign* een „handboek voor de overwinning” poogde te schrijven. Zijn visie aangaande de rol van de luchtmacht week aanzienlijk af van die van de NAVO. Hij twijfelde aan de status van een ondersteuning verlenende, branden blussende derde-dimensieverlengstuk van landstrijdkrachten (en marine) in *AirLand-battle-scenario's*. Bij een studie van de klassieken combineerde hij de inzichten van Douhet [2] met de stellingen van von Clausewitz. Met name de volgende stelling is de rode draad in zijn boek.

...two fundamental principles reign throughout the whole plan of the war, and serve as a guide for everything else.

The first is: to reduce the weight of the enemy's power into as few centres of gravity as possible, into one if it can be done; again, to confine the attack against these centres of force to as few principal undertakings as possible, to one if possible; lastly, to keep all secondary undertakings as subordinate as possible. In a word, the first principle is to concentrate as much as possible.

The second principle runs thus: to act as swiftly as possible; therefore to allow of no delay or detour without sufficient reason. [3]

Weliswaar doelde von Clausewitz met zwaartepunten op militaire eenheden (legers); Warden projecteerde deze principes op het geheel van de vermogens van de tegenstander, incl. grondstoffen, industrieën, politieke leiding, *command & control*-structuren, enz. Hij stelde tevens vast dat moderne luchstrijdkrachten bijzonder goed waren toegerust om uitvoering te geven aan beide principes. Ook dient zorgvuldig aandacht te worden gegeven aan *concentrate as much as possible*. Diverse ad-hoc-luchtoperaties ter ondersteuning van allerlei activiteiten passen niet in dit plaatje. De prioriteit gaat uit naar de neutralisatie van vitale zwaartepunten met geconcentreerde middelen teneinde de tegenstander op de juiste plaats en tijd in gevechtskracht te overtreffen.

De gekoesterde principes duiden op een voorkeur voor offensieve operaties. Luchstrijdkrachten zijn per definitie voornamelijk offensieve middelen. Het vermogen lange afstanden snel te kunnen afleggen moet optimaal worden benut om de vijand rechtstreeks in zijn vitale zwaartepunten te treffen. De gevechtseenheden, tanks, vliegtuigen, enz. die men rechtstreeks tegen zich heeft op de slagvelden, zijn niet per se vitale zwaartepunten. Bovendien zijn het tevens de moeilijkste doelen, die optimaal zijn geprepareerd om aanvallen te weerstaan. De kosten-batenverhouding is bij het uitschakelen van deze doelen het ongunstigst. Eén bom kan één tank uitschakelen, maar ook een tankfabriek, ten gevolge waarvan 400 tanks mogelijk niet op het slagveld verschijnen (mits men het zich natuurlijk kan permitteren zolang op dat effect te wachten). Evenzeer kan één kostbaar AMRAAM¹ één vliegtuig de baas en vermindert daardoor het aantal te verwachten vijandelijke sorties met maximaal 3 per dag. Eén enkele precisiebom op het juiste moment op het juiste doel, bv. de pilots-briefing- of opsroom-bunker of, eleganter, de opslagplaats van vliegerhelmen, kan het aantal tegensorties echter met 30 à 50 per dag verminderen.

Warden concludeerde dat géén slag of campagne ooit is gewonnen zonder luchtoverwicht en dat het beste resultaat bij verlies van luchtoverwicht op zijn best een hoop op gelijkspel kan zijn. Daarom moet in ieder geval allereerst luchtoverwicht worden nagestreefd door geconcentreerde aanvallen tegen vitale en bereikbare elementen. Dit kunnen C², *early warning* of communicatiefaciliteiten zijn, als-

¹ Advanced medium range air to air missile.

mede brandstofvoorziening, vliegtuigindustrie of vliegeronderkomens, al naar gelang kwetsbaarheid en vitaliteit. Volgens het principe van concentratie moeten hiervoor alle beschikbare en geschikte middelen worden ingezet. Hierbij moet behalve aan de eigen luchtstrijdkrachten ook zeker aan *special forces*, (scheeps)artillerie, enz. worden gedacht. Eerst wanneer luchtoverwicht is bereikt, kan het accent worden verlegd naar de andere militaire of economische doelen die het „zwaartepunt” van de opponent vormen. Het moge duidelijk zijn dat een dergelijke gecompliceerde air campaign afhankelijk is van zeer goede inlichtingenbronnen en uitsluitend door sterk gecentraliseerde *joint* commandovoering tot op *theatreniveau* kan worden opgezet.

Het was kolonel Warden zelf die in augustus 1990, onmiddellijk na de Iraakse invasie in Koeweit, zijn eigen beginselen uitwerkte in een „orkestratie” van de oorlog. Hij deed dat door een symbolische voorstelling van de machtsfactoren (zwaartepunten) van Irak in vijf concentrische cirkels. In de binnenste cirkel, het essentieelste zwaartepunt, plaatste hij het leiderschap van Irak. Isolatie van het regime van bevolking en strijdkrachten zou controle en bevelvoering doorslaggevend kunnen verzwakken. De tweede ring stond voor vitale industrieën, waarbinnen met name de elektriciteitscentrales werden geïdentificeerd als de kern van productiecapaciteit. De derde ring betrof infrastructuur, toegespitst op kunstwerken (viaducten, bruggen, spoorwegknooppunten) in de aanvoerlijnen. Luchtaanvallen (interdictie) hierop waren gericht op bemoeilijking van het transport t.b.v. de strijdmachten, maar ook op belemmering van C² m.b.v. koeriers. De vierde ring stond voor de bevolking, zeker niet om deze direct aan te vallen maar veeleer om psychologische oorlogvoering tegen de dictatuur te bedrijven. Met pamfletten zou de bevolking duidelijk worden gemaakt dat ze thuis moest blijven, moest stoppen om voor het regime te werken, en dan geen gevaar zou lopen. Pas in de vijfde, buitenste ring treffen wij de ontplooide strijdkrachten aan. Wat daarmee moest worden gedaan, gaf generaal Powell (voorzitter *Joint Chiefs of Staff*) ondubbelzinnig aan in een direct overleg met Warden:

*I don't want them to withdraw; I want to destroy them...
I want you to kill al their tanks. ([1]45)*

Gedurende de daaropvolgende maanden, tijdens de

opbouw en training van de luchtstrijdkrachten op het strijdtoneel volgde een voortdurende verfijning van de planningen, gebaseerd op vrijkomende gegevens. Zo werden bv. uiterst nauwkeurig 37 C³I-doelen in Bagdad geïnventariseerd, die alle op dag één zouden moeten worden geneutraliseerd. De air campaign zou uiteindelijk uit de volgende vier, elkaar completerende fasen bestaan.

Fase I. Aanval op de zwaartepunten diep in Irak om de C²-faciliteiten te neutraliseren (de binnenste ring).

Fase II. Behalen van luchtoverwicht door het neutraliseren van de Iraakse luchtmacht en het geïntegreerde luchtverdedigingssysteem.

Fase III. Isolering van het Iraakse leger en systematische vernietiging van pantservoertuigen en artillerie.

Fase IV. Ondersteuning van de grondaanval van de coalitie.

Opmerkelijk is dat de volgorde van fase I en II in onmiddellijke tegenspraak lijkt met Wardens eigen doctrines. Hiervoor waren twee argumenten: in de eerste plaats werd aangenomen dat met de uitschakeling van C²-elementen, gezien de strakke centralisatie, tevens verlies van controle over de Iraakse luchtmacht zou worden gerealiseerd. Dat zou aanzienlijk bijdragen tot het verkrijgen van luchtoverwicht. In de tweede plaats veronderstelde men dat met de introductie van de „onzichtbare” F-117 *Stealth fighter* en een nieuwe generatie precisie-munitie (PGM) een andere invulling kon worden gegeven aan de betekenis van luchtoverwicht. De F-117 zou straffeloos in een nadelige luchtsituatie kunnen opereren. De betekenis van deze „orkestratie van de oorlog” en de beschikbaarheid van die middelen zou in het verloop van het conflict onmiddellijk duidelijk worden.

Verloop fasen I en II

Op 17 januari 1991, kort voor 3.00 uur lokale tijd brak de hel los in het fel verlichte Bagdad. Massaal werd in het wilde weg met luchtafweermiddelen gevuurd. Toch was er in Bagdad nog geen sprake van een luchtaanval. Meer dan 300 km naar het zuidwesten waren aanvalshelikopters begonnen met een systematische aanval op het luchtverdedigingssysteem. Wie herinnert zich niet de veelvuldig door CNN uitgezonden „vuurwerk”beelden? Pas toen het schieten luwde, vielen om precies 3.00 uur

ineens de televisiebeelden weg, tot grote opluchting van de planners in het Pentagon. Dit bewees dat het eerste strategische doel in Bagdad, het hoofd-telecommunicatiecentrum was geraakt. Niemand had de F-117 *Stealth fighters* horen of zien aankomen; de VN-coalitie bewees niet alleen dat *stealth* werkte maar bovendien dat de precisie-munitieconceptie inderdaad een nieuw tijdperk in oorlogvoering had ingeleid. De super„harde”, vele verdiepingen tellende ondergrondse bunkers waarin de C²-elementen rond Bagdad waren ondergebracht, werden verondersteld bestand te zijn tegen nucleaire aanvallen. Ze bleken niet bestand tegen zware precisiebommen, waarbij de tweede bom de eerste volgde door hetzelfde inslagpatroon. Ongehinderd neutraliseerden de F-117's met chirurgische precisie de belangrijkste EW-, C²- en communicatiefaciliteiten, daarmee de luchtmachtbases berovend van alle controle- en coördinatiefaciliteiten. Hiermee was de basis gelegd voor luchtoverwicht volgens het principe: *blind them, paralyse them, destroy them*. De weg was vrij voor massale luchtaanvallen op de vliegbases.

De luchtmachtbases werden, geselecteerd op strategische betekenis, massaal aangevallen met als doel de IQAF ook fysiek te neutraliseren. De Engelse Tornado's, uitgerust met de JP233-dispensers, die *aerial denial*-submunitieën en -mijnen konden strooien, speelden hierin een belangrijke rol.² Gebieden, die onderhevig waren geweest aan dergelijke aanvallen, waren verscheidene dagen volstrekt onbegaanbaar. De met lasergeleidingsbommen uitgeruste vliegtuigen (F-16C en F-15E en F-111F) vielen direct de vliegtuigshelters aan en hadden aanvankelijk alleen succes met de „normale” 3e- en 4e-generatiebunkers. De 5e-generatiesupershelters bleken aanvankelijk bestand tegen de aanvallen. Dit was echter een kwestie van tactiek: de min of meer horizontaal glijdende nieuwste generatie GBU-24/27 laserbommen hadden onvol-

² Het is een misvatting dat het aanvankelijk relatief hoge verlies (6) van deze vliegtuigen was te wijten aan laag overvliegen van de start- en taxibanen, waarbij ze een eenvoudige prooi zouden zijn voor luchtafweergeschut. In de eerste plaats waren de vliegers/planners zeer wel op de hoogte van het gevaar van zulke tactieken. Hun aanvalsdoelen waren dan ook in de eerste plaats de niet geharde, maar onmisbare basisfaciliteiten (voertuigen, taxitracks, verkeerstoren, enz.), waarbij andere tactieken mogelijk waren met hogere overlevingskansen. In de tweede plaats was er slechts één waarneming van een Tornado, die vlak na zo'n aanval tegen de grond vloog. De oorzaak hiervan, niet noodzakelijk afweervuur, is nooit opgehelderd. De andere Tornado's gingen niet tijdens deze aanvallen verloren.

doende snelheid om het beton te penetreren. Late aanvallen vonden plaats vanaf hoogten boven 15.000 voet (ca. 5 km) met vrijwel verticaal vallende bommen. Deze bereiken de kritische eind-snelheid (de hoogst mogelijke snelheid voor vrij vallende voorwerpen, juist onder de geluidssnelheid), waarmee ook dit probleem was opgelost. Naar schatting werden op deze wijze ca. 140 Iraakse vliegtuigen buiten gevecht gesteld. Zo werd Irak snel en effectief van zijn airpower beroofd, maar een venijnige reactie bleef niet uit. Ondanks de initiële aanvallen (ca. 175 sorties) op alle bekende raketcapaciteiten werden op de middag van de eerste dag twee Al Hoessein-raketten (gemodificeerde Scuds) op Israël afgevuurd. Weliswaar richtten ze geen schade aan, maar de strategische betekenis ervan dwong tot een snelle en flexibele reactie.

Jacht op de Scuds

Aangezien de samenhang van de coalitie met zekerheid zou worden verbroken, als Israël zich in het gevecht zou mengen, moest dat worden voorkomen. Enerzijds werd dan ook een politieke actie gestart om de Israëlische regering te overtuigen neutraal te blijven; anderzijds volgde een prioriteitsverschuiving naar de „onderdrukking” van Scuds. Snel werden de Patriot luchtverdedigingswapens, die als enige min of meer over *anti-ballistic-missile*-capaciteit beschikken, verplaatst ter verdediging van Israël en Saoedi-Arabië. De rol van de KLu Patriot-eenheden is in dit tijdschrift reeds uitvoerig aan de orde geweest (*MS 160*(1991)545). Tevens volgde een verbeterde jacht op de Scuds.

De vaste lanceerinrichtingen waren moeilijk te identificeren en bovendien duurde het proces van transport, voorbereiding en lancering slechts een uur. Na de lancering was het platform binnen ca. 10 minuten weer transportgereed. Interventie binnen die periode was met de gebruikelijke standaardprocedures niet realiseerbaar. Voor de oplossing hiervan werden twee lijnen gevolgd. In de eerste plaats voerde men intensieve interdictie uit tegen lanceerplatforms en aanvoerlijnen. Hiervoor werden met name *aerial denial-weapons* gebruikt. In de tweede plaats werden volcontinu twee Scud-patrouilles (Scud caps) in de lucht gehouden, die onmiddellijk in actie kwamen bij detectie van Scud-activiteiten. De pogingen om binnen korte tijd tot succesvolle

interventie te komen namen al snel toe. Tijdens de eerste tien dagen vonden gemiddeld 5 lanceringen per dag plaats. Naarmate de jacht op de Scuds effectiever werd, liep de lanceerfrequentie terug tot gemiddeld één per dag. In totaal werden ca. 2500 sorties tegen Scuds gevlogen.

Bij al deze aanvallen was geen sprake van gestructureerde verdediging; de verrassing was steeds compleet. De reactie van de Iraakse luchtmacht is dan ook een nadere beschouwing waard.

Reactie Iraakse luchtmacht

Beroofd van hun *command & control*-lijnen en onder zware aanvallen zagen de Irakezen desondanks kans de eerste dagen nog luchtverdedigingsjagers *airborne* te krijgen in 25 à 55 sorties per dag. De gedragingen van de vliegers waren echter merkwaardig. Op veel te grote afstand van hun doelen vuurden ze reeds hun raketten af, die geen van alle doel troffen, om daarna spoorvlagen om te keren. In één geval haalde een Iraakse vlieger eerst zijn volgvlieger neer alvorens zelf in de grond te vliegen. Analyse van beschikbare gegevens leverde op dat hun radar was ingesteld op „doel volgen” (*locking*) op het eerste het beste doel dat werd gevonden en dat onmiddellijk daarop werd gevuurd. Resultaat van deze „tactiek” tegen de geïntegreerde en gecoördineerde optredende vliegers van de coalitie: nul Iraakse *kills* tegen de 109.876 sorties van de coalitie, versus 35 coalitie-*kills* uit ca. 300 Iraakse sorties. Na negen dagen staakte de IQAF dan ook alle pogingen tot onderschepping.

Ook in de lucht-grondrol was de IQAF niet al te succesvol. Slechts drie vluchten werden geregistreerd. Een Mirage F-1 tegen de grondstrijdkrachten in Saoedi-Arabië keerde terug, lang voordat hij binnen bereik van zijn doel was. Een andere missie van 2 F-1's werd tegen het vlootverband uitgevoerd. Deze missie kwam wel tot wapenlancering (een Exocet anti-schipraket), echter ver buiten het effectieve bereik. De raket viel dan ook zonder schade aan te richten in zee en beide vliegtuigen werden neergeschoten door één Saoedische F-15. Ten slotte was er sprake van een planning van een chemische aanval met een Tu-16, die echter nooit is uitgevoerd.

Duidelijk was geworden dat neutralisering van C² in de sterk gecentraliseerde IQAF van belang was voor haar uitschakeling. Het gebrek aan training

was echter evenzeer een doorslaggevende factor in de machteloosheid van de IQAF.

Toen het systematische *shelter bombing* zware tol ging eisen, volgde de verrassende massale vlucht naar Iran. Uitgebreide discussies zijn gevoerd over de rol van de alleenheerser in deze operatie. Dit valt echter buiten de doelstelling van dit artikel. Met deze vlucht was de bescheiden rol van de IQAF volledig uitgespeeld en kon de air campaign in een volgend stadium de aandacht verleggen naar *interdictie*.

Verloop fasen III en IV, de interdictiecampagne

Ook in de interdictiecampagne werd het zwaartepuntmodel gevolgd. De aanvallen verliepen in de tijd van de *command & control*- en verbindingsinstanties via de aan- en afvoerlijnen naar uiteindelijk de troepen in de woestijn. In het stadium van de directe aanvallen tegen de troepen voltrok zich, nagenoeg ongemerkt, een historische gebeurtenis die in dit kader zeker dient te worden vermeld. In de nacht van 29 januari werd vergeefs een uitval van een Iraaks bataljon naar de verlaten stad Khafji uitgevoerd. In de nacht daarop werd met een *Joint surveillance target radar system* (JSTARS)³, een Iraakse legereenheid ter grootte van een legerkorps ontdekt die zich ten noorden van de stad opmaakte voor een nieuwe uitval. Onmiddellijk werden massaal luchtstrijdkrachten daarheen gedirigeerd. Na luttele uren trok het 3e Iraakse korps terug, zonder contact te hebben kunnen maken met grondeenheden van de coalitie. Gerapporteerd werd dat alle 70 betrokken T72-tanks buiten gevecht waren gesteld. In de recente geschiedenis van airpower zijn vele voorbeelden van succesvolle interdictie te vinden, zoals in de Tweede Wereldoorlog de RAF-operaties vanaf Malta tegen de aanvoerlijnen van Rommel in Noord-Afrika, de *strangle*-operaties, die de Duitse versterkingen bij de invasies in Italië en Normandië effectief neutraliseerden. Deze operaties namen echter dagen tot weken in beslag, terwijl volledige uitschakeling van ontplooid legerkorpsen tot nu toe nooit mogelijk was gebleken, laat staan bij nacht. Voor het eerst in de geschiedenis hadden alleen vliegtuigen een dergelijke macht in

³ JSTARS is een omgebouwde Boeing 707, voorzien van ultramoderne radardetectie-apparatuur, om troepenbewegingen te detecteren. Het systeem verkeerde destijds nog in een experimenteel stadium maar bleek desondanks zelfs in staat om concertina-hindernissen op te sporen.

luttele uren volledig geëlimineerd en deden daarmee a.h.w. Douhet glimlachen in zijn graf: ...*the decisive field of action will be the aerial field* ([2]199).

Een andere, even betekenisvolle gebeurtenis mag evenmin onvermeld blijven. Toen het duidelijk was hoe het conflict zou aflopen, riep de Iraakse president twee van zijn Republikeinse-gardedivisies terug. Hoewel ook deze verplaatsingen door JSTARS werden gedetecteerd, was vanwege het slechte weer geen interventie mogelijk. De divisies konden ongehinderd uit de gevarezone ontsnappen en waren zo later beschikbaar voor de bloedige vervolgingen van de Sjiieten. Dit „geluk” was de bezettingsmacht in Koeweit niet beschoren. Op de *highway of death* tussen Koeweit stad en Basra toonden de luchtsrijdkrachten van de coalitie opnieuw hun vuurkracht.

Na 43 dagen van *air campaign* en 100 uur grondoorlog staakte Saddam Hoessein alle verzet. In ca. 110.000 sorties werden ca. 850.000 bommen afgegooid, waarvan evenwel slechts 10% precisiebommen, die 75% van de strategische doelen voor hun rekening namen. Met slechts 2% van de sorties namen de F-117 *Stealth fighters* ten minste 40% van alle vitale C³I-doelen voor hun rekening en herschreven daarmee mede de strategische concepties. Een nadere evaluatie van de *air campaign* is dan ook zeker op zijn plaats.

Evaluatie

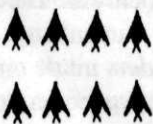

De geschetste gebeurtenissen werpen een duidelijk ander licht op termen als strategisch, tactisch, maar ook interdictie. Het merendeel van de deelnemende vliegtuigen staat gedefinieerd als tactische jachtbommenwerpers. Hun taak in het neutraliseren van *command & control*-bunkers, communicatiecentra, elektriciteitscentrales, nucleaire- en chemische-wapenindustrieën werd steeds omschreven als „interdictie”. Het verschilde echter weinig van de Engelse en Amerikaanse bommenwerpers tijdens operatie POINT BLANK in de Tweede Wereldoorlog die is omschreven als strategisch bombardement; vandaar de hardnekkige aanhalingstekens om het woord interdictie. Met strategische bommenwerpers duidt men gewoonlijk de grotere vliegtuigen (B-1, B-2, B-52) aan, die kunnen worden uitgerust met nucleaire wapens. B-52's namen overigens op uitgebreide schaal deel aan de tactische aanvallen

(hier dus wèl interdictie) op grondtroepen. Het wordt dus tijd dat er meer lijn komt in de definities van deze begrippen.

De operatie POINT BLANK vergde honderden sorties per dag om één economisch doel te neutraliseren en dat ging onvermijdelijk ten koste van zeer veel onschuldige burgerlevens. In vele gevallen werd bovendien het beoogde effect niet bereikt, reden waarom het strategische bombardement lange tijd ter discussie heeft gestaan. Waren in de Tweede Wereldoorlog honderden sorties nodig om bv. één object als een fabriek uit te schakelen, nu kon men zich beperken tot bv. 32 F-16's met „domme” bommen, geëscorteerd door 16 F-15's en ondersteund door 12 EOV- en 15 tankervliegtuigen, zoals de „standaard Golf-missie” was samengesteld. Met precisiewapens konden veel kleinere missieverbanden een vergelijkbaar resultaat behalen. Waren er echter F-117 *Stealth fighters* beschikbaar dan ging het ook met 8 vliegtuigen, elk uitgerust met twee 2000-ponds GBU-27 laser-geleide bommen en een ondersteuning door 2 tankers (zie het schema). ►

Het plannen van dergelijke gecompliceerde missies – in het jargon aangeduid als *Force packages* als onderdeel van de Comao (*combined air operations*) – onderging tijdens de *air campaign* een opmerkelijke wijziging. In de voorbereidingsfase, waarbij de strategische prioriteitsdoelen in het zwaartepunt nauwkeurig waren geïdentificeerd, was het mogelijk zorgvuldige en gedetailleerde planning op het centrale commandoniveau uit te voeren. Bij zulke Comao's met meer luchtoperationele disciplines moest de voorbereiding van de uitvoering zeer nauwgezet worden gecoördineerd. Om het toch al zeer gecompliceerde logistieke proces ter ondersteuning van de missies zoveel mogelijk te vereenvoudigen, was bij de ontplooiing van de squadrons (*bed down*) echter zoveel mogelijk getracht gelijke vliegtuigtypes op dezelfde basis te plaatsen. Dit bemoeilijkte evenwel het coördinatieproces tussen de betrokken disciplines, wat met name een beperkende factor werd toen de vervolgmmissies moesten inspelen op behaalde resultaten en nieuwe ontwikkelingen, zoals met name de jacht op de Scuds. Op commandoniveau werd een uitzonderlijke werklust ervaren met de planning van de nieuwe missies, terwijl op tactisch niveau de coördinatie eveneens buitensporige inspanningen vergde.

Deze situatie leidde welhaast vanzelfsprekend tot twee ontwikkelingen. In de eerste plaats volgde een

CONVENTIONAL WEAPONS 75 aircraft	PRECISION WEAPONS 55 aircraft	PRECISION AND STEALTH 10 aircraft
BOMB DROPPERS	BOMB DROPPERS	BOMB DROPPERS
		
AIR ESCORT	AIR ESCORT	AIR ESCORT
		none
AIR DEFENCE SUPPRESSION	AIR DEFENCE SUPPRESSION	AIR DEFENSE SUPPRESSION
		none
TANKERS	TANKERS	TANKERS
		

„Force packages” van vergelijkbare gevechtskracht (ontleend aan FY Air Force Posture Statement)

geleidelijke hergroepering van de squadrons, waarbij de bommenwerpers, escortejagers, EOY-ondersteuners en tankers die normaal aan elkaar werden gekoppeld, uiteindelijk op dezelfde bases werden gestationeerd. Zij vormden op deze manier ad hoc *composite air wings* naar het voorbeeld van de enige (min of meer) organieke *composite air wing* (7440th *provisial wing*), gestationeerd te Inçirlik in Turkije.⁴ In de tweede plaats was binnen deze wings ruim voldoende expertise aanwezig om de detailplanning van de eigen operaties te verzorgen. De staf zag dit snel in en beperkte zich in het vervolg tot vereenvoudigde directieven. De detailplanning van de missies werd naar het wingniveau gedecentraliseerd. Deze wijziging van slagorde en procedures maakte het mogelijk snel en flexibel op de tactische situatie in te spelen.⁵

Het Golfconflict bewees overduidelijk dat *air power* een factor is, die een doorslaggevende wending kan geven aan de beslechting van een conflict, zeker wanneer de toepassing ervan op een doordacht strategisch plan is gebaseerd. De veel bekritiseerde *precision guided munitions* en de *stealth*-vliegtuigen bleken geen „peperdure militaire speel-

⁴ De „Air order of battle” in Coyne’s *Air power in the Gulf* ([1]23) is een momentopname tijdens de voorbereidingsfase en zou nog veel wijzigingen ondergaan.

⁵ Uit een interview met maj M. R. Cook (USAF), destijds F-16C vluchtcommandant van 69 Squadron.

tjes” te zijn, maar effectieve middelen om duidelijke politieke en militaire doelstellingen te realiseren. De verrassende effectiviteit ervan wordt nog dagelijks geanalyseerd. Het nauwkeurig treffen en neutraliseren van doelen is met *stealth*-vliegtuigen mogelijk zonder het altijd noodzakelijk geachte luchtoverwicht, waarmee een strategisch ongunstige situatie ten goede kan worden gekeerd.

Het is zeker dat Saddam Hoessein enig inzicht had in de zojuist belichte capaciteiten van de coalitie. De vraag is dan ook hoe hij het allemaal zover heeft kunnen laten komen. Was hij volslagen wereldvreemd of volgde hij in zijn handelen een vastomlijnde strategie?

Toch een Iraakse strategie?

Kenners van de werken van Marten Toonder weten dat de onbeholpen handelingen van heer Olivier B. Bommel onveranderlijk ten goede worden gekeerd door zijn slimme feline metgezel Tom Poes. De achterdochtige „bovenbaas” Amos W. Steinacker was dan ook zeer beducht voor het ondoordringelijke maar „ragfijne spel” van Bommel.

Speelde de Iraakse dictator ook een ragfijn spel? Had hij misschien de werken van Soen Tzoe en von Clausewitz gelezen en zijn eigen kracht en de zwaktes van zijn tegenstanders geanalyseerd?

Dacht hij de lessen te kennen van Vietnam, Afghanistan en Libanon? Saddams eigen „kracht” was dat het opofferen van vele mensenlevens voorheen gewoon was. De eerste zwakte van de coalitie was haar samenhang. Hoelang zouden zijn dwalende broeders uit de omringende landen het toestaan dat geloofsgenoten door de Amerikanen zouden worden afgeslacht? Konden zij het toestaan dat Israël zou meedoen in de slachtpartijen? De tweede zwakte van de coalitie was haar eigen achterban. Het Westen had een krachtige, door de media zorgvuldig gecultiveerde, intolerantie voor geweld ontwikkeld. Hoelang zou de Westerse publieke opinie de vele honderden onschuldige slachtoffers dulden? Reeds meermalen had de publieke opinie grote invloed gehad op de beëindiging van conflicten. Daarom was de aanwezigheid van CNN in Bagdad zo belangrijk. De ellende van de afschuwelijke oorlog moest rechtstreeks in de huiskamers te zien zijn. Daarom stuurde Saddam aan op zo bloederig mogelijke taferelen. Daarom brandden alle lichten van Bagdad op uur U, waar men na talloze ontruimingsoefeningen maar was vergeten te evacueren, en stonden de afweertellingen, als doelwitten, zoveel mogelijk in dicht bewoonde bevolkingscentra. Zou het spervuur van dat geschut als neveneffect moeten hebben gehad dat de vliegtuigen naar grotere hoogten werden gedwongen, waardoor nauwkeurig richten zou worden bemoeilijkt? Ook de twee acties van de Iraakse leger bij Khafji kunnen worden uitgelegd als een provocatie om dan toch de „moeder van alle veldslagen” te forceren. De aanval op een militair communicatiecentrum op 14 februari maakte, afhankelijk van de bron, tussen 100 en 311 slachtoffers onder de daar schuilende bevolking (naar werd beweerd de familie van de aldaar werkzame militaire ambtenaren). Het beeld van *bull's eye*-scores op militaire doelen was echter al in ieders netvlies gegrift en had duidelijk de zorgvuldigheid van opereren bewezen; de gebeurtenis had dan ook weinig afschuwwaarde meer. De vraag is wat de vrouwen en kinderen in dat, duidelijk herkenbare, militair object te zoeken hadden. Na een maand van precisiebombardementen moet het toch in Bagdad heel duidelijk geweest zijn dat thuis de veiligste plaats was? Het ragfijne spel van Saddam?...

Deze „Saddam-strategie” had echter voorlopig haar meerdere gevonden in de nieuwe technologieën van *stealth* en de PGM's. De door hem

gekoesterde media brachten geen bloedige beelden, maar getuigden van een met chirurgische precisie uitgevoerde militaire operatie. Saddam Hoessein had zijn les geleerd.

Lessen

Het aantal publikaties over de Golfoorlog belooft inmiddels vele honderden. Onvermijdelijk vermelden zij de werkelijke en vermeende lessen. Mede gezien het feit dat de coalitie in de Golfoorlog alles mee had, moeten de lessen eruit dan ook enigszins worden gerelativeerd, overigens zonder af te dingen aan het professionalisme waarmee de *air campaign* is gepland en uitgevoerd. Met name wordt ingegaan op de consequenties van enkele tijdens het conflict opgedane ervaringen.

De geoefendheid van de Iraakse vliegers was extreem laag. Men moet zich voorstellen wat er had kunnen gebeuren, wanneer de Iraakse vliegers van hetzelfde kaliber waren als hun opponenten en de sortieproductie van de Iraakse luchtmacht vergelijkbaar zou zijn geweest met die van de coalitie. Wanneer bovendien adequate *contingency*plannen waren uitgewerkt en beoefend in het geval van het wegvallen van *command, control, communication & intelligence* zouden de verliezen van de coalitie zeker een ander beeld geven. Met een studie van open bronnen als deze zullen zulke potentiële tegenstanders in de toekomst dergelijke luchtstrijdkrachten kunnen organiseren. De andere les is natuurlijk dat geoefendheid van vliegers doorslaggevend is in gevechtskracht. Moge dit feit in overweging worden genomen bij eventuele dreigende budgettaire restricties op oefenprogramma's voor vliegers.

John Warden, de architect (of beter: de dirigent) van de overwinning, kon zijn theorieën weliswaar met „meewind” met overrompelend succes toetsen aan de praktijk en wel de orkestratie van de oorlog met *air campaign*-planning als basis van de overwinning. Gedecentraliseerd *command* had nooit tot de voor de orkestratie vereiste slagvaardigheid en coördinatie kunnen leiden. Daar staat tegenover dat centrale planning al gauw leidt tot te rigide procedures en tot verlies van flexibiliteit, zoals Saddam Hoessein moest ervaren. Met de jacht op de Scuds bewees de coalitie met gedecentraliseerde *control* over planningsreserves te beschikken om snel en flexibel op de situatie in te spelen. Het moge duide-

lijk zijn dat centralisatie of decentralisatie behoedzaam moeten worden gehanteerd.

Belangrijke randvoorwaarden waren eveneens de hoge paraatheid, geoefendheid en uitgekiende tactieken van de luchtstrijdkrachten, voortvloeiend uit meer dan 30 jaar Koude Oorlog. De ontwikkelde en veelvuldig beoefende *combined air operations*, veelal in ad hoc *composite-wing*-verband bewezen eveneens een *force-multiplier* van belang te zijn. De USAF is nu dan ook doende verscheidene *composite airwings* te formeren. Eind 1994 zal men er naar verwachting over zeven beschikken.

Het effect van de optisch of met infrarood geleide *precision guided munitions* in de *air campaign* is breed uitgemeten. Enkele incidenten, waarbij het weer de continuering van de campagne tijdelijk bemoeilijkt of verhinderde, toont tevens de zwakte van de huidige PGM's. Er moet zichtcontact zijn tussen vliegtuig en doel, alvorens een huidige optische of infrarood-geleide PGM kan werken. Een verder onbetekend wolkje kan een missie doen mislukken. Ook leverde de vaak relatief eenvoudige identificatie van doelen, die duidelijk contrasteerden tegen het monotone woestijngebied een positieve bijdrage aan de effectiviteit van airpower. Men kan zich voorstellen hoeveel kans op succes een missie vanaf grotere hoogte heeft in gebieden met een gematigder klimaat en een gecompliceerdere geografie. PGM's met radar-, satelliet (GPS)- of metaalsensor-geleidingssystemen zouden in principe onder alle weersomstandigheden kunnen werken en zijn minder afhankelijk van visuele identificatie. Dergelijke systemen „sudderden” al jaren op de tekentafels maar ze stonden wegens gebrek aan fondsen onderaan de prioriteitenlijst.

Thans worden dergelijke systemen versneld ingevoerd. Met de huidige technologie is de nauwkeurigheid van deze systemen echter mogelijk nog niet altijd gelijk aan die van optische en infraroodsystemen.

De F-117 *Stealth fighter* heeft zijn naam waargemaakt. In de nacht en op grote hoogte is het vliegtuig met de huidige technologie niet of nauwelijks, dan wel pas (te) laat, te detecteren en kan ongestoord zijn werk verrichten. Het tweede *stealth*-vliegtuigtype, de B-2, had volgens de plannen eind 1993 operationeel inzetbaar zullen zijn en zal in de conventionele strategische rol de eerste viool van de F-117 overnemen. Met de te verwachten voortschrijding van research en techniek zal iemand echter eens een detectiemethode voor *stealth*-vliegtuigen ontdekken; daarmee is dit type vliegtuig als vitaal strategisch middel afgeschreven en gereduceerd tot een gewoon, zij het peperduur, vliegtuig. Een al te grote afhankelijkheid van *stealth*-capaciteit wordt daarom algemeen afgeraden.

Slot

Het Golfconflict werd met succes beslecht door een zorgvuldige, centraal opgezette orkestratie. Voor elk van de individuele strijdmachtdelen was hierin een rol weggelegd. Omdat de luchtstrijdkrachten over uitstekende capaciteiten beschikten om in een offensieve strategie de twee fundamentele principes van von Clausewitz te realiseren, was in dit conflict aan airpower een opvallende rol toebedeeld. Het succes van de luchtstrijdkrachten was niet zozeer gebaseerd op brute kracht maar veeleer op zorgvuldige planning. Niet de som van alle suc-

Literatuur

1. J. P. Coyne – *Airpower in the Gulf*. Air Force Association, Arlington (1992)1.
2. G. Douhet – *The command of the air* (Book II, Ch. 4). Faber and Faber, Londen (1943).
3. C. von Clausewitz – *On war* (dl III, 4e dr.). Kegan Paul, Trench, Trubner & Co, Londen (1940)141.

VOORTS:

- P. Bergquist – *The role of airpower in the Iran Iraq war*. Air University Press, Maxwell Air Force Base, Ala. (1988).
- C. M. Centner – Ignorance is risk. *Airpower J.* (1992) (winter).
- C. J. Dunlap jr. – There was reason behind Saddam's air strategy. *Air Force Times* (1993)(6 sept.).

- B. C. Glosson – Impact of precision weapons on air combat operations. *Airpower J.* (1993)(summer).
- M. M. Hurley – Saddam Hussein and Iraqi airpower. *Airpower J.* (1992)(winter).
- E. Mann – One target, one bomb. *Airpower J.* (1993) (spring).
- M. McCrab – Air campaign planning. *Airpower J.* (1993) (summer).
- K. Regianol – *Implications of the Iran-Iraq war in the Middle East military balance 1988-1989*. Westview Press, Maxwell Air Force Base, Ala. (1989).
- J. A. Warden III – *The air campaign. Planning for combat*. Pergamon Brassey's Int. Defense Publishers, Washington (1988).
- Saddam's Iraq: revolution or reaction?* Committee against repression and for democratic rights in Iraq (Cadri); Zed Books, Londen (1989).

cesvolle precisiebombardementen, maar een nauwkeurige afstemming van de instrumenten in een harmonieuze orkestratie was de basis voor het welslagen. Deze orkestratie was gebaseerd op zorgvuldig doordachte strategische doctrines en mondde uit in een gecoördineerde *air campaign*. Airpower was nu de al dan niet bewust toegepaste „Saddam-strategie” de baas.

Om de opgedane ervaringen en lessen ook in de toekomst te kunnen toepassen kan men echter zeker niet op zijn lauweren rusten. Van een kampioen

wordt verwacht dat hij steeds beter scoort en zijn records aanscherpt om als held te kunnen worden gevierd. Enigzins geholpen door de meewind werd tijdens het Golfconflict een wereldrecord gebroken. In een mogelijk volgende interventieactie van dat formaat verwacht de publieke opinie dan ook niets minder. Als moet worden verhinderd dat een volgende machtswellusteling wèl met succes de „Saddam-strategie” toepast, moet men wel willen inzien dat vrede en wereldorde nog steeds hun prijs hebben.

DRINGEND VERZOEK AAN AUTEURS

Steeds vaker bereiken de redactie bijdragen, getypt m.b.v. een tekstverwerker. Helaas wordt daarbij veelvuldig verzuimd rekening te houden met de noodzaak de tekst te typen met anderhalve of dubbele regelafstand. Derhalve hierbij het dringende verzoek aan auteurs, hun manuscript te verzorgen volgens de „Regels voor kopijverzorging”, die op gezette tijden achterin de Militaire Spectator worden afgedrukt (zie achterin dit nummer).

Dat het wenselijk is van tijd tot tijd het lint van de schrijfmachine of printer te vervangen, zou eigenlijk geen vermelding moeten behoeven.

Helaas worden ook nog regelmatig *illustraties* ingezonden die niet of nauwelijks geschikt zijn voor verkleining en reproductie. Ook in dit verband wordt met nadruk verwezen naar evengenoemde Regels, punt 2. Computertekeningen zijn slechts bruikbaar indien vervaardigd m.b.v. een speciaal tekenprogramma.

REDACTIE

Onderdeelsorganisatie Koninklijke luchtmacht Een sociotechnisch alternatief

Het idee van de Koninklijke luchtmacht (KLu) om haar nieuwe, divisionele organisatie met resultaatverantwoordelijke onderdelen en daarbinnen resultaatverantwoordelijke eenheden te besturen op hoofdlijnen is zo gek nog niet. Daarbij moet ze echter wel – wat ze tot heden heeft nagelaten – de verkoking doorbreken. Doet ze dat niet dan trapt de KLu in de val die Henry Mintzberg ons voorspelt. Namelijk, dat de concentratie van macht en sociale onverantwoordelijkheden zullen verergeren.

Mintzbergs levenscyclus van organisaties

Mintzberg onderscheidt de in de tabel vermelde zeven organisatievormen en de daarbij behorende dominante mechanismen waarmee werkzaamheden worden gecoördineerd [2]. De geschiedenis van iedere organisatie, ook die van KLu, kan met behulp van deze organisatievormen in kaart worden gebracht. Elke organisatie begint met de ondernemersorganisatie, d.w.z. met een opdracht, met middelen en met een ondernemer. De rest moet in de loop van de tijd worden opgebouwd. Afhankelijk van verscheidene factoren – waarop ik hier niet verder inga – ontwikkelt deze organisatievorm zich. Sommige organisaties hebben het tij tegen en gaan na een aantal jaren dood. Andere organisaties ontwikkelen zich tot bv. een machine-bureaucratische organisatie.

In de ontwikkeling van organisaties, in hun levenscyclus zijn „toonaangevende tendensen” aan te geven. Zo zal een machine-bureaucratische organisa-

De auteur studeerde Bestuurlijke informatiekunde aan de Katholieke Universiteit Nijmegen. Ter afronding van zijn studie schreef hij de scriptie „Het budgethouderschap op de Luchtmacht Instructie en Militaire Opleidingen School (LIMOS); enige momentopnamen van een veranderingsproces”. Dit artikel is daarop gebaseerd. De meningen van de schrijver hoeven niet overeen te komen met die van de leiding van de LIMOS.

Slank blijven als er weinig te eten is, kan een zwerfkat ook; het gaat erom dat je ook slank blijft in goede tijden [1].

tie altijd uitgroeien tot een divisionele organisatie ([2] 284-302).

Laten wij de KLu eens in Mintzbergs levenscyclus van organisaties plaatsen.

Mintzbergs organisatievormen in relatie tot het dominante coördinatiemechanisme

Organisatievorm	Dominant coördinatiemechanisme
1. Ondernemersorganisatie	Rechtstreeks toezicht
2. Machine-bureaucratische organisatie	Standaardisatie van arbeidsprocessen
3. Professionele organisatie	Standaardisatie van bekwaamheden
4. Divisionele organisatie	Standaardisatie van resultaten
5. Innovatieve organisatie	Wederzijdse afstemming
6. Zendingsorganisatie	Standaardisatie van normen
7. Politieke organisatie	Geen

De KLu geplaatst in de levenscyclus van organisaties

In de geschiedenis van organisatieveranderingen onderscheid ik, binnen de KLu, de volgende drie perioden.

Eerste periode (1913-'19): de KLu als ondernemersorganisatie.

Tweede periode (1919-'93): de KLu als machine-bureaucratische met daarbinnen professionele organisatie.

Derde periode (1993-toekomst): de KLu als divisionele organisatie met resultaatverantwoordelijke onderdelen (RVO'n) en daarbinnen resultaatverantwoordelijke eenheden (RVE'n).

Onder de druk van het vallen van het „IJzeren gordijn”, de toegenomen vraag naar onmiddellijk inzetbare eenheden buiten het eigenlijke taakgebied van de Noordatlantische Verdragsorganisatie en

een centrale overheid die een doeltreffende, doelmatige en flexibele krijgsmacht eist, is de KLu genoodzaakt haar huidige machine-bureaucratische met daarbinnen professionele organisatie om te vormen. Tot op heden heeft de KLu een aantal stappen gezet in de richting van een divisionele organisatie met RVO'n en daarbinnen RVE'n. Deze divisionele organisatievorm standaardiseert op resultaten, door medewerkers te vertellen *wat* ze moeten doen, niet *hoe* ze iets moeten doen. Kortom: de medewerkers krijgen vrijheid binnen grenzen.

Ook deze nieuwe organisatievorm van de KLu houdt echter de functionele concentratie (of verkokering) van werkzaamheden in stand. Mijns inziens is dit het grootste probleem waarmee de KLu worstelt. Functionele concentratie van werkzaamheden (her)kent men binnen de KLu beter als „toko's" of „zuilen". Hierbij worden specialisten op een gebied gebundeld; bv. instructeurs bij instructeurs (in een aantal instructiesquadrans), personeelsmedewerkers bij personeelsmedewerkers (in een personeelsafdeling), materieelmedewerkers bij materieelmedewerkers (in een aantal materieelafdelingen) en financiële medewerkers bij financiële medewerkers (in een bureau bedrijfseconomie).

Deze functionele concentratie van werkzaamheden is het kenmerk van de tayloristische organisatie-theorie. Een theorie (uit het begin van deze eeuw) die van de vooronderstelling uitgaat dat mensen van nature lui zijn, niet zijn te vertrouwen en niet zelfstandig kunnen werken. Op grond hiervan bouwden de tayloristen een organisatie-theorie die denk- en doe-taken scheidt, medewerkers na een korte training eenvoudige werkzaamheden geeft en in het werkproces veel controle- en meetpunten inbouwt. Het Taylorisme leidt aan een beheersingsobsessie. Deze organisatievorm, die veel lijkt op de machine-bureaucratische organisatie, functioneert goed in een stabiele omgeving. De werkzaamheden zijn simpel en de organisatie is complex maar ondertussen wordt de organisatie wel gesteerd door menselijke, coördinatie- en aanpassingsproblemen [3].

Uit het onderzoek dat ik uitvoerde bij de Luchtmacht Instructie en Militaire Opleidingen School (LIMOS) blijkt dat er tot nog toe niet veel is terechtgekomen van dit nieuwe organisatietype dat vrijheid binnen grenzen predikt [4].

Verergering machine-bureaucratische organisatie

Uit de antwoorden van de respondenten op mijn vragenlijst blijkt dat het budgethouderschap op de LIMOS het kosteninzicht en het kostenbewustzijn heeft doen toenemen en dat het budgethouderschap voor de KLu bezuinigingen heeft opgeleverd. Uit de antwoorden blijkt ook dat, hoewel het bestrijden van de „kwalen" van de machine-bureaucratische (of tayloristische) organisatie geen expliciet doel is van het budgethouderschap, het sommige „kwalen" van deze organisatievorm wel verergerd.¹ Hierbij moeten wij denken aan:

- meer communicatie- en coördinatieproblemen;
- langere doorlooptijden;
- een minder soepel functionerende organisatie;
- geen vrijheid binnen grenzen: het budgethouderschap is meer een boekwerk dan een raamwerk geworden, het wordt op een bureaucratische wijze ingevoerd, en het wordt gebonden aan procedures, voorschriften en formulieren.

Is het een verrassende ontwikkeling dat het budgethouderschap de machine-bureaucratische organisatie² heeft verergerd? Is het verrassend dat het budgethouderschap op een bureaucratische wijze wordt ingevoerd? Nee, het is een ontwikkeling die Mintzberg voorspelt bij een machine-bureaucratische organisatie die zich tot een divisionele organisatie wil omvormen:

Overheden en andere overheidsachtige instellingen die willen divisionaliseren om aan de gecentraliseerde machine-bureaucratie te ontkomen, konden wel eens vaak ontdekken dat het opleggen van prestatienormen een kunstmatige exercitie is. Misschien zijn ze dus beter af als ze proberen hun eenheden op een andere manier in de hand te houden ([2] 178-179).

De KLu en de LIMOS trappen in de val van verergering van machtsconcentratie en sociale onverantwoordelijkheid omdat veel belangrijke doelstellingen van de krijgsmacht – zoals bv. het meten van gevechtskracht – zich niet voor meting lenen.

¹ Ik spreek hier over „kwalen" omdat de tayloristische organisatievorm van de KLu als het ware een ziekte is waarmee men kan leven, maar waarvan men ook kan genezen.

² De oplettende lezer zal constateren dat ik hierboven, bij de tweede periode, sprak over „machine-bureaucratische met daarbinnen professionele organisatie". Wat ik hier bedoel is dat de machine-bureaucratische organisatievorm overheerst en dat zich daarbinnen een professionele organisatie bevindt (met „professionals").

Hoe kunnen wij voorkomen dat de KLu nog verder in deze val komt vast te zitten? Mintzberg kiest niet voor een divisionele organisatie die standaardiseert op resultaten maar voor een divisionele organisatie die standaardiseert op bekwaamheden van leidinggevenden of die standaardiseert op normen ([2] 178-179). (In de terminologie van de tabel: resp. te komen tot een divisionele organisatie met daarbinnen een professionele organisatie; of een divisionele organisatie met daarbinnen een zendingsorganisatie.)

Ik ben het niet eens met Mintzbergs oplossing omdat ook deze de verkokering, *de „kwaal”* van de machine-bureaucratische (of tayloristische) organisatie in stand houdt. Ik zou de KLu willen adviseren de verkokering te doorbreken.

Doorbreking van de verkokering

De verkokering zou kunnen worden doorbroken door de werkzaamheden niet langer functioneel te concentreren in „toko's” maar functioneel samen te voegen (of te integreren) in semi-autonome taakgroepen. Dat zijn eenheden die – min of meer zelfstandig – de verantwoordelijkheden, bevoegdheden en personele, materiële en financiële middelen hebben om hun werkzaamheden te verrichten. En zodoende onmiddellijk en direct kunnen communiceren en handelen [5][6]. (Mijn keuze valt, in de terminologie van de tabel, op een divisionele organisatie met daarbinnen een innovatieve organisatie.) Op de LIMOS, bijvoorbeeld, moeten wij dan denken aan opleidingssquadrons die zelf hun medewerkers hebben voor werkzaamheden op personeel, materieel en financieel gebied. Bijvoorbeeld zelf het niet bij de luchtmacht gevoerde les- en oefeningmateriaal laten halen, bonnen laten verifiëren en reke-

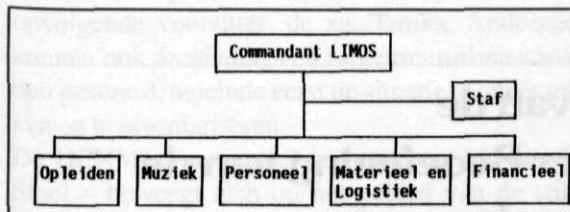
ningen laten betalen. Daarvoor is directe toegang nodig tot (of *on-line* verbinding met) het Begrotingsadministratiesysteem (BAS), Crediteurenadministratiesysteem (CAS), Debiteurenadministratiesysteem (DAS), Human resources system (HRS) en Nieuw salarissysteem krijgsmacht (NSK). Commandant LIMOS beperkt zich tot sturing op hoofdlijnen en hakt indien nodig knopen door. Een kleine staf beperkt zich tot controle en advies (zie afb. 1 en 2).

Deze oplossing met semi-autonome taakgroepen levert de volgende voordelen op.

- Het produkt (op de LIMOS de leerling en de muzikant) komt weer centraal te staan.
- Verbetering van de kwaliteit van het produkt.
- Verbetering van de flexibiliteit.
- Vermindering van doorlooptijden (van opleidings-, personele, materiële en financiële processen).
- Vermindering van het aantal hiërarchieke niveaus.
- Verkleining van staf- en ondersteunende diensten.
- Verkorting van communicatielijnen.
- Wederzijdse, directe of informele informatieuitwisseling binnen taakgroepen.
- Meer verantwoording, speelruimte en afwisseling voor de medewerkers; gevolg: meer gemotiveerde medewerkers.

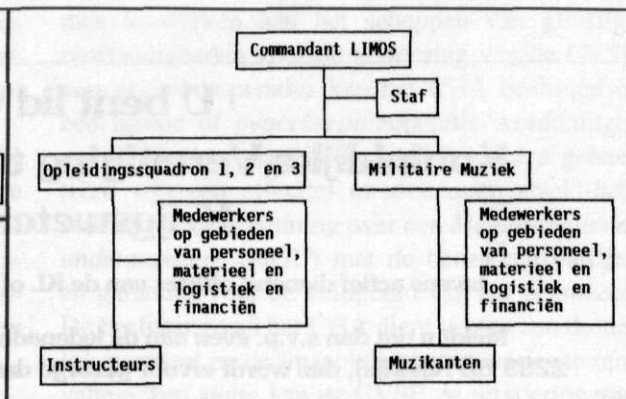
Conclusie

Als het budgethouderschap op de LIMOS een indicatie is voor de toekomst van onze KLu dan lijkt het erop dat ze in de val stapt die Mintzberg ons voorstelt; namelijk verergering van machtsconcentra-

Afb. 1 Een organisatiestructuur bij functionele concentratie (of verkokering) van werkzaamheden in „toko's”

Afb. 2 Een organisatiestructuur bij functionele samenvoeging (of integratie) van werkzaamheden in semi-autonome taakgroepen

tie en sociale onverantwoordelijkheid. Mintzberg denkt dat te kunnen ondervangen door te standaardiseren op bekwaamheden van leidinggevendenden of te standaardiseren op normen.

Ik denk dat Mintzbergs oplossing onvoldoende is omdat daarmee ook het grootste probleem, de verkoking, in stand wordt gehouden.

Mijn sociotechnische oplossing, gebaseerd op een veertig jaar oude organisatie-theorie, doorbreekt de verkoking door werkzaamheden niet langer functioneel te concentreren in „toko's" maar functioneel samen te voegen in een aantal semi-autonome

taakgroepen. Deze krijgen zelf hun eigen medewerkers op personeel, materieel en financieel gebied. Deze medewerkers moeten breed inzetbaar zijn, bereid zijn te leren door terugkoppeling en ze moeten kritisch ten opzichte van hun werkzaamheden kunnen staan. Als de KLu voor een divisionele organisatie met resultaatverantwoordelijke onderdelen en daarbinnen semi-autonome taakgroepen kiest, dan zal de verkoking worden doorbroken en de verergering van concentratie van macht en sociale onverantwoordelijkheden worden ondervangen.

Literatuur

1. R. Semler – *Semco-stijl*. Forum, Amsterdam (1993) 226.
2. H. Mintzberg – *Mintzberg over management: de wereld van onze organisaties*. Contact, Amsterdam (1991)118.
3. H. Kuipers en P. van Amelsvoort – *Slagvaardig organiseren*. Kluwer, Deventer (1990)22/23, 252/253.
4. J.W.M. Dinnissen – *Het budgethouderschap op de Luchtmacht Instructie en Militaire Opleidingen School (LIMOS)*. Kath. Universiteit, Nijmegen (1993).
5. B. Prakken – *Het topje van de ijsberg* (inaug. rede). Kath. Universiteit, Nijmegen (1992).
6. Themanummer Sociotechniek. *Gedrag en organisatie* 2(1989)(10).

**U bent lid van de
Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de
Krijgswetenschap,**

tevens actief dienend officier van de KL of KLu, en u gaat de dienst verlaten?

**Meldt u dat dan s.v.p. even aan de ledenadministratie (Karel Doormanlaan 274,
2283 BB Rijswijk), dan wordt ervoor gezorgd dat u de Militaire Spectator blijft ontvangen!**

P.W. Gorissen en mr. H.G. Scheltema
resp. kolonel der artillerie en ambassaderaad*

CVSE, conflictpreventie en crisisbeheersing

Een tussenstand

In juli 1992 werd in Helsinki door de 52 aan de Conferentie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (CVSE) deelnemende landen een uitgebreide verklaring aangenomen waarin o.m. aan de CVSE een serie nieuwe taken werd toebedeeld op het gebied van *early warning, conflict prevention and crisis management*. In dat kader werden o.m. verdere stappen gezet d.m.v. een versterking van de al bestaande CVSE-structuren.

Onder de noemers *early warning*, conflictpreventie en crisisbeheersing werden ook nieuwe instrumenten geschapen, waaronder de Hoge Commissaris inzake Nationale Minderheden (HCNM), persoonlijke vertegenwoordigers van de Chairman-in-Office (C-i-O), CVSE-missies en, eventueel, de inzet van *peacekeeping*-eenheden.

Bij deze nieuwe activiteiten speelt het Comité van hoge ambtenaren (CHA), bestaande uit hoge ambtelijke vertegenwoordigers van de ministers van buitenlandse zaken, die regelmatig in Praag bijeenkomen, een centrale rol. Indien het CHA van mening is dat actie moet worden ondernomen wordt in eerste instantie onderzocht op welk niveau dat dient te gebeuren, bv. door het zenden van een persoonlijke vertegenwoordiger van de C-i-O naar de conflicterende partijen. Een andere mogelijkheid is dat het voorzitterschap zelf op pad gaat, eventueel vergezeld door de voorafgaande en de opvolgende voorzitter, de zg. Troika. Anderzijds kunnen ook *factfinding*- en rapporteurmissies worden gestuurd, teneinde eerst de situatie te onderzoeken en te inventariseren.

De HCNM – momenteel oud-minister M. van der Stoep – beweegt zich op het gebied van de stille diplomatie; hij komt in actie als hij zelf onderkent dat ten gevolge van mogelijke conflicten rond nationale minderheden de kans toeneemt dat een conflict escaleert. De HCNM stelt door overleg tussen

de partijen in dit vroege stadium pogingen in het werk om conflicten te voorkomen.

Een ander uiterste voor de CVSE vormt het opzetten van eigen *peacekeeping*activiteiten. Deze kunnen, zoals in het Helsinki-document 1992 vastgelegd, als instrument van conflictpreventie en crisismanagement een politiek verzoeningsproces aanvullen. Zij kunnen zowel in omvang als in taakstelling variëren. In de Helsinki-beslissingen wordt hiervoor een aantal duidelijke randvoorwaarden opgenomen. CVSE-*peacekeeping* wordt altijd uitgevoerd met inachtneming van de doelstellingen en beginselen van het Handvest van de Verenigde Naties, en wel binnen het kader van hoofdstuk VIII (nl. als regionale organisatie).

In tegenstelling tot *peacekeeping*operaties van de VN mogen CVSE *peacekeeping*operaties geen *peace-enforcement* betreffen, (d.w.z. afdwingen *manu militari*). Voorts vereisen CVSE *peacekeeping*operaties de instemming van de direct betrokken partijen en ze dienen onpartijdig te worden uitgevoerd.

Het is duidelijk dat deze operaties geen substituut kunnen vormen voor onderhandelingen om tot een oplossing van een conflict te komen; derhalve dienen CVSE *peacekeeping*operaties qua tijd beperkt te zijn.

Als de betrokken partijen in beginsel bereid zijn mee te werken aan het scheppen van gunstige omstandigheden voor de uitvoering van de CVSE *peacekeeping*operaties kan het CHA beslissen of een missie of *peacekeeping*operatie wordt uitgevoerd. Verdere criteria die hierbij worden gehanteerd zijn een effectief en duurzaam staakt-hetvuren, overeenstemming over een *Memorandum of understanding* (MOU) met de betrokken partijen en garanties voor de veiligheid van het personeel. De beslissing van het CHA dient tevens een duidelijk mandaat en de financiële consequenties te omvatten. Ten slotte kan de CVSE de uitvoering van

* De auteurs maken deel uit van de Nederlandse CVSE-delegatie te Wenen. Het artikel is geschreven op persoonlijke titel.

een dergelijke operatie (gedeeltelijk) uitbesteden aan andere organisaties, zoals de NAVO en de WEU.

Ontwikkelingen na Helsinki

Direct na de Helsinki-top werd door de CVSE-delegaties in Wenen begonnen met overleg over de wijze waarop vorm kon worden gegeven aan de besluiten om de CVSE verder te operationaliseren. Vooral in het najaar van 1992 werd aan deze conceptuele discussie veel aandacht besteed.

Al snel groeide de overtuiging dat de CVSE goed eraan deed zich in dit stadium vooral te richten op conflicten met een lage intensiteit, waarin het gewapende element nog niet de overhand had. Het ging derhalve niet zozeer om crisisbeheersing als wel om conflictpreventie in een vroeg stadium, liefst in de fase van *early warning*. Daarbij werd met name gedacht aan al dan niet sluimerende minderhedenconflicten, aan de terugtrekking van gestationeerde (Russische) buitenlandse troepen en aan mogelijke verspreiding van lokale conflicten. In dergelijke situaties, waarvan er in de jaren '90 in rap tempo een groot aantal opdoemde, zou de CVSE wellicht een rol kunnen spelen in de vorm van preventieve diplomatie ter plaatse. Het sturen van lange-termijnmissies vormde een van de meer voor de hand liggende instrumenten van de CVSE bij het tegengaan van dreigende conflicten, naast bv. de Hoge Commissaris voor Nationale Minderheden en de activiteiten van het CVSE-voorzitterschap zelf.

Deze benadering vloeide voort uit een aantal overwegingen. In de eerste plaats zijn de VN, op basis van het VN-Handvest, van oudsher gemachtigd op te treden indien conflicten geheel uit de hand lopen of dreigen te lopen. Een tweede, hiermee verband houdende, reden is de voorkeur van een aantal grote landen om besluitvorming hierover ook bij de VN te houden vanwege hun sterkere positie aldaar (de VS, Rusland, Frankrijk en Engeland beschikken immers over een permanente zetel in de Veiligheidsraad).

Weliswaar was reeds in 1990, bij de CVSE-top van Parijs, op papier een begin gemaakt met het ontwikkelen van een eigen secretariaat en, veelbelovend, een Conflictpreventiecentrum (CPC), doch in de praktijk had dit laatste de eerste twee jaren van zijn bestaan nauwelijks gefunctioneerd. Stammenstrijd

tussen de belangrijkste landen en hun delegaties in Wenen over de toekomstige rol van het CPC enerzijds, en een minimale personele bezetting van het CPC anderzijds, hadden ertoe geleid dat deze instelling als instrument van conflictpreventie binnen de kortst mogelijke tijd alweer was afgeschreven. Slechts een volledige reorganisatie en een nieuw mandaat konden het secretariaat van het CPC nog uit het slop halen; aldus de gevoelens eind 1992.

De CVSE bleef, ook na de besluiten van Helsinki, een organisatie, gebaseerd op het consensusbeginsel, iets wat de operationele slagvaardigheid voortdurend in de weg zat en zit. Het feit dat geen besluit kon worden genomen zonder de goedkeuring van meer dan 50 landen (evenveel als de VN in de beginjaren, doch zonder een „Veiligheidsraad”), paralyseerde de besluitvorming maar al te vaak. In situaties van gewapend conflict, waarbij één of meer van de CVSE-landen direct is/zijn betrokken, zoals in het Joegoslavië-conflict (maar evengoed in de kwestie Nagorny-Karabach), kan krachtdadig optreden van de CVSE eigenlijk nauwelijks worden verwacht.

Daarom kan het ook niet verwonderlijk worden genoemd dat sommige landen in bepaalde conflict-situaties weliswaar op papier bereid waren een zekere intentie te onderschrijven, doch dat daarvan in werkelijkheid niets bleek. In de geschiedenis van de CVSE zijn hiervan voorbeelden te over. Naarmate een conflict sterker was geëscaleerd bleef er van de bereidheid tot consensus minder over.

De voorgaande overwegingen leidden begrijpelijk-kerwijs tot de eerdergenoemde voorkeur om de bemoeienis van de CVSE vooral te zoeken op het gebied van *early warning*, waar wederzijdse belangen nog niet dermate tegengesteld waren geworden dat een oplossing voor het desbetreffende geschil a priori onbereikbaar leek.

De dramatische ontwikkelingen rond voormalig Joegoslavië, waarin de VN (naast de reeds eerder aanwezige EG) in snel tempo steeds verder betrokken raakten, versterkten de kracht van die redenering. Het conflict van Bosnië-Herzegowina was er één waarvan de CVSE zich verre diende te houden. Competentere organisaties, als voornoemd, waren reeds diep erin betrokken en de CVSE zou hieraan weinig eigens kunnen toevoegen. Het conflict in (ex-)Joegoslavië escaleerde te snel voor de CVSE,

die daarop qua organisatie en daadkracht geenszins een antwoord had.

De CVSE was in september 1992 tenslotte ook organisatorisch nog nauwelijks meer dan de som van de individuele deelnemende landen. Van een „volwassen” internationale organisatie, met eigen secretariaat en operationele capaciteit, was nog geenszins sprake. De CVSE stond nog maar aan het begin van de weg die van een – oorspronkelijk – zuiver procesmatig instrument zou leiden tot een gestructureerde regionale organisatie met pan-Europese ambities. Dit gebrek aan eigen operationeel vermogen vormde een extra hindernis voor slagvaardig optreden.

Al met al reden te over om niet al te ambitieus te beginnen en zich te concentreren op situaties die voor de CVSE nog enigszins waren te „behappen”. Doch de nood was wellicht groter dan de deugd: de eerste missie van de CVSE, direct na de top van Helsinki, ging uit naar de regio's direct grenzend aan het oorlogsgebied Bosnië-Herzegowina.

De CVSE-missies

Op 14 augustus 1992 besloot het Comité van hoge ambtenaren drie missies voor langere duur naar resp. *Kosovo*, *Sandjak* en *Vojvodina* te zenden, drie gebieden die deel uitmaken van Servië-Montenegro (d.w.z. van de rest-republiek Joegoslavië). Afgezien van het opvallende aspect dat deze missies werden gezonden naar een land, dat zelf kort tevoren als aan de CVSE deelnemend land was geschorst, was dit besluit op zich ook verder zonder precedent. Voor het eerst werd immers besloten ergens een langere presentie te verwezenlijken en aldus de CVSE in een bepaald gebied een zichtbare rol te laten spelen.

De missies begonnen hun werk vanaf 8 september; op 28 oktober werd met de autoriteiten in Belgrado een *Memorandum of understanding* getekend, dat voor een periode van 6 maanden gold. Na de nodige onderhandelingen kon op 29 april 1993 nog een verlenging van het verblijf van de missies tot 28 juni worden bewerkstelligd. Daarna was het echter afgelopen en weigerde Belgrado akkoord te gaan met een langer verblijf van de missies omdat de CVSE van haar kant niet kon instemmen met een verdere wederzijdse politieke toenadering. De missies werden derhalve in juni 1993 noodgedwongen teruggetrokken.

De drie missies (die onder éénhoofdige leiding stonden) hadden de volgende vier taken meegekregen:

- het bevorderen van de dialoog tussen de betrokken autoriteiten en vertegenwoordigers van de bevolkingsgroepen in de desbetreffende regio's;
- het vergaren van informatie m.b.t. schendingen van mensenrechten en van fundamentele vrijheden, alsmede het bevorderen van oplossingen hiertoe;
- het opzetten van contactpunten voor het helpen oplossen van mogelijke problemen;
- informatieverstopping m.b.t. relevante wetgeving inzake mensenrechten, het beschermen van minderheden, vrije media en democratische verkiezingen.

De totale omvang van de drie missies gezamenlijk heeft nooit meer dan 20 man bedragen (waaronder gedurende 3 maanden een Nederlandse diplomaat) hoewel in november 1992 een uitbreiding tot 40 man formeel werd geautoriseerd. Het bleek echter onmogelijk daarvoor meer dan 20 mensen te vinden. Vanaf begin tot eind zijn de missies geleid door de Noorse ambassadeur Bogh.

Het besluit tot het zenden van bovengenoemde missies werd al snel gevolgd door een soortgelijke missie in de voormalige Joegoslavische republiek *Macedonië*. Op 18 september 1992 besloot het CHA een zg. *spill-over*-missie naar Skopje te sturen; de eerste leden daarvan arriveerden nog diezelfde maand. De *Articles of understanding* (een formeel MOU was niet mogelijk ingevolge de niet door alle CVSE-landen erkende status van *Macedonië*) werden op 7 november afgerond. Deze blijven geldig tot eenzijdige opzegging. De doelstelling van de missie is het monitoren van de grens van het gastland met Servië en in die verdere gedeelten van het land waar een mogelijke verspreiding van het conflict in voormalig Joegoslavië zou kunnen plaatsvinden, ter bevordering van de territoriale integriteit en met het oog op het handhaven van vrede, stabiliteit en veiligheid. Ook dient de missie een bijdrage in algemene zin te leveren aan conflictpreventie in de regio.

Een en ander wordt gerealiseerd door het opbouwen van contacten met de regeringsautoriteiten in Skopje, met vertegenwoordigers van lokale partijen, door veel rond te reizen in het gebied en door informatie te vergaren bij mogelijke incidenten. ▷

De missieleider is tot nu toe altijd een Amerikaan geweest. De missie omvat 8 man (waaronder, in de beginperiode, een Nederlandse diplomaat).

De daaropvolgende lange-termijnmissie ging naar *Georgië*, en maakte deel uit van een breed mandaat aan de persoonlijk vertegenwoordiger van het Zweedse voorzitterschap (de Hongaarse ambassadeur Gyarmati), dat op 6 november 1992 door het CHA werd vastgesteld. Hierin werd besloten dat de missie zich diende te richten op het conflict in Zuid-Ossetië (ambassadeur Gyarmati zou zelf daarnaast ook een rol toegewezen krijgen bij het oplossen van het conflict rond Abchazië, waarmee de VN zich primair bemoeien).

De missie startte op 3 december en het MOU werd op 23 januari getekend, voor een initiële periode van 3 maanden (sindsdien is de missie reeds tweemaal met 6 maanden verlengd). De maximale sterkte van de missie, 11 man, werd tot nu toe nooit bereikt. De huidige omvang schommelt rond de 8 personen. Als taak kreeg de missie met name de opdracht d.m.v. een zichtbare aanwezigheid in Zuid-Ossetië een bemiddelende rol tussen de conflictpartijen trachten te spelen, naleving van het lokale staakt-het-vuren te controleren, informatie te vergaren over de militaire situatie en over mogelijke incidenten en ten slotte concrete voorstellen te doen om tot een politieke oplossing van het conflict te komen.

Op 13 december 1992 besloot het CHA een missie naar *Estland* te zenden, vooral om bij te dragen aan het verbeteren van de betrekkingen tussen de Estische en Russische bevolkingsgroepen. De missie startte op 15 februari in Tallinn (ook werden kantoren in de overwegend Russische steden Kothla-Jarva en Narva geopend). Meer nog dan bij voorgaande missies ontplooide de missie in Estland activiteiten op het gebied van de „menselijke dimensie”, bv. ten aanzien van taalkwesties, minderhedenwetgeving, nationaliteitswetgeving, e.d. Pogingen om deze missie een formele rol te laten spelen in de kwestie van de terugtrekking van Russische troepen werden door Moskou geblokkeerd. Ook deze missie kreeg een (verlengbaar) mandaat van 6 maanden. Er zijn 6 mensen in de missie werkzaam, onder leiding van een Zweed.

Een verdere missie vertrok op 25 april 1993 naar *Moldavië*. Op 4 februari had het CHA hiertoe in be-

ginsel reeds besloten, doch onderhandelingen met de autoriteiten van resp. Moldavië, Transdnjestrië en de Russische Federatie vertraagden de uitzending. Deze onderhandelingen leidden tot een zorgvuldig opgesteld mandaat, waarin de verhouding tussen Moldavië en het (door Rusland gesteunde en op afscheiding gerichte) gebied Transdnjestrië wordt weerspiegeld. In dit mandaat wordt wel gesproken over de terugtrekking van Russische troepen uit Transdnjestrië, terwijl ook het recht op een aparte status voor dit gebied in het mandaat is vastgelegd. De missie dient een kader te helpen opzetten voor een duurzame politieke oplossing van het conflict, en de partijen te helpen bij het uitvoeren van onderhandelingen hierover. Verder geldt ook hier een regelmatige rapportageplicht van de missie aan de CVSE over de toestand aldaar en de voortgang bij de onderhandelingen. De missie, die vanaf het begin door een Canadees werd geleid, telt 8 personen, waaronder een Nederlandse militair (tot december 1993 lkol G. Timmer, sindsdien maj C.M. Lodder). Ook voor deze missie geldt een verlengstermijn van 6 maanden.

Naar *Letland* zond het CHA op 23 september 1993 een missie onder Amerikaanse leiding. Ze zal 4 tot 6 man omvatten en is eveneens opgezet voor een periode van 6 maanden. Net als de missie in Estland zal ze zich vooral richten op de betrekkingen tussen de verschillende bevolkingsgroepen.

Zeer recent, op 1 december jl., besloten de CVSE-ministers in Rome een kleine missie van lange duur naar *Tadzjikistan* te zenden, in eerste instantie bestaande uit 4 man. Ook deze missie zal, in nauwe samenwerking met de VN-vertegenwoordigers aldaar, in de eerste plaats dienen bij te dragen aan het opzetten van een dialoog tussen de verschillende partijen, maar ook naleving van de CVSE-beginselen (met name op mensenrechtengebied) dienen te controleren. Over de militaire situatie zal zeker ook worden gerapporteerd. De missie zal verder assisteren bij het opzetten van de tot dusverre ontbrekende juridische structuren en democratische instellingen en de CVSE van de situatie ter plaatse op de hoogte houden.

Ten slotte staan nog twee verdere missies op stapel.

● In Rome besloten de ministers de persoonlijk vertegenwoordiger van het voorzitterschap voor

Georgië, ambassadeur Gyarmati, op te dragen voorstellen uit te werken om een liaison op te zetten met de Russische *peacekeeping* eenheden in *Abchazië*. Dat zou kunnen gebeuren via monitoring ter plaatse door een missie van de CVSE (al dan niet zijnde de reeds voor Zuid-Ossetië opgezette missie). De modaliteiten ervan zijn echter nog niet vastgesteld.

● Van een geheel andere orde is de CVSE-bemoeienis met *Nagorny-Karabach*. De herhaalde pogingen een missie voor dat gebied op te zetten, van groot- of kleinschalige aard, faalden tot nu toe, zoals hieronder zal worden uiteengezet.

CVSE-monitormissie Nagorny-Karabach

De bemoeienissen van de CVSE met Nagorny-Karabach (N-K) werden in het voorjaar van 1992 geïntensiveerd, toen de ministers bij het begin van de vervolgbijeenkomst in Helsinki besloten tot het opzetten van de zg. Minsk-groep, een groep van 9 landen, aan wie de onderhandelingen over het conflict werden gedelegeerd. (De groep ontleent haar naam aan de stad waar de eerste officiële vredesconferentie zou moeten worden gehouden; hetgeen tot nu toe niet mogelijk is gebleken.) Verder besloot het CHA dat de CVSE zo spoedig mogelijk een fysieke bijdrage aan het probleem Nagorny-Karabach zou trachten te leveren, door een CVSE-monitormissie (CVSE-MM) te sturen. Tijdens de CVSE-vervolgconferentie te Helsinki in 1992 werden, in langdurige zittingen van een speciale werkgroep, de eerste pogingen gedaan om *Terms of reference* (TOR) voor de CVSE-MM op te stellen.

In die tijd bleek het echter al onmogelijk de direct betrokken partijen, Armenië en Azerbeidzjan, op één noemer te krijgen. De problemen waren vooral de omschrijving van het conflict (de benoeming van het conflict mocht namelijk geen enkel blijk van erkenning van Nagorny-Karabach) inhouden, het mandaat voor de missie, de definiëring van het conflictgebied en de deelneming aan onderhandelingen van betrokken partijen, niet zijnde erkende staten (i.c. de Armeniërs uit N-K).

In die periode werd een eerste *factfinding*-missie naar het gebied gezonden, o.l.v. de Zweedse ambassadeur Mossberg. Hieraan werd ook deelgenomen door de Nederlandse bgen G.H. Eleveld en sm M.A. Scholten.

De Nederlandse gedachten gingen meer uit naar

een opzet overeenkomende met die van de EG-monitormissie in voormalig Joegoslavië, d.w.z. kleine en mobiele monitorteam. Tevens was de Nederlandse gedachte dat, ter voorkoming van een groots opgezette staf in Wenen, de coördinatie van de ondersteuning van de missie zou plaatsvinden in de hoofdstad die het *Head of mission* (HOM) levert. Daarentegen waren er enkele andere landen, zoals Oostenrijk, Zweden, Italië en Finland, die een VN-achtige aanpak voorstonden, met vaste posten, zware hoofdkwartieren en grote logistieke ondersteuning. In de rapportage van deze eerste CVSE-verkenningmissie naar N-K kwamen de verschillende ideeën over het uitvoeren van de missie te velde duidelijk naar voren. Na herhaalde vergeefse pogingen om in Helsinki overeenstemming te krijgen over de TOR gingen deze, mede door de negatieve ontwikkelingen in het gebied, voorlopig de ijskast in.

Eind 1992 noopten de gewijzigde omstandigheden tot het opnieuw uitvoeren van een verkennende missie. Deze stond onder leiding van de Finse Ikol Happonen. Het resultaat was een plan met een VN-opzet, waarin de verhouding monitors tot ondersteuning 1:4 à 5 was. In de loop van 1993 ging het erop lijken dat de Minsk-groep resultaten begon te bereiken. In de marge van het Minsk-proces, waarin een tijdschema werd ontwikkeld voor het bereiken van een vredessituatie, hadden de Amerikanen een operationeel plan met een gefaseerde opbouw ontwikkeld, dat meer ging in de richting van een kleinschalige en flexibele EGMM-opzet.

Na een korte voorbereidende vergadering werd in juni 1993 in Wenen een Initiële Operationele Planninggroep (IOPG) opgezet voor het ontwikkelen van plannen voor een CVSE-MM naar N-K. De samenstelling van de IOPG, een Zweedse persoonlijk vertegenwoordiger, een Zweeds HOM, een Zweedse Chef-Staf, ondersteund door o.a. Italiaans, Oostenrijks en later Fins personeel – allen met uitgebreide VN-ervaring – maakte op voorhand al duidelijk dat de plannen een VN-karakter zouden hebben. Nederland heeft op incidentele basis aan de IOPG deelgenomen. In de eerste opzet van de IOPG bestond de CVSE-MM uit 200 monitors en 189 ondersteunende personeelsleden. Sindsdien zijn de plannen al vele malen aangepast en in het licht van de discussies in de Minsk-groep nam de omvang van de geplande missie toe. In de huidige plannen is de CVSE-MM uitgebreid tot

ruim 500 personen. Inmiddels is de CVSE-landen gevraagd hun bijdragen aan deze CVSE-MM bekend te maken. De reacties zijn tot nu toe minimaal. De meeste landen hebben moeite bekend te maken welke hun bijdrage zal zijn omdat die personele, materiële en/of financiële middelen vanaf dat moment zijn geblokkeerd voor andere activiteiten. Aangezien sinds begin 1992 de missie al zo vaak is uitgesteld – doordat op het laatste moment niet aan de meest essentiële voorwaarden werd voldaan – is geen voorspelling te doen over een eventuele datum waarop de CVSE-MM zal starten. Het op deze wijze in het vooruitzicht stellen van een bijdrage is derhalve vrijwel onmogelijk.

Het Minsk-proces is een politiek proces, waarbij sinds kort ook HOM veelvuldig wordt betrokken. Gehoopt wordt dat daarmee enige afstemming zal plaatsvinden tussen politieke wensen en militaire mogelijkheden. Een probleem vormt de discrepantie tussen door de politiek overeengekomen reactietijden voor de ontplooiing van de missie en de voor de organisatie noodzakelijke reactietijden, zoals het voorbereiden van personeel; maar meer nog de levertijden van te verwerven materieel. Het eerste materieel zou moeten worden besteld alvorens de beslissing tot starten van de missie wordt genomen. Men zou daarmee een basispakket kunnen vormen. Op zich is dat geen probleem, als de landen dan bereid zijn daarvoor een budget ter beschikking te stellen. Die bereidheid is tot nu toe echter niet getoond, mede gezien de risico's dat de missie helemaal niet doorgaat.

Reeds meermalen leek de Minsk-groep aan de onderhandelingstafel resultaat te behalen in de vorm van voorlopige overeenstemming over een vredesplan, opgebouwd uit fasen, incl. een tijdschema van invoering. Elke keer echter konden een of meer van de betrokken partijen uiteindelijk niet met het plan instemmen. Duidelijk is dat de uiteindelijke instemming afhankelijk is van de militaire situatie in het conflictgebied. Nadat bv. de Armeniërs uit Nagorny-Karabach grote gebieden hadden oververwonnen, in tegenstelling tot de andere partijen, evenals Jerevan instemmen met het plan.

Het conflict in Nagorny-Karabach zit duidelijk zo diep dat bij alle partijen nog steeds geen sprankje echte politieke wil aanwezig lijkt; hoezeer dit soms ook wel met de mond wordt beleden.

Parallel aan het Minsk-proces werken de Russen op de achtergrond aan het bereiken van een staakt-het-

vuren, waarbij af en toe tijdelijke resultaten worden bereikt. Deze gang van zaken, waarbij geen directe terugkoppeling plaatsvindt naar de Minsk-groep wordt door een aantal CVSE-landen met een zeker onbehagen bekeken.

Tijdens het verblijf in de afgelopen 2 jaren van de verkennende missies waren de betrokken partijen wel bereid tot een lokaal staakt-het-vuren te komen. Reden waarom de Zweden recent de gedachte hebben geopperd een kleine missie op te zetten, om vanuit het gebied zelf een poging te doen het conflict te beïnvloeden. Deze discussie wordt nu in de Minsk-groep gevoerd, onder inmiddels Zweeds voorzitterschap. Tijdens de ministeriële besprekingen in Rome, in november jl., kon hierover met de partijen echter nog geen overeenstemming worden bereikt.

Verantwoordelijkheden CVSE-activiteiten

In de Helsinki-besluiten van 1992 is bevestigd dat het CHA bij missies en andere operaties altijd de algemene politieke controle heeft. De operationele begeleiding wordt uitgevoerd door de C-i-O, daarin bijgestaan door een ad-hoc-groep in Wenen. Deze ad-hoc-groep wordt samengesteld uit vertegenwoordigers van de Troika en van de landen die een personele en/of materiële bijdrage leveren of een anderszins belangrijke bijdrage. Volgens de Helsinki-besluiten zou de ad-hoc-groep moeten zorgen voor een 24-uurs-bereikbaarheid voor missies te velde.

In de praktijk is de uitvoering iets anders gegaan. Sinds de instelling van wat nu het Permanent Comité in Wenen heet ligt de dagelijkse politieke controle in handen van dat comité. De C-i-O heeft wel de operationele leiding. Slechts voor de eerste missies naar voormalig Joegoslavië werd een ad-hoc-groep ingesteld die echter bij gebrek aan operationele waarde vrij snel weer werd ontbonden.

Sinds medio 1993 is binnen het Conflictpreventiecentrum een *Mission Support Section* opgericht die missies in de praktijk dient te ondersteunen. De 24-uurs-bereikbaarheid voor missies te velde is derhalve overgeheveld naar deze sectie.

Het Hoofd van de missie (HOM), benoemd door het CHA, valt onder de directe verantwoordelijkheid van de C-i-O en heeft de operationele bevoegdheid over de missie te velde. Hij wordt door het CHA (of door het Permanent Comité) aangesteld,

op voordracht van de C-i-O, en benoemt zijn verdere missieleden, die door individuele landen worden voorgedragen.

Binnen deze constructie kan ook andere bestaande organisaties, zoals de NAVO, worden verzocht *peacekeeping*activiteiten te ondersteunen of uit te voeren. De politieke controle blijft daarbij in handen van de CVSE. Hoe een en ander in de praktijk zal worden uitgevoerd moet nog worden uitgewerkt en zal eerst plaatsvinden als het ooit zover komt.

Conclusie

De missies zijn een vertolking van de wens van de CVSE-gemeenschap zich ter plaatse in te zetten voor conflictpreventie en crisisbeheersing, zoals werd beoogd in het eerder genoemde document van Helsinki. De lange-termijnmissies vormen sindsdien een van de meest zichtbare nieuwe instrumenten van de CVSE op dit gebied. Daarbij doet zich vanzelfsprekend de vraag voor naar de effectiviteit van dergelijke missies. Hierop valt geen ondubbelzinnig antwoord te geven, enerzijds omdat de ervaring slechts kort is (iets meer dan een jaar) en anderzijds omdat de voorlopige resultaten per missie verschillen. Wel lijkt zich een tendens te ontwikkelen dat een missie meer kans van slagen heeft indien het conflict ter plaatse nog niet is geëscaleerd; wellicht een open deur maar dan toch wel een met zekere operationele conclusies. Steeds weer komen evaluaties tot de slotsom dat de missies (lees: de CVSE) zich vooral sterk kunnen (en derhalve moeten) maken in regio's en op terreinen waarop hun meerwaarde niet bij voorbaat door de heftigheid van de tegenstellingen teniet wordt gedaan. Dat geldt zowel voor de lokatie van de brandhaarden (de situatie is in Nagorny-Karabach veel verder geëscaleerd dan in Estland) als voor de aard van de betrokkenheid (*early warning* versus crisisbeheersing en klassieke *peacekeeping*).

Hoe het ook zij, de CVSE lijkt in de toekomst de ingeslagen weg van het uitzenden van lange-termijnmissies te willen vervolgen. Dat is echter alleen mogelijk indien de deelnemende landen voldoende mensen ter beschikking stellen voor het bemannen van de missies. Het probleem lijkt niet groot; momenteel bedraagt de totale bezetting van de CVSE-missies in het veld slechts 33 man (stand begin

november). Er zit echter meer in het vat (bv. Tadzjikistan en wellicht later Nagorny-Karabach) en de aflossing van missieleden wordt steeds moeilijker, of het nu diplomaten of militairen betreft.

Toch zijn het nu juist steeds dezelfde profielschetsen waaraan de CVSE behoefte heeft: militairen en/of diplomaten (doch waarom niet ook uit de kring van niet-overheidsorganisaties en academici?) die hun talen (in de meeste gevallen Russisch) spreken, flexibel inzetbaar zijn, een zekere *hardship* voor (bepaalde) tijd niet schuwen en die hebben getoond over een mate van onderhandelingsvermogen te beschikken.

Zoals in de inleiding van de Prioriteitennota gesteld, wordt momenteel voorrang gegeven aan optreden in kader van crisisbeheersing (al blijft daarnaast de krijgsmacht ook voorbereid op een groot conflict). Aan een dergelijk optreden wil Nederland ook in de toekomst in groter verband (VN, CVSE, NAVO) blijven deelnemen. Het opzetten van een *pool* van individuele militairen, die voor korte of lange termijn kunnen worden uitgezonden in het kader van missies of operaties in multilateraal kader, is door Defensie reeds ter hand genomen. In de toekomst zal hierop hoogstwaarschijnlijk steeds vaker een beroep worden gedaan, en daarmee zal de behoefte groeien aan mensen met een profielschets als boven vermeld. Dat zal een zekere mate van bijscholing van een (zeer beperkt) deel van het huidige kader in eerder genoemde richting moeten meebrengen. De nadruk zal daarbij dienen te komen liggen op een individuele in plaats van een groepsgewijze aanpak, aangezien het gedrag van de individuele militair in kwestie in een specifieke CVSE-missie meer nadruk zal krijgen dan de traditionele – veelal op groepsoptreden gerichte – benadering van bv. VN-*peacekeeping*. Vanzelfsprekend zal een deel van de opleiding en voorbereiding hieraan moeten worden aangepast. Ten slotte zullen de betrokken militairen over een zeker rangniveau moeten beschikken: de ervaring met Moldavië (waar de gesprekspartners mensen als gen Lebed en de minister van defensie zijn), maar ook bv. in Nagorny-Karabach toont voortdurend aan dat de deuren alleen opengaan als de betrokken officier een hogere rang heeft. Het zal zeker tijd kosten alvorens een bepaalde *pool* van hiervoor direct inzetbaar personeel is geschapen: de behoefte stimuleert echter de vraag. ▶

BOEKEN

Officier in dienst van de Republiek Indonesië

door A.E. Kawilarang, 3e dr., 249 blz.,
geïll. Uitg.: Warung Bambu, Breda,
1993. Prijs: f 32,50.
ISBN: 90.801192.4.5

Dit is het eerste van drie te bespreken ego-documenten over Indonesië, waarvan dit en het boek van Mahler militaire belevenissen uit de jaren van het Nederlands-Indonesische conflict behandelen. In het derde boek beschrijft Barkman het opnieuw aanknopen van diplomatieke betrekkingen tussen beide landen, nadat in augustus 1962 een overeenkomst was bereikt over Nieuw-Guinea, dat in 1949 buiten de soevereiniteitsoverdracht was gebleven. Het belang van Kawilarangs boek is dat het een beeld geeft van wat zich tussen 1945 en 1950 aan Indonesische kant op militair gebied afspeelde, een aspect van het conflict waarover in Nederland maar weinig vertaalde geschriften van de toenmalige tegenpartij voorhanden zijn. Tot nu toe bleef informatie over de militaire kant van het conflict beperkt tot *Fundamentals of guerrilla warfare* van gen A.H. Nasoetion en *Het laatste jaar van de Indonesische vrijheidstrijd 1948-1949* van diens collega T.B. Simatoepang. Hieraan zou men nog de herinneringen van gen Oerip Soemohardjo kunnen toevoegen, destijds opgetekend door zijn vrouw en in 1972 verschenen bij Moesson.

Kawilarang die, evenals Nasoetion en Simatoepang, in december 1941 bij het uitbreken van de oorlog met Japan, cadet was op de KMA in Bandoeng, wist na de capitulatie van het

KNIL in maart 1942, al vrij spoedig uit Japanse krijgsgevangenschap te ontsnappen. Hoewel hij, als Menadonees en zoon van een officier van het KNIL, niet geheel onopgemerkt bleef en de Japanners hem twee keer martelden en zwaar mishandelden om achter zijn ware identiteit te komen, kwam hij toch tamelijk ongeschonden de bezettingsjaren door. Na de overgave van Japan op 15 augustus 1945 sloot hij zich onmiddellijk aan bij de twee dagen later door Soekarno en Hatta uitgeroepen *Republiek Indonesia*. Hij en vele van zijn Indonesische medeleerlingen van de Bandoengse KMA, evenals Indonesiërs die vroeger als officier in het KNIL hadden gediend, togen vrijwel onmiddellijk aan het werk en legden de grondslag voor de latere TNI. Zo werd de al genoemde Oerip Soemohardjo, gepensioneerd majoor van het KNIL, stafchef van het Republikeinse leger. Hoewel Kawilarang het niet uitdrukkelijk vermeldt, bevonden zich onder deze officieren van het eerste uur ook voormalige vrijwilligers van het door de Japanners opgerichte en getrainde Indonesische volksleger, de *Pembala Tanah Ajes (Peta)*. Na de capitulatie ontwapenden en ontbonden de Japanners deze in bataljons georganiseerde strijdmacht die een kleine 40.000 man had geteld.

Dit boek is uiteraard en vanzelfsprekend pro-Indonesisch, maar bepaald niet anti-Nederlands. Toch was hem al vroeg uit verhalen van zijn vader bekend dat Nederlanders hun gevoelens van superioriteit ten opzichte van Menadonezen en Indonesiërs op een goed ogenblik altijd zouden laten blijken. Dit is zeker geen uitspraak voor de tribune. Iets soortgelijks vertelde namelijk de vroegere Sultan Hamid van Pontianak, beter bekend als Max Alkadrie, die na de oorlog de Nederlandse zijde koos en generaal-majoor was toen het KNIL in 1950 werd opgeheven. Ook hij was voor de oorlog, toen hij aan de KMA in Breda tot officier werd geleid, het slachtoffer geweest van dit soort ongefundeerde superioriteitswaan. Een andere Indonesische cadet kreeg voor de oorlog van de toenmalige kapitein Spoor, die van 1934 tot 1938 docent aan de KMA

was, in een volle klas te horen dat hij hem, in tegenstelling tot de Nederlandse cadetten, niet met „jonker” wenste aan te spreken.

Spoor was ook de man die na de oorlog als legercommandant meende dat het Indonesisch verzet met enkele vastberaden militaire acties zou kunnen worden gebroken, zoals dat nog in de jaren '20 op Sumatra was gebeurd. De Nederlanders, schrijft Kawilarang, hielden echter „geen rekening met het vuur dat ons bezielde”, een goede karakterisering van de gevoelens die aan Indonesische kant heersten. Gevoelens die krachten opriepen die wij Nederlanders niet meer zouden kunnen beheersen. Als een verzachtende omstandigheid voor het Nederlandse onbegrip zou men kunnen aanvoeren dat Nederland toen nog werd geleid door mensen die voor een groot deel aan het eind van de 19e eeuw waren opgegroeid, toen kolonies een vanzelfsprekendheid waren en men dacht dat gekleurde volken nog tot in lengte van dagen onder Westerse voogdij moesten blijven, voordat zij op eigen benen zouden kunnen staan. Overigens laat dat onverlet dat enig staatsmanschap aan Nederlandse kant, zowel voor als na de oorlog, veel onheil had kunnen voorkomen.

Op de vertaling als zodanig van dit boek valt weinig aan te merken, maar in een geschrift waarin allerlei namen en begrippen voorkomen die bij vele Nederlandse lezers vragen kunnen oproepen, dienen vertalers ervoor te zorgen dat deze in een notenapparaat of in een glossarium nader worden verklaard. Dat gebeurt slechts sporadisch en voor wie die tijd niet zelf heeft meegemaakt is het boek nauwelijks toegankelijk. Als voorbeelden mogen gelden dat niet wordt uitgelegd dat een *daidanchō* een bataljonscommandant was bij de Peta. In het onderschrift bij de foto op blz. 98 wordt gesproken van de „Drie Staten Commissie”, een naam die niet bestond, en bedoeld zal zijn de uit vertegenwoordigers van drie landen bestaande Commissie van Goede Diensten (België, de VS en Australië). Op zichzelf is het niet onjuist de term *Agressie-I* onvertaald te laten, maar leg dan wel uit dat

hiermee de Eerste Politie Actie wordt bedoeld (zoals Agressie-II de Tweede Actie was), en doe dat niet pas op blz. 84 als die term daarvoor al diverse keren zonder enige toelichting is gebruikt, en leg ook uit dat de uitspraak is *agressie satoe* en *agressie doea*. Dat een Kabupaten een regentschap is moet de lezer maar raden. Een omissie is ook dat niet in een noot wordt uitgelegd dat de Indonesiërs de afkorting NICA (Netherlands Civil Administration) als scheldwoord gebruikten voor alles wat Nederlands was. Ook gold het de Nederlandse troepen, die overigens niet tot de NICA behoorden. Sulawesi lijkt mij voorts een merkwaardige vertaling van Sulawesi. Zo zijn er tientallen van dit soort foutieve benamingen en onverklaarde termen die aan de waarde van het boek ernstige afbreuk doen. Mocht een 4e druk nodig zijn dan dient de uitgever aan deze tekortkomingen ernstig aandacht te besteden.

Als een soort tegenhanger kan de volgende uitgave worden gezien:

De witte karbouw

Herinneringen aan een oorlog in de tropen, door E. Mahler, 187 blz., geïll. Uitg.: Warung Bambu, Breda, 1992. Prijs: f 25,-. ISBN: 90.801192.2.9

Dit is een boek van de hand van iemand die, komende uit Japanse krijgsgevangenschap, als jong Nederlands officier op Java tegen de Indonesiërs vecht. Zijn boek zou men kunnen karakteriseren met de woorden: „De rancune die ons bezielde”, niet alleen tegenover de Indonesiërs maar ook tegenover de Nederlandse en de Nederlands-Indische regering. De aantijgingen tegen luitenant-gouverneur-generaal dr. H.J. van Mook zijn niet van de lucht. Erger is dat zij kant noch wal raken. Hoewel Van Mook er juist een groot tegenstander van was om Nederlands-Indië over te hevelen van gen MacArthurs operatiegebied in de Pacific, naar het *South East Asia Command* van de Engelse adm Mountbatten, beweert Mahler dood-

leuk het tegenovergestelde en meent hij dat deze rampzalige verschuiving van de theatergrenzen het resultaat is geweest van Van Mooks machinaties. Het was voorts niet Van Mook, zoals Mahler beweert, maar Mountbatten die verbood dat Nederlandse troepen op Java zouden landen. Kwelijk is zijn aantijging dat Van Mook naar Australië zou zijn gevlucht. De ware toedracht is dat de gouverneur-generaal, mr. A.W.L. Tjarda Van Starckenborgh Stachouwer, juist erop stond dat Van Mook zou vertrekken. Deze ging daarmee pas akkoord toen hij van Starckenborgh terzake een geschreven opdracht ontving, en de gouverneur-generaal, ondanks aandringen van Van Mook, categorisch had geweigerd zelf te vertrekken. Ook het lid van de Raad van Indië, mr. Ch. O. van der Plas, en anderen zijn, anders dan Mahler denkt, op aanwijzing van de gouverneur-generaal uitgeweken, mede ook om voorbereidingen te treffen voor naoorlogse staatkundige veranderingen in Nederlands-Indië. Het is opvallend hoe slordig Mahler met de politieke feiten omspringt. Wat dat betreft kan hij een voorbeeld nemen aan zijn jaargenoot op de KMA in Bandoeng, A.E. Kawilarang.

Bestemming Jakarta

Het herstel der Nederlands-Indonesische betrekkingen, door C.D. Barkman, 104 blz., geïll. Uitg.: Van Soeren & Co, Amsterdam, 1993. Prijs: f 35,-. ISBN: 90.6881.031.6

Uit dit boekje van de oud-diplomaat Barkman wordt duidelijk hoe rampzalig het is geweest dat Nederland na 1945 was verstoken van een staatsman van formaat. Hij verhaalt dat hij tijdens de Duitse bezetting deel uitmaakte van een Nederlands-Indonesische studiegroep die meende dat na de oorlog Indonesië zo spoedig mogelijk onafhankelijk moest worden. Slechts een „ruimbatig, gedurfd en radicaal beleid” zou dat kunnen bewerkstelligen. De studiegroep stelde zelfs een brochure samen, getiteld *De plaats van Indonesië in het herbouwde Koninkrijk*, die de leden om-

streeks juni 1945 persoonlijk aan Koningin Wilhelmina aanboden. Uit het gesprek met haar bleek dat zijzelf openstond voor vernieuwing; zij meende echter, aldus schr., dat „regering en parlement nog niet rijp waren voor zulk een daad, als door de groep werd voorgesteld”.

Toen Barkman in mei 1963, nadat de kwestie Nieuw-Guinea was opgelost, in Djakarta als zaakgelastigde arriveerde viel hem, na een voor beide partijen korte periode van gewenning, op dat Nederland nog immer een grote mate van *goodwill* bezat onder de Indonesiërs, zeker nu zij op voet van gelijkheid met ons konden omgaan. „Buitenlanders”, schrijft hij, „waren altijd verbaasd over de hartelijkheid van onze persoonlijke relaties”. Tot zijn spijt moet schr. echter erkennen dat ook nu weer aan Nederlandse kant benepenheid en kleingeestigheid blijkbaar de wachtwoorden waren, en dat „het grootse, genereuze gebaar en de nodige durf maar al te dikwijls ontbraken”. Een van de gevolgen daarvan is geweest dat bijvoorbeeld door de kortzichtigheid van het ministerie van financiën, dat aanvragen voor herverzekering van exportcredieten niet of slechts mondjesmaat honoreerde, het Nederlandse bedrijfsleven ook nu nog maar bescheiden in Indonesië is vertegenwoordigd. Ook scheepsbouworders zijn op die manier aan onze neus voorbijgegaan. Nederlandse regeringen beschikken blijkbaar over een talent om altijd de boot te missen.

Zonder diens naam te noemen kritiseert Barkman de „provocatieve” en „beledigende” aanpak die de huidige Nederlandse minister van ontwikkelingssamenwerking, J. Pronk, zich in Indonesië meende te kunnen veroorloven. Ook haalt hij het voorbeeld aan van een Nederlandse minister van buitenlandse zaken die tegenover zijn Indonesische ambtsgenoot, Adam Malik, de kwestie van de politieke gevangenen in Indonesië aansneed, en vervolgens op zijn bord kreeg dat hij – de Nederlandse minister – natuurlijk alles af wist van politieke gevangenen, waarna Malik daaraan toevoegde: „Wij hebben immers allemaal in uw gevangennissen gezeten”. ▷

In zijn woord vooraf schrijft Barkman dat persoonlijke herinneringen altijd moeten worden gewantrouwd.

Dat geldt ook voor de boeken van Kawilarang en Mahler, waarin soms hele gesprekken voorkomen, waarvan men zich afvraagt of zij die zich na 40, 50 jaar zo letterlijk weten te herinneren. Barkman heeft het probleem ondervangen door alle passages in zijn boek die verwijzen naar gesprekken met Indonesiërs, te baseren op brieven, memoranda en telegrammen die hij kort na deze gesprekken verzond aan het Nederlandse ministerie van buitenlandse zaken en die daar in het archief worden bewaard. Deze zorgvuldigheid verhoogt nog eens extra de voortreffelijkheid van dit boekje dat een belangrijke aanwinst is in het genre diplomatieke herinneringsliteratuur. Een goede tweede is Kawilarang. Mahlers boek, op de derde plaats, moet als niet geheel objectief worden beschouwd.

dr. H.L. ZWITZER, lkol b.d.

The science of war

Back to first principles, o.r.v. B.H. Reid, 212 blz., geïll. Uitg.: Routledge, Londen, 1993. Prijs (geb.) £ 40,-. ISBN: 0.415.07995.0

Dit boek maakt deel uit van een nieuwe serie, *The operational level of war*, waarin gewapende conflicten uit het heden praktijkgericht worden benaderd vanuit de geschiedenis, vooral de recente krijgsgeschiedenis. Deze uitgave is een bundeling van tien boeiende essays, gebruikt bij de *Higher Command and Staff course* van het Staff College te Camberley (GB). Uitdrukkelijk is vermeld dat het geen officiële publikatie betreft. De auteurs zijn Britse officieren in de rang van kolonel of brigadier.

Het operationele niveau van oorlogvoering is niet gebonden aan een specifieke vijand of terrein alhoewel het de laatste 40 jaar wel daarop leek. Door de gewijzigde veiligheidssituatie zijn de basisprincipes belangrijker geworden en hierop speelt het Staff College met zijn les-

sen in. De krijgsgeschiedenis is een vak dat op het College een opwaardering beleeft. Over de basisprincipes van de oorlogvoering wordt verschillend gedacht, merkt Reid in de inleiding terecht op. Hij werkt zeven principes uit: inlichtingen, vuurkracht, beweging, beveiliging, logistiek, commandovoering en media.

In het eerste essay wordt een vergelijking getrokken met de situatie uit de jaren '20 toen de noodzaak van een goed bewapend en getraind leger niet werd ingezien omdat een groot gewapend conflict niet als aannemelijk werd beschouwd. De auteur vindt de fouten die in die tijd zijn gemaakt belangrijk voor nu omdat alleen met een in alle opzichten goed leger onverwachte veiligheidssituaties het hoofd kunnen worden geboden. Een bijzonder aardig en openhartig essay gaat over originaliteit en succes. Originaliteit is niet een van de karakteristieke eigenschappen van het Britse leger. Toch constateert schr. dat de succesvolste commandanten een originele geest hadden of dat zij deze wisten te herkennen bij andere en deze gebruikten. Het artikel over het strategische denken van Liddell Hart, vertaald naar het operationele niveau, is actueel gemaakt met diverse voorbeelden uit de recente krijgsgeschiedenis. Het denken van Hart, dat in essentie nog in de Britse doctrine is terug te vinden, moet niet vervallen in een discussie over terminologie. Momenteel kan beter worden gesproken over „dynamische oorlogvoering” en officieren moeten worden aangemoedigd niet te doctrinair te denken maar meer in de geest van: wat kan ik tegen de vijand ondernemen? in plaats van: wat kan hij tegen mij ondernemen? Hierop sluit het artikel om het tempo op het gevechtsveld te verhogen goed aan. Schr. draagt hiervoor interessante oplossingen aan. Vanzelfsprekend m.b.t. de techniek, maar hij denkt ook aan een verandering van organisaties en commandostructuren. De legerkorpsstaf geeft direct leiding aan de *battle group* (ons manoeuvrebataljon) en informeert de divisie- en brigadestaf. Uiteraard gaat de informatie van de *battle group* nu rechtstreeks naar de legerkorpsstaf en ter informatie naar

de beide andere staven. Mijsn inziens is dit nu een echt inhoud geven aan de slogan „anders denken en anders doen”.

Het essay over de operaties in Birma van 1943/45 en de relatie met de operaties tegen Irak is boeiend en leerzaam. Het maakt duidelijk dat succes niet zomaar even is te behalen maar afhankelijk is van een juiste doelstelling, een goede planning, adequate logistieke ondersteuning, gevolgd door gevechtsacties op de grond, in nauwe samenwerking met de luchtmacht.

Na het lezen van het artikel over de invloed van de media op de hedendaagse oorlogvoering is het duidelijk waarom dit tot een basisprincipe van de oorlogvoering moet worden gerekend. Vooral nu de invloed van de geschreven pers vermindert t.o.v. de televisie. Dit medium brengt de oorlogvoering bijna direct van het slagveld tot in de huiskamer. Schr. maakt duidelijk dat de Amerikanen het Tet-offensief tijdens de Vietnamoorlog militair dan wel hebben gewonnen maar dat zij door invloed van de media en met name de tv verliezers waren. De tv, en vooral de commerciële tv, is gebaat bij drama en korte flitsen. Achtergrondinformatie of het plaatsen van de beelden in de juiste context is van minder of geen belang. Wat wel blijft zijn de indrukken van de beelden bij de tv-kijker, het thuisfront. Schr. stelt dat zonder een maatschappelijk draagvlak van dit thuisfront een leger niet meer kan worden ingezet. Van groot belang is een goede relatie van de overheid met de pers en hierbij worden als voorbeeld genomen de Britten tijdens de Falklandoorlog en de Israëli's. Schr. vindt het van het grootste belang dat tijdens een militaire operatie een ter zake kundig officier als liaison tussen pers en strijdkrachten optreedt.

Niet alle artikelen heb ik de revue laten passeren maar samenvattend kan worden gesteld dat het een leesbaar boek is dat vele interessante gezichtpunten geeft en waarin niet wordt geschroomd eigen zwakheden of fouten te noemen met als doel daaruit lering te trekken. Wel duidelijk is dat krijgsgeschiedenis of militaire geschiedenis geen droge stof is

maar, indien goed gepresenteerd, een bron van kennis voor iedere militair. De prijs van deze goed verzorgde uitgave kan een beletsel zijn maar onze organisatie heeft tenslotte diverse goede bibliotheken waarin het zeker niet mag ontbreken.

L. H. A. HAAS, maj aat

A history of Russia

door N.V. Riasanovsky, 5e dr., 786 blz., geïll. Uitg.: Oxford University Press, Oxford, 1993. Prijs: £ 22,50. ISBN: 0.19.507462.9

Over de betekenis van geschiedenis wordt verschillend gedacht. Mark Twain (1835-1910) wordt de uitspraak toegedicht: *Zelfs de inkt waarmee alle geschiedenis geschreven wordt, is louter „vloeibaar vooroordeel”*. Joseph Roux (1834-1905) was wat positiever: *indien de geschiedenis goed begrepen wordt, geeft zij iets van ervaring die een tijdgenoot van alle eeuwen en een medeburger van alle volkeren zou verwerven*. Of wij nu negatief of positief tegenover geschiedenis staan, één ding is duidelijk; de oorsprong van wat wij als heden ervaren ligt nu eenmaal achter ons. Omkijken kan dus veel verduidelijken. Riasanovsky publiceerde in 1962 de 1e druk van het voorliggende boek. In 1968, 1976 en 1983 verschenen volgende drukken. Alle eindigden met dezelfde zin:

To conclude the Soviet system is not likely to last, not likely to change fundamentally by evolution and not likely to be overthrown by a revolution. History, to be sure, has a way of advancing even when that means leaving historians behind.

De ontwikkelingen in Rusland, met name het aantreden van Gorbatsjov, brachten ook hierin verandering; schr. eindigt nu met een bekende uitspraak van Heraclitus: *Everything flows*.

In de introductie wordt het geografische milieu geschetst en de invloed die daaraan kan worden toegedicht. Geografie, zo blijkt, is en blijft een belangrijk gegeven. Geen mens is in staat bergen te veranderen in vlakten of een nieuwe zee te scheppen. Geo-

grafie, aldus schr., bepaalt de omgeving waarin geschiedenis inhoud krijgt; de mens maakt geschiedenis. Vervolgens wordt ingegaan op Rusland voordat er Russen woonden, de periode van 1000 v.C. tot 650 n.C. In de volgende delen komen achtereenvolgens aan de orde: de dominantie van Kiev, de „tussenperiode”, het Moskouse Rusland; het Tsarenrijk en Sovjet-Rusland.

De periode waarin Kiev domineerde blijkt complex. Discussiepunt vormt de rol van de Noormannen bij de wording van deze staat die gestalte krijgt met de bezetting van Kiev in 882. Al in die periode zien wij het begrip *doema* ontstaan. Kiev lag op een kruispunt van culturen, hetgeen blijkt uit de erfenis die in de volgende perioden zichtbaar werd. Interne verdeeldheid en invasies maakten een einde aan die periode die definitief afliep met de inval van de Mongolen in 1240.

In de „tussenperiode” domineerden deze Mongolen. Gedurende ruim 250 jaar heersten zij over Rusland. In die tijd begon de opkomst van Nowgorod, Pskov en Rostov. Vanaf 1177 werd ook Moskou als stad aangeduid. Economische en geografische factoren maakten dat Moskou tot een nieuw machtscentrum werd. Interessant is de betekenis van het Prinsdom van Litouwen voor de ontwikkeling van de cultuur. Met Iwan de Verschrikkelijke kwam de macht feitelijk in Moskou te liggen en begon een nieuw tijdvak.

Na een periode van problemen kwam in 1613 de Romanov-dynastie aan de macht. Veel aandacht besteedt schr. aan de invloed die de diverse tsaren hadden op het politieke en maatschappelijke leven, mede gezien hun perceptie op de ontwikkelingen elders in Europa. Het begin van de 20e eeuw bracht de Russisch-Japanse oorlog (1904/5), de revolutie van 1905, de Eerste Wereldoorlog en de revolutie van 1917. Hiermee kwam een einde aan het ruim 300 jaar bestaande tsarenrijk.

Met de stichting van de Sovjetstaat ontstond in feite een totaal nieuwe maatschappij. De ideologische beginselen werkten door tot in alle geledingen van het politieke, economische en sociale bestel. In onge-

veer 70 jaar bleek het systeem te zijn verworpen tot een mislukt experiment. Met name na Gorbatsjovs aantreden kan van het begin van de huidige „periode” worden gesproken.

De auteur heeft de gave bondig en duidelijk in al deze perioden de sociale, economische, culturele, politieke en militaire aspecten in hun samenhang en betekenis te schetsen. Ook de diplomatie, het bestuur en de wetgeving worden belicht en beoordeeld. In 612 blz. gaat de rijke geschiedenis leven, waarbij opnieuw duidelijk wordt hoezeer het verleden bepalend is voor het heden en kan zijn voor de toekomst.

Een uitgebreide bibliografie geeft zicht op de belangrijkste bronnen. De index maakt de inhoud gemakkelijk toegankelijk. Wie meer wil weten of begrijpen van de wording van wat gemakshalve als „Rusland” wordt aangeduid, is dit boek meer dan leerzaam; het is een standaardwerk. J.M.J. BOSCH, kol cav

Militair en recht

door prof. mr. G.L. Coolen, 2e dr., 247 blz. Uitg.: W.E.J. Tjeenk Willink, Zwolle, 1993. Prijs: f 64,50. ISBN: 90.271.3724.0

In dit boek doet schr. het militaire bestuursrecht uit de doeken. Hij hanteert daartoe een tweedeling: algemeen en bijzonder. Het algemene deel start met het geven van de plaats van de krijgsmacht in het Koninkrijk. Daarbij wordt nadrukkelijk ook de positie van de Rijksdelen overzee beschouwd. Vervolgens wordt stilgestaan bij wie de hoedanigheid van militair bezit en worden beroeps-, reserve en dienstplichtige militairen onderscheiden. Nadat is vastgesteld wie de hoedanigheid van militair bezit wordt ingegaan op de rechtspositie van die groep. Eerst wordt de ontstaansgeschiedenis van de Militaire Ambtenarenwet 1931 (MAW) beschreven. Ook de Wet Rechtstoestand Dienstplichtigen en de (Antilliaanse) Dienstplichtverordening passeren de revue. In hfdst. 4 wordt het statuskarakter van de rechtspositie van de militair beschreven, alsook de samenhang van de diverse grotere

rechtspositionele voorschriften. Met het statuskarakter wordt bedoeld dat de regelingen eenzijdig door de overheid kunnen worden vastgesteld en dat ze gelden voor alle militairen. In hfdst. 5 wordt afscheid genomen van de Antilliaanse en Arubaanse dienstplichtigen omdat hun rechtspositie afdoende is besproken en worden alleen nog de Nederlandse militair en zijn rechtspositie behandeld. De auteur begint bij de totstandkoming van voorschriften op het gebied van rechtspositie. Dat gebeurt in de praktijk na het voeren van overleg. Het overlegcircuit, nationaal en regionaal, wordt duidelijk uitgelegd. In hfdst. 6 behandelt schr. de begrippen attributie, delegatie en mandaat, zijnde de toewijzers van bevoegdheden aan het bestuur t.a.v. de militair. Bij de uitoefening van de aldus verkregen bevoegdheden is het bestuur gehouden algemene rechtsbeginselen en de algemene beginselen van behoorlijk bestuur in acht te nemen. Houdt het zich niet aan die beginselen dan vereist de rechtstaatsgedachte dat de betrokken militair zich kan verweren. Daartoe is voorzien in procedures die de militair rechtsbescherming bieden tegen (de gevolgen van) het handelen van het bestuur. Schr. staat stil bij de bescherming tegen besluiten op basis van de Wet Militair Tuchtrecht, de Dienstplichtwet en rechtspositionele regelingen. Hij beschrijft het huidige stelsel en de werking ervan, maar staat ook stil bij de veranderingen die de Algemene Wet Bestuursrecht zal meebrengen (invoering op 1 januari 1994). Ook de Regeling Klachtrecht, globaal de administratiefrechtelijke tegenhanger van het beklagrecht uit het oude tuchtrecht, wordt besproken. Schr. sluit hiermee het algemene deel af. In het bijzondere deel wordt stilgestaan bij de wijze waarop men de hoedanigheid van militair kan verkrijgen: door aanstelling en door inlijving. De vrijwillige aanstelling en de onvrijwillige inlijving alsmede respectieve voorwaarden en procedures worden helder beschreven. Werkelijke dienst, groot en klein verloop, opleiding, beoordeling, functietoewijzing en bevordering volgen. In het huidige tijdsgewricht is bespreking van de

(on)mogelijkheid van uitzending van dienstplichtigen een belangrijke bijdrage. Uiteraard kan het eindigen van de hoedanigheid van militair niet onvermeld blijven; schorsing en ontslag komen eveneens aan bod. Het bijzondere deel wordt afgesloten met een voor de gemiddelde Nederlander belangrijk onderwerp: de financiële rechtspositie.

Het boek is bedoeld voor studenten (ook militairen die een primaire of secundaire officiersopleiding volgen) en voor personen werkzaam binnen de personele sector van het ministerie van defensie. Het is een studieboek en geen naslagwerk, aldus schr. in zijn voorwoord. Door de heldere schrijfstijl, indeling en het trefwoordenregister is de informatie in het boek goed toegankelijk. Het is daardoor voor de gemiddelde militair goed bruikbaar als wegwijzer in zijn rechtspositie en rechtspositionele regelingen. Het boek verdient als zodanig, behalve bij de beschreven doelgroep, zeker ook een plaats in de bagage van de squadron/companiescommandant.

mr. P.A. VAN GASSEN, Ikol KLU

The battle book

Crucial conflicts in history from 1469 BC to the present, door B. Perrett, 349 blz. Uitg.: Arms and Armour Press, Londen, 1992. Prijs: £ 16,99. ISBN: 1.85409.125.5

Beginnend met de gevechten bij Aken in 1944 en eindigend met het beleg van Zutphen in 1586 geeft Perrett van in totaal 566 veldslagen, gevechten en belegeringen korte beschrijvingen. Deze omvatten de plaats van handeling, de data, het beoogde doel, de aard en omvang van de bij het conflict betrokken troepen, de commandant(en), het aantal (geschatte) slachtoffers en de uitslag van het conflict.

Erkend moet worden dat de keuze om een gevechtshandeling wel of niet op te nemen altijd discussie zal oproepen. Zo is vermoedelijk het vermelde beleg van Zutphen bij de meeste lezers nauwelijks bekend. Daarentegen zijn de alom bekende

Slag bij Nieuwpoort en het Beleg van 's-Hertogenbosch in het geheel niet genoemd. Het vermelden van het beleg van Zutphen wordt echter begrijpelijk als men weet dat Britse troepen onder commando van Leicester bij de verdediging van de stad waren betrokken. Met dit te signaleren, wordt reeds een indicatie gegeven van de voorkeur, die kennelijk de keuze van het opnemen van gebeurtenissen heeft bepaald. Behalve aan bekende veldslagen en belegeringen, zoals Marathon, Cannae, Tannenberg, Sebastopol en Inchon, blijkt met name veel aandacht te zijn besteed aan operaties, gevechten enz. waarbij Britse troepen waren betrokken of Britse belangen op het spel stonden. Hierbij heeft ca. 10% van de opgenomen beschrijvingen betrekking op het Britse territorium. Voegt men daarbij de aandacht, die is besteed aan de operaties van de Amerikaanse landstrijdkrachten, dan is het duidelijk, dat het boek een sterk Angelsaksisch accent heeft gekregen. Deze betrekkelijke selectiviteit heeft tot gevolg dat nauwelijks of geen melding wordt gemaakt van bv. de Spaanse Reconquista, de Spaanse veroveringen in Amerika, de oorlogen van Karel V (o.m. de Slag bij Mühlberg), de oorlog van Lodewijk XIV met de Republiek van 1672-1674 en de campagnes van Simon Bolivar, om slechts enkele te noemen.

Afgezien van deze opmerkingen, die in een volgende druk hopelijk tot enkele aanvullingen zullen leiden, heeft schr. in feite een overzichtswerk samengesteld, waarin op korte en bondige wijze een aantal belangrijke gegevens over de desbetreffende gevechtshandelingen zijn weergegeven. Het boek geeft geen tactische of operationele analyses. Ook zijn de logistieke aspecten en de gevolgen ervan op het verloop van de slag veelal niet vermeld, maar het boek geeft een aantal basisgegevens, die voldoende informatie bieden om een indruk te krijgen van wat er is gebeurd. Verder vormen deze gegevens een goed uitgangspunt voor eventuele verdere studie. Anders gezegd: de auteur heeft een nuttig en zeer bruikbaar naslagwerk samengesteld. T. DE KRUIJF, genm gn

REGELS VOOR KOPIJ- VERZORGING

Ten einde bij de verwerking van kopij door redactie, productieafdeling en zetterij onjuistheden en tijdverlies te vermijden en de eindcorrectie zo nodig — bij tijdgebrek — door anderen dan de auteur te laten verrichten, is het gewenst, dat aangeboden kopij zoveel mogelijk een uniform uitvoeringskarakter heeft en geen ruimte laat voor onjuiste interpretatie. Daar toe dient de kopij aan enkele normen te voldoen.

Om dit te bereiken zijn hieronder enkele aanwijzingen samengevat om auteurs te informeren omtrent de meest doelmatige uitvoering van kopij.

De auteurs wordt dringend verzocht de omvang van hun artikelen zoveel mogelijk te beperken. Zulks komt de leesbaarheid van hun bijdrage alsmede de variatie van de inhoud van ons maandblad ten goede. Als richtlijn kan men uitgaan van een gemiddelde van 6 blz. zonder, tot 8 blz. met illustraties. Een pagina telt ca. 800 woorden; dit komt globaal overeen met 2 bladen A4, getypt met ruime marge en 1½ regelafstand.

1. MANUSCRIPT

1.1. Tekst

- a. Boven de titel (men houde deze kort): naam auteur met evt. academische titel; daaronder rang of functie.
- b. Kopij typen met anderhalve of dubbele regelafstand.
- c. Marge ca. 5 cm.
- d. Pagina's bovenaan doorlopend nummeren.
- e. Bij latere tussenvoeging van pagina's: nummer van voorgaande pagina, gevolgd door letter (a, b, . . .).
- f. Spelling: voorkeursspelling (Van Dale / Woordenlijst Spelingscommissie).
- g. Opnieuw typen van een pagina aanbevolen in geval van veel doorhalingen/wijzigingen/correcties.

1.2. Tabellen

- a. Niet in tekst opnemen, doch op aparte pagina('s) aan het slot toevoegen.
- b. Doorlopend nummeren en nummer boven tabel plaatsen (Tab. 1, Tab. 2, enz.)
- c. Daarachter evt. titel(s) van tabel(len).
- d. In de tekst verwijzingen naar desbetreffende tabel(len) opnemen (nummer).
- e. Tabel-indelingen uitsluitend met horizontale lijnen.
- f. Tabellen dienen niets anders te bevatten dan letters/woorden en/of cijfers.

1.3. Literatuuropgaven

- a. Samen te vatten aan het slot, onder kopje Literatuur.
- b. Literatuuropgaven nummeren in volgorde van vermelding in artikel.
- c. Verwijzingen in de tekst d.m.v. desbetreffende nummer tussen rechte haken: [], achter naam schrijver of citaat.
- d. Vermelding tijdschriftartikelen in literatuurlijst als volgt: Auteur — Tijdschrift jaargang(jaar)(nummer)blz. Voorbeeld: 3. F. J. van Doorn — Mil. Spect. 140(1971)(4)170.
- e. Vermelding van boeken: Auteur — Volledige titel. Uitgever, plaats (jaar)blz. (Vermelding blz. facultatief). Voorbeeld: 7. A. Etzioni — De moderne organisatie. Spectrum, Utrecht (1970)36.
- f. Vermelding brochures: Auteur — Titel brochure. Uitgever of firma, plaats (jaar)blz. (paginacijfer facultatief). Voorbeeld: P. van Duyn — Toepassingen van infrarood. N.V. Fictief, Den Dam (1971)4.
- g. In literatuuropgaven is vermelding van titelatuur e.d. bij auteursnamen niet gebruikelijk.

h. Afkorting tijdschrifttitels volgens richtlijn NEN 782

i. In dien in een artikel niet expliciet naar de literatuur wordt verwezen, kan nummering van de opgaven achterwege blijven.

1.4. Voetnoten

- a. Deze beïnvloeden de leesbaarheid van een artikel ongunstig en dienen zoveel mogelijk te worden vermeden.
- b. Indien gebruik van enkele voetnoten onvermijdelijk is, dan per artikel doornummeren (dus niet per pagina) in met 1 beginnende reeks.
- c. Voetnootcijfers in de tekst, bij voorkeur ná desbetreffende zin, een halve regel hoger typen, zonder haken: ¹.
- d. De voetnoten zélf, ook met voorin het cijfer een halve regel hoger, kunnen aan het slot, na evt. literatuurlijst, worden getypt (bij opmaak komen ze zoveel mogelijk onder de kolom(men), waarin de verwijzing staat).

2. ILLUSTRATIES

2.1. Foto's

- a. Foto's zwart-wit, glanzend: formaat liefst 9 × 12 of 13 × 18 cm (geen kleurenfoto's of diapositieven).
- b. Op de achterzijde vermelden: Mil. Sp./naam auteur/nummer waarmee in tekst naar de afbeelding wordt verwezen.

2.2. Tekeningen

- a. Geheel in Oostindische inkt, op calqueer- of wit tekenpapier; papierformaat max. ca. 25 × 35 cm. Inschriften niet typen (zie ook pt 2.3.).
- b. Letters/cijfers m.b.v. sjablonen zo groot tekenen, dat bij verkleining van tekening tot kolombreedte (ca. 7,5 cm) letter/cijferhoogte ten minste 1 mm is (in uitzonderingsgevallen kunnen grote tekeningen worden gereproduceerd over 1½ of 2 kolom = ca. 10 of 15 cm; max.-hoogte ca. 22 cm).
- c. In plaats van getekende sjabloonletters kunnen ook plak/afwrijfletters worden toegepast, waarvoor dezelfde maatnormen gelden.
- d. Wanneer het zwart-witcontrast optimaal is, zijn scherpe lichtdrukken op wit papier ook bruikbaar.
- e. Calqueerpapier alleen éénzijdig gebruiken.
- f. Millimeterpapier maakt reproductie onscherp, tenzij de liniëring lichtblauw is; bij reproductie vervalt deze liniëring echter. ▶

g. Buiten het te reproduceren vlak, boven of onder tekening vermelden: Mil. Sp. / naam auteur / nummer waarmee in tekst naar afbeelding wordt verwezen (zie ook pt. 2.3.).

h. Tekeningen vóór inzending goed controleren: in een eenmaal vervaardigde opname is correctie vrijwel onmogelijk.

2.3. Onderschriften/legenda's bij afbeeldingen

a. Nummering van foto's en tekeningen doorlopend en dóór elkaar.

b. Verwijzingen in de tekst met: afb. 1 t/m afb.

c. Onderschriften bij afbeeldingen zijn essentieel; men volsta dus niet met een nummering.

d. Onderschriften, getypt, aan het slot van artikel opnemen (ná evt. literatuurlijst en voetnoten), in volgorde van, en mét nummering. Zij behoeven niet op de achterzijde van foto's vermeld, noch op tekeningen getekend. Dit geldt ook voor evt. legenda's bij tekeningen, die (getypt) onder desbetreffende onderschriften kunnen worden opgenomen.

e. Bevat een legenda tekens/symbolen die niet kunnen worden gezet, dan dient de gehele legenda in de tekening opgenomen (getekend).

2.4. Algemeen

Foto's en tekeningen nimmer in tekst opnemen, doch altijd los bijvoegen.

3. DRUKPROEF

a. Als regel ontvangt de auteur een drukproef ter correctie, alsmede genummerde afdrucken van evt. illustraties ter kennisneming.

b. Hiervan kan worden afgeweken op verzoek van auteur of bij ontbreken van voldoende tijd voor deze procedure.

c. Voor het corrigeren zoveel mogelijk gebruik te maken van officiële correctietekens volgens NEN 632.

4. MENINGEN VAN ANDEREN

4.1. Aantal exemplaren

Bijdragen voor de rubriek „Meningen van anderen” dienen in tweevoud te worden ingezonden.

4.2. Tijdstip inzending

Indien een reactie op een artikel uiterlijk 1 week na verschijnen van dat artikel in het bezit van de redactie is, kan ze in principe, samen met een evt. wederwoord, op de kortst mogelijke termijn worden gepubliceerd.

5. RUBRIEK VAKPERS

5.1. Titel

Deze dient een zo woordelijk mogelijke vertaling te zijn van de titel van het gerefereerde artikel.

5.2. Bronvermelding

Aan het slot van het uittreksel een bronvermelding opnemen, bevattende: Auteur — titel oorspronkelijk artikel. Naam tijdschrift jaargang(jaar)(nummer)blz. (zie ook pt. 1.3.d.).

6. BOEKBESPREKINGEN

6.1. Titelbeschrijving

Medewerkers, die van de redactie een boek ter recensie ontvangen, gelieven de bespreking te doen voorafgaan door een volledige titelbeschrijving, bevattende: Titel, auteur, aantal blz., aantal afb., aantal tabellen*. Uitgever, plaats, jaar. (Importeur v. Ned.*). Prijs. (*: voor zover van toepassing). ISBN-nummer. Voorbeeld:

Die Streitkräfte der siebziger Jahre

door dr. F. Wiener, 192 blz., 159 afb., 12 tab. Uitg.: J.F. Lehmanns Verlag, München, 1971. Prijs: DM 20,-, ISBN: ...

6.2. Honorering

In tegenstelling tot artikelen en andere bijdragen worden besprekingen niet gehonoreerd; recensent mag het besproken boek behouden.

7. BEWIJSNUMMERS

Iedere auteur ontvangt automatisch en zonder kosten 5 bewijsexemplaren van het nummer waarin zijn artikel is opgenomen.

Meer exemplaren à f 3,- per nummer te bestellen door storting/overschrijving op bankgiro 51 43 38 997 t.n.v. Militaire Spectator, Den Haag, bij de ABN-AMRO, Postbus 165, 2501 AP Den Haag (giro 71 12), onder vermelding van het gewenste.

8. HONORARIUM

Het auteurshonorarium voor artikelen bedraagt f 50,- per gedrukte pagina, incl. bijgeleverde, reproduceerbare illustraties, met een minimum van f 100,-. Voor de rubrieken Uit de vakpers en Meningen van anderen bedraagt het honorarium f 25,- per pagina.

9. NAAM, ADRES, GIRO/BANK AUTEUR

De auteur gelieve op de eerste pagina van zijn manuscript links bovenaan te vermelden: naam, adres en giro- of bankrekeningnummer.

10. KOPIJ-INZENDING, OVERLEG

Kopij te zenden aan: Redactie Militaire Spectator, p/a Defensieelergangen, MPC 16Y, Postbus 20701, 2500 ES Den Haag, tel. (015) 15 27 00.

Door auteurs, voor of tijdens het schrijven, gewenst overleg m.b.t. onderwerp, inhoud, mogelijkheid van plaatsing, gewenste omvang e.d. kan via evengoemd adres plaatsvinden.

Overleg m.b.t. reproduceerbaarheid van illustraties, alsmede over drukproeven/correcties: opmaakredactie/productieafdeling, Min. v. defensie/E425, MPC 16Y, Postbus 20701, 2500 ES Den Haag (tel. (070) 3 18 68 67, de heer L. W. Krumbholz).